

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ

«Юриспруденция» сериясы
№3(57), 2019

Бас редактор:

ТӨЛЕУБЕКОВА Б.Х. з.ғ.д., профессор

Бас редактордың орынбасары:

Бурибаев Е.А. з.ғ.д., проф.

Редакциялық алқа мүшелері:

Сабиқенов С.Н.

з.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі, проф.,

Әбдіқанов Н.А. з.ғ.д., проф., Солтүстік Қазақстан облыстық Сотының төрағасы,

Цепелев В.Ф. з.ғ.д., РФ ПМ академиясы профессоры (Мәскеу),

Муратова Н.Г. з.ғ.д., проф.,

Казан мемлекеттік университеті,
«Қылмыстық іс жүргізу» кафедрасының меңгерушісі (Казан),

Джон Берк. доктор права, «Таллинн» университетінің ректоры (Эстония),

Арабаев А.А. з.ғ.д., проф., Баласағұн атындағы ҚҰУ, Заң институты Ғылым орталығының меңгерушісі (Қырғызстан),

Хлус А.М. з.ғ.к., доцент, Беларусь мемлекеттік университеті (Минск),

Самарин В.И. з.ғ.к., доцент, Беларусь мемлекеттік университеті (Минск),

Айтмұхамбетов Т.К. з.ғ.д., проф. (Астана),

Судейманов А.Ф. з.ғ.д., доцент (Алматы),

Шевцов Ю.Л. з.ғ.к., доцент, Беларусь мемлекеттік университеті (Минск),

Шелухин С.И. доктор PhD,

Джон Джэй Нью-Йорк университетінің профессоры (АҚШ),

Ежевский Д.О. з.ғ.к., доцент,

Ресей халықтар достастығы университеті конституциялық құқық және конституциялық сотта іс жүргізу кафедрасының доценті (Мәскеу)

Жауапты хатшы:

Калкаева Н.Б. з.ғ.к., қ.проф.

© Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 2019

Қазақстан Республикасының мәдениет және ақпарат министрлігінде 2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген N 10111 – Ж

Басуға 02.10.2019. қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 25.5 е.б.т.
Таралымы 300 дана. Тапсырыс 15.

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Ұлағат» баспасы

**М А З М Ұ Н Ы
С О Д Е Р Ж А Н И Е
C O N T E N T**

Бас редактордың колонкасы..... 3
Колонка главного редактора
Editor's column

**МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫ
ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА
THEORY OF THE STATE AND LAW**

Бағитжанов С.Б. Создание политической партии в Республике Казахстан: условия, этапы..... 6
Бағытжанов С.Б. Қазақстан Республикасында саяси партияны құру: шарттары, сатылары
Bagitzhonov S.B. Creating a political party in the Republic of Kazakhstan: conditions, stages

**КОНСТИТУЦИЈАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ
КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО
CONSTITUTIONAL LAW**

Ерханов Б.Е. Конституционно-правовые проблемы формирования информационного общества в Республике Казахстан..... 14
Ерханов Б.Е. Қазақстан Республикасында ақпараттық қоғамды қалыптастырудың конституциялық құқықтық проблемалары
Yerkhanov B.Y. The Constitutional legal problems of the formation of the informational society in the Republic of Kazakhstan
Маметниязов Ю.М. Конституция Республики Казахстан – основной закон государства..... 17
Маметниязов Ю.М. Қазақстан Республикасының Конституциясы – мемлекеттің негізгі заңы
Mametniyazov Y.M. Constitution of the Republic of Kazakhstan – supreme law of state

**ОТБАСЫ ҚҰҚЫҒЫ
СЕМЕЙНОЕ ПРАВО
FAMILY LAW**

Белхожаева Д.Ж., Байсымакова Д.С. Ата-аналар мен балалардың арасындағы құқықтық қатынастар..... 23
Белхожаева Д.Ж., Байсымакова Д.С. Правоотношения между родителями и детьми
Belkhozhaeva D.Zh., Baysymakova D.S. Legal relations between parents and children
Мейірбекова Г.Б. Алименттік міндеттемелерді өндіріп алу және төлеу тәртібі..... 30
Мейірбекова Г.Б. Порядок взыскания и уплаты алиментных обязательств
Meirbekova G.B. The procedure for the collection and payment of maintenance obligations

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК
Серия «Юриспруденция»
№3(57), 2019

Главный редактор:
ТОЛЕУБЕКОВА Б.Х. д.ю.н., профессор

Зам. главного редактора:
Бурибаев Е.А. д.ю.н., проф.

Члены редколлегии:
Сабикенов С.Н. д.ю.н., академик НАН РК, профессор,
Абдиканов Н.А. д.ю.н., проф., председатель Суда СКО,
Цепелев В.Ф. д.ю.н., профессор Академии МВД РФ(Москва),
Муратова Н.Г. д.ю.н., проф., зав. кафедрой «Уголовный процесс» Казанский государственный университета (Казань),
Джон Берк. доктор Права, ректор университета «Таллинн» (Эстония),
Арабаев А.А. д.ю.н., проф., заслуженный юрист КР, заведующий центром науки Юридического института КНУ им. Ж.Баласагына (Кыргызстан),
Хлус А.М. к.ю.н., доцент, Беларусский государственный университет (Минск),
Самарин В.И. к.ю.н., доцент, Беларусский государственный университет (Минск),
Айтмухамбетов Т.К. д.ю.н., проф. (Астана),
Сулейманов А.Ф. д.ю.н., доцент(Алматы),
Шевцов Ю.Л. к.ю.н., доцент, Беларусский государственный университет (Минск),
Шелухин С.И. доктор PhD, профессор Нью-Йоркского университета Джон Джэя (США),
Ежевский Д.О. к.ю.н., доцент кафедры конституционного права и конституционного судопроизводства Российского университета дружбы народов (Москва)

Ответ. секретарь:
Калкаева Н.Б. к.ю.н., асс. проф.

© Казахский национальный педагогический университет им.Абая, 2019

Зарегистрированов Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. N 10111 – Ж

Подписано в печать 02.10.2019.
Формат 60x84 1/8. Объем 25.5 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 15.

050010, г.Алматы, пр.Достык, 13.
КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат» Казахского национального педагогического университета имени Абая

Мейірбекова Г.Б., Альшуразова А.А. Алименттік міндеттемелердегі жауапкершілік негіздері..... 33
Меирбекова Г.Б., Альшуразова А.А. Основы ответственности в алиментных обязательствах
Meirbekova G.B., Alshurazova A.A. Basis of responsibility in alimentary obligations

ЕҢБЕК ҚҰҚЫҒЫ ТРУДОВОЕ ПРАВО LABOUR LAW

Хамзина Ж.А., Бурибаев Е.А. Предложения, рекомендации по имплементации стандартов занятости государств ОЭСР в законодательство Казахстана..... 37
Хамзина Ж.А., Бурибаев Е.А. ЭБДҰ мемлекеттерінің жұмыспен қамту стандарттарын Қазақстанның заңнамасына имплементациялау бойынша ұсыныстар, ұсынымдар
Khamzina Zh., Buribayev Ye. Proposals, recommendations on implementation of OECD employment standards into Kazakhstan legislation

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ КРИМИНОЛОГИЯ УГОЛОВНОЕ ПРАВО КРИМИНОЛОГИЯ CRIMINAL LAW CRIMINOLOGY

Буранбаева С.Р. Объективные признаки уголовных правонарушений в сфере информатизации и связи..... 47
Буранбаева С.Р. Ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың объективтік белгілері
Buranbaeva S.R. Objective signs of criminal offenses in the sphere of informatization and communication
Калкаева Н.Б. Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауаптылығының ерекше белгілері..... 59
Калкаева Н.Б. Особые признаки уголовной ответственности несовершеннолетних в Республике Казахстан
Kalkayeva N.B. Special features of criminal responsibility of minors in the Republic of Kazakhstan

ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС CRIMINAL PROCEEDING

Нведелидзе М.Ж. Legal basis of procedural agreement in criminal proceedings (according to the legislation of the Republic of Kazakhstan)..... 64
Хведелидзе М.Ж. Правовые основы процессуального соглашения в уголовном процессе (по законодательству Республики Казахстан)
Хведелидзе М.Ж. Қылмыстық процестегі іс жүргізу келісімінің құқықтық негіздері (Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша)

Kazakh National Pedagogical university after Abai	Khvedelidze T.B. Evidentiary value of information obtained as a result of secret investigative actions (under the legislation of the Republic of Kazakhstan).....	69
BULLETIN Series of «Jurisprudence» №3(57), 2019	Хведелидзе Т.Б. Доказательственное значение информации, полученной в результате негласных следственных действий (по законодательству Республики Казахстан)	
Editor in chief: TOLEUBEKOVA B.Kh. <i>doctor of law, professor</i>	Хведелидзе Т.Б. Жасырын тергеу әрекеттері нәтижесінде алынған ақпараттың дәлелдемелік мәні (Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша))	
Executive Editor: Buribayev E.A. <i>doctor of law, professor</i>	БІЛІМ БЕРУ ҚҰҚЫҒЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРАВО EDUCATIOVAL LAW	
The editorial board members: Sabikenov S.N. <i>academician, doctor of law, professor,</i> Abdikanov N.A. <i>doctor of law, professor,</i> Tsepelev V.F. <i>doctor of law, professor</i> (Moscow), Muratova N.G. <i>doctor of law, professor</i> (Kazan), John Burke. <i>doctor of law (PhD)</i> (Estonia), Arabaev A.A. <i>doctor of law, professor</i> (Kirgistan), Hlus A.M. <i>candidate of law., associate professor</i> (Minsk), Samarin V.I. <i>candidate of law., associate professor</i> (Minsk), Aytmukhambetov T.K. <i>doctor of law, professor</i> (Astana), Suleimanov A.F. <i>candidate of law.</i> (Almaty), Shevtsov Yu.L. <i>candidate of law., associate professor</i> (Minsk), CheloukhineS. <i>PhD, professor law police science and criminal justice John Jay College of criminal Justice The City University of New York,</i> Yezhevsky D.O. <i>candidate of law., associate professor</i> (Moscow)	Белхожаева Д.Ж., Альшуразова А.А. Семинар сабақтарына дайындалу үшін әдістемелік нұсқаулар.....	81
Answer. secretary: Kalkayeva N.B. <i>candidate of law., associate professor</i>	Белхожаева Д.Ж., Альшуразова А.А. Методические рекомендации для проведения семинарских занятий Belkhozhaeva D.Zh., Alshurazova A.A. Methodical recommendations for holding seminar Жазылбек Л.И. Роль высшего образования в формировании предпринимательской и академической культуры в условиях экономики знаний.....	84
© Kazakh National Pedagogical university after Abai, 2019	Жазылбек Л.И. Білім экономикасы жағдайындағы кәсіпкерлік және академиялық мәдениетті қалыптастырудағы жоғары білімнің рөлі Zhazylybek L.I. The role of higher education in the formation of entrepreneurial and academic culture in the knowledge economy Толубекова Б.Х., Сайлибаева Ж.Ю., Тыныбекова З. Социальное расслоение: динамика по уровню дохода (индекс Джини) по материалам Республики Казахстан.....	88
The journal is registered by the Ministry of Culture and Information RK 8 May 2009. №10111 – Ж	Толубекова Б.Х., Сайлибаева Ж.Ю., Тыныбекова З. Элеуметтік стратификация: табыс деңгейі бойынша динамика (Джини индексі) Қазақстан Республикасының материалдары негізінде Toleubekova B.H., Saylibayeva Zh.Yu., Tynybekova Z. Social stratification: dynamics by income level (Gini index) based on materials of the Republic of Kazakhstan Толубекова Б.Х., Сайлибаева Ж.Ю., Тыныбекова З. Средний уровень расходов населения Казахстана на услуги образования.....	93
Signed to print 02.10.2019 Format 60x84 1/8. Volume 25.5 publ.literature Edition 300 num. Order 15.	Толубекова Б.Х., Сайлибаева Ж.Ю., Тыныбекова З. Қазақстан халқының білім беру қызметтеріне шығындарының орташа деңгейі Toleubekova B.H., Saylibayeva Zh.Yu., Tynybekova Z. The average level of expenses of the population of Kazakhstan on education services	
050010, Almaty, Dostyk ave., 13. KazNPU after Abai	Авторлар туралы мәлімет.....	98
Publishing house «Ulagat»Kazakh National Pedagogical university after Abai	Сведения об авторах Information about authors	

Бас редактордың колонкасы

Қазақстанның Заң қауымдастықтары заңдылықтарға тікелей қатысы бар елдің тағдырындағы өте маңызды жаңалықтарға назарларын аударуда.

Қазақстан Республикасының Президенті – Қ.Ж. Тоқаев (2019 ж.) «Конструктивті қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен гүлденуінің негізі» атты мағыналы тақырыпта жыл сайынғы Халыққа Жолдауын арнады. Еліміздің заманауи саясатының маңызды құрамдас бөлігі – тұрақтылық – посткеңестік кезеңнің барлық кезеңінде өзінің әлеуметтік құндылығы мен қол сұғылмаушылығын сақтап келеді. Тұрақтылық – ұлттық құқық жүйесін сәтті дамыту мен жетілдірудің қажетті шарты.

Мемлекет басшысы қоғам алдына бірқатар міндеттер қойды, олардың шешілуі адамның, Қазақстан азаматының конституциялық қорғалатын құқықтары мен бостандықтарын қорғау бойынша тиімді шараларды әзірлеу жолындағы маңызды қадам ретінде бағалануы мүмкін. Осындай міндеттер қатарына Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу жатады. Бұл бөлімдегі негізгі бағыт – қасақана ауыр және аса ауыр қылмыстар жасауға байланысты қылмыстарға нөлдік төзімділікті қамтамасыз ету. Жолдауда кез-келген кісі өлтіру, зорлау адамның ең қасиетті құқықтарына – өмірі мен денсаулығына қол сұғу деп нақты айтылған. Балаларға қарсы жасалған осындай қылмыстар үлкен бас тартуға байланысты. Жыныстық зорлық-зомбылық, педофилия, есірткі саудасымен, ұйымдасқан қылмыспен, әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықпен, браконьерлікпен және адамға қарсы басқа да ауыр қылмыстармен қылмыстық санкциялар өте қатаң түрде көрсетілуі керек.

Осы тұрғыда, еліміздің заңды органының алдыңғы қатарлы бөлігі Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексін жетілдіру жұмысына белсенді қатысады деп айтуға негіз бар.

Қазақстанның қылмыстық заңнамасының негізін құрайтын демократиялық институттардың шекарасынан өту қаупі жоқ екені анық. Біз қатаң айыппұлдар туралы айтып отырған жоқпыз. Алдағы өзгерістердің мәні – әрекеттің ауырлығы мен қылмыстық жазаның ауырлығын белгілі бір тепе-теңдікке келтіру. Мұндай тәсілдің 1-тармақта бекітілген конституциялық түсіндірмесі бар. Негізгі Заңның 1-бабында, атап айтқанда: адам, оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары Республиканың ең жоғары құндылықтары болып табылады. Бұл құндылықтардың қамтамасыз етілуі және қорғалуы объективті түрде осы құндылықтарға қол сұғушыларға заңды әсер етудің тиісті шараларын заңмен белгіленген жағдайларда қолдануды білдіреді.

Әкімшілік іс жүргізу кодексінің жобасын әзірлеу фактісі Қазақстанның құқықтық өмірінде маңызды болып табылады. Бұл жоба Парламент Мәжілісінің палатасына ұсынылды. Бұл – көптен күткен жоба, соңғы 30 жыл ішінде белсенді талқыланған жоба.

2019 жылдың аяғына дейін Парламент қабылдаған кез-келген құқықтық жаңалықтар барлық заңды проблемаларға ғылыми зерттеулермен, тәжірибелік ұсыныстармен және ұсынымдармен әрдайым жіті жауап берген Қазақстанның бүкіл құқықтық қауымдастығының жұмысының нәтижесі болып табылады. Құқықтық мемлекет құру, Қазақстанның әлемдік құқықтық кеңістікке енуі кез-келген заңгердің өз білімін, ақыл-парасатын, тәжірибесін адамның, өз елінің азаматының мүддесі үшін қолдануына жоғары мотивация болып табылады.

Құрметті оқырмандар мен авторлар! Біз сізден құқықтың барлық өзекті мәселелері бойынша терең, байыпты пікірлер күтеміз. Сіздің зерттеулеріңізді жариялағаннан кейін редакторлар Қазақстанның құқықтық жүйесін жетілдіруге көмектесуге дайын барлық мүдделі адамдар үшін дұрыс және тиімді шешімдерді табу процесін жақындастырады.

Шығармашылық табыстар тілеуші,
Бас редактор

Б.Х. Төлеубекова

Колонка главного редактора

Юридическая общественность Казахстана активизировала свое внимание на очень значимых событиях в жизни страны, имеющих непосредственное отношение к законодательству.

Президент Республики Казахстан К-Ж.Токаев озвучил ежегодное Послание (2019 г.) под содержательным названием – «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана». Важнейшая составляющая современной политики страны – стабильность – на протяжении всего периода постсоветского развития сохраняет свою социальную ценность и ненарушимость. Стабильность – необходимое условие успешного развития и усовершенствования системы национального права.

Глава государства поставил перед обществом ряд задач, решение которых может быть оценено как значительный шаг по пути выработки эффективных мер защиты конституционно охраняемых прав и свобод человека, гражданина Казахстана. В числе таких задач – внесение изменений и дополнений в Уголовный кодекс Республики Казахстан. Магистральное направление в этой части заключается в обеспечении нулевой терпимости к правонарушениям, связанным с совершением умышленных тяжких и особо тяжких преступлений. В Послании прямо указывается, что любое убийство, изнасилование – это посягательство на самые святые права человека – жизнь и здоровье. Наибольшее неприятие вызывают такие преступления, совершаемые в отношении детей. Сексуальное насилие, педофилия, наркоторговля, торговля людьми, организованная преступность, бытовое насилие против женщин, браконьерство, иные тяжкие преступления против личности должны найти самое строгое отражение в уголовно-правовых санкциях.

В данном контексте есть основания полагать, что передовая часть юридического корпуса страны примет самое активное участие в работе над усовершенствованием Уголовного кодекса РК.

Очевидно, что нет риска перехода границ тех демократических институтов, которые положены в основу уголовного права Казахстана. Речь не идет об ужесточении наказаний. Суть предстоящих изменений состоит в приведении в определенное равновесие степени тяжести деяния и суровости уголовного наказания. Такому подходу есть конституционное объяснение, закрепленное в п.1. ст.1 Основного Закона, а именно: высшими ценностями Республики признаются человек, его жизнь, права и свободы. Обеспечение и охрана названных ценностей объективно предполагает применение в установленных законом случаях адекватных мер правового воздействия на тех, кто посягает на эти ценности.

Немаловажное значение в правовой жизни Казахстана имеет факт разработки проекта Административного процедурно-процессуального кодекса. Данный проект поступил в Палату Мажилис Парламента страны. Это долгожданный проект, активно обсуждающийся последние 30 лет.

Любые правовые новеллы, которые будут приняты Парламентом до конца 2019 года, результат работы всей юридической общественности Казахстана, которая всегда живо откликнулась на все правовые проблемы научными изысканиями, практическими предложениями и рекомендациями. Построение правового государства, вхождение Казахстана в мировое правовое пространство – высокая мотивация для любого юриста для того, чтобы применить свои знания, интеллект, опыт во благо человека, гражданина своей страны.

Уважаемые читатели и авторы! Мы ждем от вас глубоких, продуманных и взвешенных суждений по всем актуальным вопросам права. Опубликовав ваши изыскания, редакция приблизит к процессу поиска правильных и эффективных решений всех неравнодушных людей, готовых принести пользу в деле усовершенствования правовой системы Казахстана.

С пожеланиями творческих успехов,
Главный редактор

Б.Х. Толеубекова

Editor's Column

The legal community of Kazakhstan has stepped up its focus on the very important events in the life of the country, directly related to the legislation.

The President of the Republic of Kazakhstan to the K-Zh.Tokayev - announced annual Message (2019) under the meaningful title - "A constructive social dialogue - the foundation of stability and prosperity of Kazakhstan." The most important component of modern policy of the country - stability - throughout the entire post-Soviet period of development maintains its social value and inviolability. Stability - a necessary condition for the successful development and improvement of the national legal system.

The Head of State delivered to the public a number of tasks which can be evaluated as a significant step towards the development of effective measures to protect the constitutionally protected rights and freedoms of a citizen of Kazakhstan. Among such problems - making changes and additions to the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. The main trend in this part is to ensure zero tolerance for violations related to the commission of an intentional serious and very serious crimes. In the Letter clearly states that any murder, rape - it is an attack on the most sacred human rights - life and health. The greatest cause rejection of such crimes committed against children. Sexual violence, pedophilia, drug trafficking, human trafficking, organized crime, domestic violence against women, poaching,

In this context, there is reason to believe that the advanced part of the legal body of the country to take an active part in the work on the improvement of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan.

It is obvious that there is no risk of transition boundaries of the democratic institutions, which form the basis of criminal rights in Kazakhstan. We are not talking about tightening sanctions. The essence of the upcoming changes is to bring in a balance the severity of the act and the severity of criminal punishment. This approach has the constitutional explanation, enshrined in claim 1. Article 1 of the Basic Law, namely the higher of the values recognized as an individual, his life, rights and freedom. Ensuring and protecting these values objectively involves the use in cases prescribed by law adequate measures of legal influence on those who infringe these values.

Equally important in the legal life of Kazakhstan it is a fact development project procedurally Administrative Procedure Code. This project is done in the House of the Majilis of the Parliament. This long-awaited project, to actively discuss the past 30 years.

Any legal novels, which will be adopted by Parliament before the end of 2019, the result of the entire legal community in Kazakhstan, which is always responsive to all the legal problems of scientific research, practical suggestions and recommendations. The construction of the rule of law, Kazakhstan entry into the world legal space - high motivation for any lawyer to apply their knowledge, intelligence, experience in person the benefit of the citizen of the country.

Dear readers and authors! We expect you to the deep, thoughtful and informed judgments on all relevant points of law. Post your survey, the editors bring to the process of finding the right and effective solutions to all caring people willing to benefit from improvements in the legal system of Kazakhstan.

I wish you further creative success,
Chief editor

B.Kh.Toleubekova

МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫ ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА THEORY OF THE STATE AND LAW

УДК: 340.11.32
МРНТИ: 10.07.23

С.Б. Бағитжанов¹

*¹Магистрант специальности 6М030100-Юриспруденция
Института Права Университета Сулеймана Демиреля (Алматы, Казахстан)
Научный руководитель – А.М. Акаев
к.ю.н, ассоц.профессор, старший преподаватель кафедры Юриспруденция
Института Права Университета им. Сулеймана Демиреля*

СОЗДАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: УСЛОВИЯ, ЭТАПЫ

Аннотация

К числу важнейших институтов политической системы относятся *партии*, являющиеся главными инструментами воздействия общества на органы государственной власти и внутриполитические процессы в целом. Правовое регулирование их деятельности основывается на Конституции Республики Казахстан и принятых Законах РК «Об общественных объединениях» (1996 г.) и «О политических партиях» (2002 г.).

Данная статья посвящена анализу нормативных правовых актов, которые определяют основы создания политических партий, их права и обязанности, гарантии деятельности, регулируют отношения политических партий с государственными органами и другими организациями.

Ключевые слова: создание политической партии, наименование и символика политической партии, членство в политической партии, устав политической партии, государственная регистрация политической партии.

С.Б. Бағитжанов¹

*¹Сулейман Демирел Университеті, Құқық институты,
6М030100-Құқықтану мамандығы магистрі
Ғылыми жетекшісі – А.М. Акаев, з.ғ.к., ассоц.профессор, Сулейман Демирел Университеті,
Құқық институты, Құқықтану кафедрасының аға оқытушысы*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА САЯСИ ПАРТИЯНЫ ҚҰРУ: ШАРТТАРЫ, САТЫЛАРЫ

Аңдатпа

Саяси жүйенің маңызды институттарының бірі – қоғамның мемлекеттік органдарға және тұтастай ішкі саяси үдерістерге ықпал ететін негізгі құралдары болып табылатын *партиялар*. Олардың қызметін құқықтық реттеу Қазақстан Республикасының Конституциясына және Қазақстан Республикасының «Қоғамдық бірлестіктер туралы» (1996 ж.) және «Саяси партиялар туралы» (2002 ж.) қабылданған заңдарына негізделеді.

Бұл мақала саяси партиялар құрудың негізін анықтайтын, олардың құқықтары мен міндеттеріне, қызмет кепілдіктеріне, саяси партиялардың мемлекеттік органдармен және басқа ұйымдармен қарым-қатынастарын реттейтін нормативтік құқықтық актілердің анализіне арналған

Түйін сөздер: саяси партияны құру, саяси партияның есімі мен рәміздері, саяси партияға мүшелік, саяси партияның жарғысы, саяси партияны мемлекеттік тіркеу.

S.B. Bagitzhanov¹

*¹Master's degree 6M030100-Jurisprudence
the institute Law of Suleyman Demirel University*

Scientific leader – A.M. Akayev,

c.o.l., senior teacher of law the institute of Law of Suleyman Demirel University

CREATING A POLITICAL PARTY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: CONDITIONS, STAGES

Abstract

Among the most important institutions of the political system are the *parties*, which are the main instruments of the influence of society on government bodies and internal political processes in general. The legal regulation of their activities is based on the Constitution of the Republic of Kazakhstan and the adopted Laws of the Republic of Kazakhstan “On Public Associations” (1996) and “On Political Parties” (2002).

This article is devoted to the analysis of normative legal acts that define the basis for the creation of political parties, their rights and obligations, guarantees of activity, regulate the relations of political parties with government bodies and other organizations.

Keywords: creation of a political party, name and symbols of a political party, membership in a political party, the charter of a political party, state registration of a political party.

На сегодняшний день в Республике Казахстан занимаются своей деятельностью 7 политических партий:

1. Нур Отан

«Нур Отан» – крупнейшая про-президентская партия в Казахстане, созданная в 1999 году по инициативе первого президента Казахстана Нурсултана Назарбаева как партия "Отан". Назарбаев является ее лидером и председателем.

Название партии с казахского на русский язык переводится как «Свет Отечества». Между тем молодежное крыло партии «Жас Отан» переводится как «Молодое Отечество».

Первый съезд республиканской политической партии «Отан» состоялся 1 марта 1999 года. Тогда более 400 делегатов, в числе которых были предприниматели, работники бюджетной сферы и госслужащие, единогласно избрали первого президента

Казахстана Нурсултана Назарбаева первым председателем партии "Отан".

На X внеочередном съезде, который состоялся в 2006 году, члены партии приняли решение о переименовании Республиканской политической партии "Отан" в Народно-демократическую партию "Нур Отан", также тогда был принят проект постановления о внесении изменений и дополнений в устав РПП "Отан".

Спустя семь лет, в 2007 году, партия была вновь переименована с Народно-демократической партии "Нур Отан" в "Нур Отан".

По данным из открытых источников, в настоящее время в рядах партии состоят более 900 тысяч человек.

Первыми заместителя председателя партии являются Нурлан Нигматулин, Бауыржан Байбек, Аскар Мырзахметов, Мухтар Кул-Мухаммед и Маулен Ашибаев.

2. Демократическая партия Казахстана "Ак жол"

"Ак жол" является политической партией в Казахстане, позиционирующей себя как "конструктивная оппозиция". В органах юстиции она зарегистрировалась 3 апреля 2002 года.

Тогда сопредседателями общественного объединения "Демократическая партия Казахстана "Ак жол" были избраны Булат Абилов, Алихан Байменов, Ораз Жандосов. Уже в следующем году количество сопредседателей партии увеличилось до пяти человек – к ним добавились Людмила Жуланова и Алтынбек Сарсенбаев.

2 июля 2011 года на съезде партии в Астане (ныне в Нур-Султане) председателем ДПК "Ак жол" был единогласно избран глава национальной экономической палаты "Атамекен" Азат Перуашев.

С 2012 года ДПК "Ак жол" является парламентской партией, имеет депутатскую фракцию в мажилисе.

В настоящее время в партии состоят 255 тысяч 800 человек (по данным за декабрь 2016 года), из них – 167 тысяч 014 мужчин и 88 тысяч 786 женщин.

Вместе с тем партия "Ак жол" имеет 16 филиалов в областных центрах и городах Нур-Султан, Алматы, Жезказган, Семей и Туркестан.

3. Народно-демократическая патриотическая партия "Ауыл"

Народно-демократическая патриотическая партия "Ауыл" (НДПП "Ауыл") — политическая партия, которая функционирует в Казахстане. Партия зарегистрирована 1 марта 2002 года, через год партия прошла перерегистрацию. Ее председателем является действующий депутат сената парламента Али Бектаев.

На сегодня партия приняла участие в парламентских выборах и выборах маслихатов. По итогам выборов 2016 года НДПП "Ауыл" имеет 38 депутатов маслихатов всех уровней.

Партия "Ауыл" объединяет в своих рядах большой научный потенциал в области сельского хозяйства и АПК – это 13 профильных научно-исследовательских

институтов, включая их руководителей, докторов, кандидатов наук и научных сотрудников. Поэтому своей задачей Народно-демократическая патриотическая партия ставит оказание помощи госорганам в вопросах развития сельского хозяйства. Основопологающим направлением деятельности является решение проблем села, сельского хозяйства, вопросы социального самочувствия сельчан.

4. Коммунистическая народная партия Казахстана

Коммунистическая народная партия Казахстана – политическая партия, функционирующая в Казахстане. 21 июня 2004 она была официально зарегистрирована в министерстве юстиции.

В настоящее время секретарями Центрального Комитета партии являются Айкын Конуров, Дмитрий Лёгкий и Жамбыл Ахметбеков.

По итогам выборов в мажилис, в 2004 году партия получила 1,98% голосов. На выборах в мажилис в 2007 году партия получила 1,29% голосов и не прошла в парламент. На выборах 2012 года, от участия в которой была отстранена Коммунистическая партия Казахстана, КНПК набрала 7,19% и смогла пройти в парламент.

В 2005 году члены партии в кандидаты президента выдвинули депутата мажилиса Ерасыла Абылкасымова, который по итогам выборов набрал 0,34 голосов избирателей.

По данным из открытых источников, в настоящее время в рядах партии состоят более 100 тысяч человек.

5. Партия "Бирлик"

"Бирлик" ("Единство") – политическая партия, которая функционирует на территории Казахстана с 26 апреля 2013 года. В настоящее время ее возглавляет Серик Султангали.

Партия была основана в результате объединения партий "Адилет" и "Руханият".

Отметим, что на выборах в мажилис в 2016 году за "Бирлик" проголосовали 0,29% избирателей. Так, заняв последнее, шестое место, партия не смогла пройти в парламент.

На предвыборной кампании 2016 года, партия акцентировала свое внимание на

экологии и социальной сфере, это в целом позволяет охарактеризовать ее идеологию как эосоциализм.

6. ОСДП

Общенациональная социал-демократическая партия Казахстана (ОСДП) является оппозиционной партией в стране. В органах юстиции она официально зарегистрировалась 25 января 2007 года. Свои филиалы ОСДП имеет во всех областях республики, а также в городах Нур-Султане и Алматы.

Партия ОСДП последовательно работает над воплощением в политической практике Казахстана ценностей мирового социал-демократического движения, принципов свободы, справедливости, солидарности, а также ставит перед собой задачи построения демократического, правового, социального государства, инновационной экономики, осуществления новой гуманитарной политики.

По данным из открытых источников, в настоящее время в ОСДП зарегистрировано около 140 тысяч человек.

7. Демократическая партия Казахстана "Азат"

Демократическая партия Казахстана "Азат" (ДПК "Азат") – оппозиционная партия в стране, которая функционировала на территории Казахстана с 29 апреля 2005 года по 24 октября 2009 года.

Изначально ДПК "Азат" была создана под названием Демократическая партия Казахстана "Нагыз Ак жол". Однако 24 октября 2009 года объединилась с Общенациональной социал-демократической партией "Азат".

В своей деятельности партия предлагала коренным образом изменить политическую систему страны путем создания механизмов регулярного обновления власти, ее постоянного взаимодействия с гражданским обществом.

Анализ современной партийной системы Казахстана выделяет следующие ее характерные черты:

- наличие законодательной базы, регулирующей основные положения организации и деятельности партий;
- многопартийность

- сравнительно крупные размеры партий (не менее 50 тыс. членов согласно законодательно установленным нормам государственной регистрации);

- высокое процентное соотношение членского состава партий по отношению к численности избирателей (около 20%);

- относительная репрезентативность различных идеологических воззрений (от ортодоксально-коммунистических до право-либеральных);

- общереспубликанская территориальная представленность (согласно законодательно установленным нормам государственной регистрации);

- ярко выраженное доминантное положение в партийной системе НДП «Нұр Отан»;

- наличие официально зарегистрированных партий оппозиционного толка.

Большинство из представленных характеристик свидетельствует о том, что Казахстан располагает относительно развитым уровнем политической институционализации, соответствующим (по крайней мере, формально) общепринятым демократическим стандартам.

К позитивным сторонам действующей в РК партийной системы можно отнести ее относительную устойчивость, отсутствие политического экстремизма, а также этно- и конфессионально-ориентированных партий, потенциально опасных для казахстанской мультиэтнической общности.

В то же время при оценке партийной системы Казахстана как индикатора уровня развития политического общества можно выделить и некоторые негативные моменты:

- невысокий уровень межпартийной конкуренции;

- слабое влияние партийных структур на процесс принятия государственно-политических решений и их исполнение;

- «вождистский» характер большинства партий;

- выраженная ориентация на узко-групповые интересы;

- размытость социальной базы и идеологических установок, преобладание в программных платформах социального популизма;

– слабая связь с населением;
– парламентский тип деятельности, характеризующийся активизацией партии лишь в период электоральных кампаний.

Эта категория характеристик свидетельствует о том, что существующая партийная система пока слабо взаимодействует как с обществом, так и с государством. Приходится констатировать, что многопартийность республики не отражает реальной социальной структуры общества; многие партии не представляют интересов большинства населения, не имеют четких идеологических ориентаций, все более превращаясь в инструмент манипулятивной демократии, ориентированный на личный доступ к власти, а не на продвижение интересов общества. Партии как политические институты все еще продолжают играть весьма пассивную роль в государственно-политическом устройстве страны и как следствие оказываются в подчиненном положении по отношению к власти.

В этой связи вполне объяснимым выглядит политический абсентеизм населения, не видящих в партиях защитниц своих интересов, а потому мало доверяющих партиям в целом. В свою очередь, недоверие населения партиям как реальным выразителям его политической воли ведет к дефициту легитимности их притязаний на власть, а это уже напрямую влияет на динамическую устойчивость всей общественно-политической системы Казахстана и стабильность ее функционирования.

Исходя из вышесказанного можно сделать вывод, что создание политической партии до сих пор является актуальной темой.

Согласно ст.6 Закона РК «О политических партиях» политическая партия создается по инициативе группы граждан Республики Казахстан численностью не менее одной тысячи человек, созывающих учредительный съезд (конференцию) политической партии и представляющих две трети областей, городов республиканского значения и столицы. Граждане принимают личное участие на учредительном съезде (конференции) политической партии.

Представительство граждан по доверенности на учредительном съезде (конференции) политической партии не допускается. Финансирование создания политической партии, в том числе организации проведения учредительного съезда (конференции), осуществляется в соответствии с требованиями статьи 18 Закона РК «О политических партиях».

Для подготовки и проведения учредительного съезда (конференции) политической партии из числа членов инициативной группы граждан Республики Казахстан образуется организационный комитет в составе не менее десяти человек.

Организационный комитет представляет регистрирующему органу уведомление о намерении создания политической партии по форме, установленной регистрирующим органом, с приложением следующей информации:

1) список инициативной группы граждан по созданию политической партии и сведения о членах организационного комитета на электронном и бумажном носителях по форме, установленной регистрирующим органом;

2) протокол собрания организационного комитета, в котором указываются цель его создания, предполагаемое наименование политической партии, местонахождение, предполагаемые источники формирования и использования денег и иного имущества организационного комитета, а также сведения о члене организационного комитета, уполномоченном открыть расчетный счет для формирования средств организационного комитета и заключать гражданско-правовые договоры для обеспечения его деятельности (далее – уполномоченное лицо организационного комитета).

Регистрирующий орган в день получения уведомления и иных документов, указанных в пункте 3 настоящей статьи, выдает уполномоченному лицу организационного комитета документ, подтверждающий их представление (далее – подтверждение).

Организационный комитет вправе приступить к своей деятельности только

после выдачи регистрирующим органом подтверждения.

В течение двух месяцев со дня выдачи подтверждения организационный комитет должен провести учредительный съезд (конференцию) политической партии. В этих целях организационный комитет:

1) не позднее месяца со дня выдачи ему подтверждения публикует в периодических печатных изданиях, распространяемых на территории Республики Казахстан, сведения о намерении создать политическую партию, о месте и дате проведения учредительного съезда (конференции) политической партии;

2) открывает через уполномоченное лицо организационного комитета расчетный счет в банках второго уровня Республики Казахстан;

3) осуществляет иную организационную и информационно-пропагандистскую деятельность, направленную на создание политической партии.

На учредительном съезде (конференции) принимаются решения о создании политической партии, ее названии, уставе, программе и формируются ее руководящие органы.

Политическая партия осуществляет уставную деятельность после прохождения государственной регистрации.

Организационный комитет прекращает свою деятельность при наступлении одного из следующих случаев:

1) истечения шести месяцев со дня выдачи регистрирующим органом подтверждения;

2) государственной регистрации политической партии;

3) отказа в государственной регистрации политической партии;

4) по решению инициативной группы граждан.

В случае государственной регистрации политической партии деньги и иное имущество организационного комитета, а также финансовый отчет об их использовании, в котором указываются источники поступления денежных средств и иного имущества, передаются созданной политической партии.

В случае отказа в государственной регистрации политической партии или прекращения деятельности организационного комитета по решению инициативной группы граждан, оставшиеся деньги и иное имущество организационного комитета передаются гражданам и негосударственным организациям Республики Казахстан пропорционально внесенным пожертвованиям.

Согласно ст.7 Закона РК «О политических партиях» наименование политической партии должно содержать слова «политическая партия» или «партия», использование которых допускается только в наименовании политической партии.

Полное и сокращенное наименование политической партии и ее символика не должны полностью или в существенной части дублировать наименование и символику государственных органов, политических партий и общественных объединений, зарегистрированных в Республике Казахстан, а также политических партий и общественных объединений, ликвидированных в связи с нарушением законодательства Республики Казахстан.

В наименовании политической партии не допускаются указание на национальные, этнические, религиозные, региональные, общинные и гендерные признаки, использование имен и фамилий ее лидера, исторических личностей.

Политическая партия не вправе использовать в качестве своей символики государственные символы Республики Казахстан и других государств.

Политическая партия вправе использовать в качестве символики эмблемы, флаги, гимны, вымпелы, значки.

Символика политической партии не должна служить пропаганде антиконституционных и противозаконных целей.

Описание и эскизы символики политической партии должны содержаться в уставе.

В соответствии со ст.8 Закона РК «О политических партиях» членом политической партии может быть гражданин Республики Казахстан, достигший восемнадцатилетнего возраста.

Членство иностранцев, лиц без гражданства, а также коллективное членство в политической партии не допускаются.

Военнослужащие, работники органов национальной безопасности, правоохранительных органов и судьи не должны состоять в политической партии, выступать в поддержку какой-либо политической партии.

Членство в политической партии является добровольным, индивидуальным и фиксированным.

Прием в политическую партию осуществляется на основании письменного заявления.

Членство в политической партии не может быть ограничено по признакам профессиональной, социальной, расовой, родовой, национальной или религиозной принадлежности, а также в зависимости от пола и имущественного положения.

Члены политической партии имеют право избирать и быть избранными в руководящие органы политической партии, получать информацию о деятельности политической партии и ее руководящих органов.

Основанием прекращения членства в политической партии являются смерть, выход из партии, исключение из партии, вступление в другую партию, прием на воинскую службу.

В случае поступления на воинскую службу членство в политической партии прекращается автоматически.

Согласно ст.9 устав политической партии должен содержать:

1) наименование, цели и задачи политической партии, а также описание символики;

2) место нахождения центрального аппарата политической партии;

3) условия и порядок приобретения и утраты членства в политической партии, права и обязанности ее членов;

4) порядок учета членов политической партии;

5) порядок создания, реорганизации и ликвидации политической партии и ее структурных подразделений (филиалов и представительств);

6) порядок избрания руководящих и контрольно-ревизионных органов политической партии и ее структурных подразделений (филиалов и представительств), срок полномочий и компетенцию указанных органов;

7) порядок внесения изменений и дополнений в устав политической партии и ее программу;

8) порядок выдвижения от политической партии кандидатов (списков кандидатов) в депутаты и на иные выборные должности в органах государственной власти и органах местного самоуправления;

9) основания отзыва или ротации избранных от политической партии депутатов;

10) права политической партии и ее структурных подразделений (филиалов и представительств) в области управления деньгами и иным имуществом, финансовую ответственность политической партии и ее структурных подразделений (филиалов и представительств) и порядок отчетности политической партии и ее структурных подразделений (филиалов и представительств).

В уставе политической партии могут содержаться и иные положения, относящиеся к ее деятельности и не противоречащие законодательству Республики Казахстан.

Изменения и дополнения, вносимые в устав политической партии, подлежат государственной регистрации.

В соответствии со ст.10 Закона РК «О политических партиях» государственная регистрация политической партии осуществляется Министерством юстиции Республики Казахстан.

Документы, необходимые для государственной регистрации политической партии, представляются в регистрирующий орган не позднее чем через четыре месяца со дня проведения учредительного съезда (конференции) политической партии.

В течение шести месяцев со дня государственной регистрации политическая партия обязана провести учетную регистрацию своих структурных подразделений

(филиалов и представительств) в территориальных органах юстиции.

Невыполнение данного требования влечет отмену государственной регистрации политической партии в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан.

Регистрация и перерегистрация политической партии, а также учетная регистрация ее структурных подразделений (филиалов и представительств) осуществляются в порядке и сроки, предусмотренные законодательством Республики Казахстан о государственной регистрации юридических лиц и учетной регистрации филиалов и представительств.

Для государственной регистрации политической партии в ее составе должно быть не менее сорока тысяч членов партии, представляющих структурные подразделения (филиалы и представительства) партии во всех областях, городах республиканского значения и столице, численностью не менее шестисот членов партии в каждой из них.

Государственная регистрация политической партии осуществляется при представлении в регистрирующий орган следующих документов:

1) заявление по форме, установленной регистрирующим органом;

2) устав и программа политической партии в двух экземплярах, подписанные руководителем политической партии;

3) протокол учредительного съезда (конференции) политической партии;

4) списки членов политической партии на электронном и бумажном носителях по форме, установленной регистрирующим органом, и в соответствии с требованием пункта 6 настоящей статьи;

5) документ об уплате сбора за государственную регистрацию юридического лица.

Срок государственной регистрации прерывается по основаниям, предусмотренным законодательством Республики Казахстан о государственной регистрации юридических лиц и учетной регистрации филиалов и представительств.

При устранении оснований, послуживших для перерыва срока государственной регистрации, регистрирующий орган принимает решение о государственной регистрации либо об отказе в государственной регистрации политической партии.

Список использованных источников

1. Новостной портал *Sputnik Казахстан* [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <https://ru.sputniknews.kz/spravka/20190409/9774235/kazakhstan-partii.html> (дата обращения: 12.04.2019)

2. *Политическая система Республики Казахстан: опыт развития и перспективы: монография.* – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2009. – 296 с.

3. Закон Республики Казахстан от 15 июля 2002 года № 344-ІІ «О политических партиях» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 15.01.2019 г.). – 2019. – URL: <http://adilet.zan.kz> (дата обращения: 12.04.2019).

КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО CONSTITUTIONAL LAW

УДК:34:[002:004.7]
МРНТИ:10.19.25

Б.Е. Ерханов¹

*¹ Университет Сулеймана Демиреля (Алматы Қазақстан)
Научный руководитель – К.А. Адилова
к.ю.н, ассоц.профессор кафедры Юриспруденция
Института Права Университета им. Сулеймана Демиреля*

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация

В настоящей работе рассматриваются теоретические проблемы конституционно-правового обеспечения информационной безопасности в Республике Казахстан. Непосредственным объектом исследования являются понятие, сущность, функциональное и внутреннее содержание информационной безопасности. В статье подробно рассмотрены основные принципы обеспечения информационной безопасности, а также актуальные вопросы обеспечения информационной безопасности личности, общества и государства. Особое внимание уделено проблемам непосредственной реализации обеспечения конфиденциальности информации, а также вопросам роли информационной безопасности в системе национальной безопасности Республики Казахстан.

Ключевые слова: СМИ, информационное общество, безопасность, информация, Республика Казахстан.

Б.Е. Ерханов¹

*¹ Сулейман Демирел Университеті (Алматы, Қазақстан)
Ғылыми жетекшісі – Адилова К.А., з.ғ.к., Сулейман Демирел Университеті, Құқық институты,
Құқықтану кафедрасының ассоц. профессоры
e-mail: kultai.adilova@sdu.edu.kz.*

КАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АҚПАРАТТЫҚ ҚОҒАМДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Аңдатпа

Осы жұмыста Қазақстан Республикасының ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, конституциялық-құқықтық қатынастардың теориялық мәселелері қарастырылады. Зерттеудің тікелей объектісі-түсінігі, мәні, ақпараттық қауіпсіздіктің функционалдық және ішкі мазмұны. Диссертацияда ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі принциптері, сондай-ақ ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің өзекті мәселелері жеке тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуі қаралды. Ақпараттың құпиялылығын қамтамасыз етуді тікелей іске асыру мәселелеріне, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік жүйесіндегі ақпараттық қауіпсіздіктің рөлі мәселелеріне ерекше назар аударылды.

Түйін сөздер: БАҚ, ақпараттық қоғам, қауіпсіздік, ақпарат, Қазақстан Республикасы.

B. Y. Yer Khanov¹

¹ Suleyman Demirel University (Almaty, Kazakhstan)

Scientific leader – K.A. Adilova

c.o.l., senior teacher of law the institute of Law of Suleyman Demirel University

THE CONSTITUTIONAL LEGAL PROBLEMS OF THE FORMATION OF THE INFORMATIONAL SOCIETY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

This paper discusses the theoretical problems of constitutional and legal support of information security in the Republic of Kazakhstan. The direct object of the study is the concept, essence, functional and internal content of information security. The thesis describes in detail the basic principles of information security, as well as topical issues of information security of the individual, society and the state. Special attention is paid to the problems of direct implementation of information confidentiality, as well as the role of information security in the national security system of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: Media, information society, security, information, Republic of Kazakhstan.

Новое тысячелетие характеризуется стратегией развития информационных процессов и перехода к новому уровню развития общества, информационного общества, которое основано на неограниченном обмене информацией. Развитие глобальных процессов информации определяет необходимость, что Казахстан войдет в глобальную систему информации, что, в свою очередь, предполагает решение целого ряда задач, среди которых главной является обеспечение возможности поиска, производства и распространения свободной информации, развития средств массовой информации, обучения и других информационных ресурсов, оказание информационных услуг, соответствующих международным стандартам, обеспечение условий для создания, разработка и функционирование информационных систем, создание единого информационного пространства, интегрированного в мировое информационное сообщество. Наряду с расширением масштабов обмена информацией, появлением и развитием новых информационных технологий, устранением важности и роли территориальных и государственных границ в этой области становится все более очевидным, что существуют реальные и потенциальные угрозы различным аспектам и областям информационной безопасности отдельных лиц, общества и государства.

Информационная безопасность вступает в границы национальной безопасности и имеет первостепенное значение. В то же время информационная сфера, признанная самой важной областью международного сотрудничества, стала предметом конкуренции между международными информационно-телекоммуникационными компаниями и государствами. Информационная среда рассматривается как область воздействия информации на сознание и поведение населения. Существует реальная угроза использования достижений в информационной сфере в целях, несовместимых с поддержанием стабильности и мирного сосуществования, поддержания глобальной безопасности, уважения принципов суверенитета Государств, мирного урегулирования конфликтов и споров, невмешательства во внутренние дела других, уважение прав человека и основных свобод.

Актуальность проблемы правового регулирования общественных отношений в области информационной безопасности связано с значительным увеличением роли информации во всех сферах деятельности человека, общества и государства в контексте появления новых видов угроз, характера, внутреннего и внешнего, развития новых отношений информации, которые требуют уважения прав и защиты законных интересов в сфере информации.

Понятие "информация" и "правовые отношения информации", требующие научного понимания и законодательного регулирования, прочно включено в правовую науку. Создание информации, ее сбора, накопления, обработки, распространения и предоставления потребителю, развитие и применение информационных технологий, защиты информации и защиты прав субъектов-участников информационных правоотношений, не могут происходить без участия государства. В то же время именно в информационной сфере достаточно тонки и гибки границы возможности и необходимости государственного вмешательства, и тем более государственного контроля за информационной средой как наиболее действенной по природе своего воздействия на сознание и поведение общественности, а также широтой информационных интересов личности, общества и самого государства. В этом процессе особое значение имеет проблема защиты прав на информацию, которая, в свою очередь, является весьма многогранной и многоаспектной.

Юридическая наука не имеет единой и твердой позиции в отношении концепции информации, информационных и правовых отношений, а также содержания и классификации прав и обязанностей в области информации. Во все большей степени необходимо, чтобы национальное законодательство предусматривало и регулировало ответственность за нарушения и ненадлежащее применение законодательства о защите информации с ограниченным доступом к информационным системам. В свою очередь, объем информации, имеющий ограниченный доступ, продолжает расти, что не полностью согласуется с принципом открытости потоков информации и транспарентности государственной службы. Эта проблема усугубляется наличием и активным функционированием трансграничных информационных систем. Наиболее актуальной с точки зрения информационной безопасности является проблема правового регулирования обмена информацией и информационной безопасности в Интернете. Ряд стран предлагают свои собственные

решения возникших проблем, разрабатывают и заключают международные договоры и типовые международные законы. Хотя информационное законодательство Казахстана только начинает развиваться, оно часто основывается на международном опыте и международном сотрудничестве. Однако не все опыты приемлемы и могут быть применены в Казахстане.

Существует множество пробелов в правовом регулировании информационных процессов. Необходимо обеспечить надлежащий уровень профессионализма и правовой культуры юристов, специалистов и следователей, занимающихся вопросами информации, компьютеризации и защиты информации от несанкционированного доступа, информационной безопасности и информационной среды. Это, в свою очередь, положительно скажется на деятельности участников обмена информацией и государственного управления в этой области. Серьезную озабоченность вызывает отсутствие теоретических и прикладных научных достижений в области правового регулирования распространения информации, информации и информационной безопасности. Учитывая скорость развития этой области, следует отметить, что в правовой, организационной и технологической поддержке эта область является наименее защищенным элементом государственного механизма, несмотря на его значимость для интересов всех субъектов национальной безопасности-индивидуума, общества и государства.

Свобода обмена информацией, быстрое изменение информационных технологий и их распространенность, уровень компьютерной грамотности, степень защиты потоков конфиденциальной информации и другие критерии играют решающую роль в процессе создания, место и роль конкретного государства в мировом сообществе. Эти компоненты информационного общества во многих странах, как правило, подпадают под государственный контроль и регулирование. В последние годы Республика Казахстан приняла целый ряд специальных нормативных правовых доку-

ментов, разработала концепцию информационной безопасности Казахстана и другие государственные программы, подписала и ратифицировала ряд международных соглашений. Тем не менее, все они страдают

от отсутствия развития научной базы, и это требует быстрой реализации серьезных научных разработок в этой области, что привело к актуальности и необходимости исследования диссертации.

Список использованных источников

1. Баймаханова Д.М. Проблемы прав человека в системе конституционализма в Республике Казахстан: автореф. д-ра. юрид. наук: 12.00.02. – Алматы, 2009. – 46 с.
2. Баймаханов М.Т. Право и интересы // Избранные труды по теории государства и права. – Алматы: АЮ–ВШП «Әділет», 2003. – 710 с.
3. Диденко А. Влияние публично правовых актов на права и обязанности участников гражданского правоотношения. // Гражданское законодательство. Статьи. Комментарии. Практика. – Алматы: Юрист, 2004. – Вып. 20. – С. 101-113.
3. Жатканбаев Е.Б., Байзакова К.И., Куренкеева Г.Т. Приоритеты национальной безопасности в условиях глобализации. – Алматы: Қазақ университеті, 2006. – 330 с.
4. Кулжабаева Ж. Правовое содержание понятия «безопасность»: истоки и теоретическое обоснование в современном международном праве // Правовая реформа в Казахстане. – 2002. – №2(15). – С.53-54.
5. Бачило И.Л. Информация и информационные отношения в праве // НТИ. Сер.1. – 1999. – №8. – С.30-58.
6. Концепция информационной безопасности Республики Казахстан. Одобрена Советом безопасности 19 марта 1999 г. // Справочная правовая база «Юрист»
7. Аманов Ж.К. К вопросу о понятии «электронный информационный ресурс» // Казахстанский журнал международного права. – 2008. – №2(30). – С.51-53.

УДК: 342

МРНТИ:10.15.01

Ю.М. Маметниязов¹

*¹Университет Сулеймана Демиреля (Алматы, Казахстан)
Научный руководитель – К.А. Адилова
к.ю.н, ассоц.профессор кафедры Юриспруденция
Института Права Университета им. Сулеймана Демиреля*

КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН – ОСНОВНОЙ ЗАКОН ГОСУДАРСТВА

Аннотация

В данной работе рассматриваются вопросы норм Конституции Республики Казахстан как основного закона государства, занимающего верховное место в казахстанской правовой системе. Именно Конституция составляет исходную базу текущего законодательства, ядро всей системы действующего права страны. Любые преобразования в правовой системе РК опираются на Конституцию.

Ключевые слова: консенсус, интегративная функция, гуманизация, постулаты

Ю.М. Маметниязов¹

¹Сұлейман Демирел Университеті (Алматы, Қазақстан)

Ғылыми жетекшісі – Адилова К.А., з.ғ.к., Сұлейман Демирел Университеті,

Құқық институты, Құқықтану кафедрасының ассоц.профессоры

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯСЫ – МЕМЛЕКЕТТІҢ НЕГІЗГІ ЗАҢЫ

Аңдатпа

Бұл баяндамада Қазақстан Республикасының Конституциясы туралы жазылған, өйткені ол қазақстандық құқықтық жүйеде жоғарғы орын алатын мемлекеттің негізгі Заңы болып табылады. Дәл осы Конституция ағымдағы заңнаманың бастапқы базасын, елдің қолданыстағы құқығының бүкіл жүйесінің негізін құрайды. ҚР құқықтық жүйесіндегі кез келген өзгерістер Конституцияға сүйенеді.

Түйін сөздер: консенсус, интегративті функция, гуманизация, постулаттар.

Y.M. Mametniyazov¹

¹Suleyman Demirel University (Almaty, Kazakhstan)

Scientific leader – K.A. Adilova

c.o.l., senior teacher of law the institute of Law of Suleyman Demirel University

CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN – SUPREME LAW OF STATE

Abstract

This report will focus on the Constitution of the Republic of Kazakhstan, which is the main legal law of the state, occupying the Supreme place in the Kazakh legal system. It is the Constitution that forms the initial basis of the current legislation, the core of the entire system of the current law of the country. Any changes in the legal system of Kazakhstan are based on the Constitution.

Key words: consensus, integrative function, humanization, postulates.

Особенностью современного конституционно-правового развития Казахстана является всеобъемлющий характер модернизационных (политических, экономических, социальных и иных) процессов, затронувших все сферы жизнедеятельности общества. В своей основе Конституция Республики Казахстан закрепляет все необходимые правовые принципы и формы, посредством и в соответствии с которыми должны быть проведены современные демократические преобразования в казахстанском обществе на основе достижения политического консенсуса между основными социальными силами и группами.

Конституция – это Основной юридический закон государства, закрепляющий основы конституционного строя страны, в которых выражаются фундаментальные принципы жизнедеятельности государства и

общества (народный суверенитет; гуманизм; социальная солидарность; конституционная законность); основы правового статуса человека и гражданина; основы правового статуса органов государства и местного самоуправления, обладающий верховенством, высшей юридической силой и прямым действием на всей территории государства и подлежащий особой правовой охране. По мнению С.С. Сартаева и Л.Т. Назаркуловой: «Конституцию, как явление политико-правовой действительности, следует трактовать в двух значениях:

– в узком смысле Конституция – это Основной закон государства, обладающий высшей юридической силой, представляющий собой нормативное выражение теоретической концепции и социально-политической модели, реализуемых в общественной практике;

– в широком смысле Конституция – это наивысшая правовая форма, в которой официально закрепляются ценности, институты и нормы конституционного строя: человек как высшая ценность, верховенство его прав и свобод, суверенитет народа».

Как важнейший нормативный правовой акт, Конституция Республики Казахстан является Основным юридическим законом государства, и в этой связи она занимает верховенствующее место в системе действующего права страны. Вместе с тем Конституция касается и других важных сторон жизни общества и государства, закрепляя основополагающие принципы деятельности государства, формирующейся многопартийной системы и рыночной экономики. Установленная Основным законом широкая сфера конституционного регулирования позволяет выполнять Конституции особую, присущую только ей, интегративную функцию, способствуя усилению единства, внутренней согласованности и целеустремленности в развитии как государства, так и всего общества.

Переходя к анализу основных, наиболее характерных черт Основного закона, необходимо, прежде всего, подчеркнуть, что Конституция – это Основной юридический закон государства, занимающий верховное место в казахстанской правовой системе. Именно Конституция составляет исходную базу текущего законодательства, ядро всей системы действующего права страны.

Конституция Республики Казахстан приобрела огромное значение не только как Основной юридический закон, но и как социально-политический документ, способствующий формированию и развитию новых общественных отношений, их дальнейшему совершенствованию в условиях переходного времени. Все это говорит о работающем характере Конституции, о постепенном раскрытии заложенного в ней потенциала, что предопределяется, прежде всего, определенным соответствием Основного закона динамичным процессам развития казахстанского общества.

Ключевые сущностные характеристики, социально-политическое содержание Основ-

ного юридического закона государства отражает ее сущность. Под сущностью Конституции Республики Казахстан нами понимается высшее политико-правовое выражение воли и интересов казахстанского народа, основанное на высокой степени социальном компромиссе (согласии) всех его социальных слоев и групп, а также на общечеловеческих ценностях (народном суверенитете, правах человека, социальной справедливости, политическом и идеологическом плюрализме и др.).

Для осмысления современного конституционного процесса в Казахстане первостепенное значение имеет анализ юридических свойств Конституции в реальных политико-правовых процессах жизнедеятельности общества и государства, опыта реализации ее потенциала. Особое практическое значение проблемы казахстанского конституционализма получили и в свете конституционной реформы 2017 г., объективно вызванной процессами углубленной политической, экономической и социальной модернизации страны.

10 марта 2017 года Президентом Республики Казахстан подписан Закон РК «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Казахстан», принятый Парламентом 6 марта 2017 года. Конституционная реформа, которая базируется на 25-летнем опыте суверенного развития страны, общепризнанных принципах конституционализма, широком учете мнения населения и национальных особенностей, открыла новую страницу в политико-правовом развитии государства. Ее контуры были окончательно определены по итогам всенародного обсуждения, проведенного по инициативе Главы государства, что позволило глубоко понять сущность и значение предложенных поправок, каждая из которых преследует решение комплекса задач, продиктованных велением времени. Учитывая особую значимость принятых новаций, Президент Республики направил обращение в Конституционный совет о рассмотрении закона на соответствие Конституции, в том числе установленным ею ценностям, основополагающим

принципам деятельности и форме правления Республики.

Конституционный совет подтвердил, что закон согласуется с Конституцией и не посягает на отмеченные институты и ценности.

Как отмечает Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в своем Послании «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции»: «Работу по укреплению гарантий конституционных прав граждан, обеспечению верховенства права, гуманизации правоохранительной деятельности необходимо продолжить... Конституционная реформа установила более точный баланс ветвей власти».

Объектом исследования являются конституционно-правовые отношения. Предмет исследования составляют понятие, сущность, основное содержание Конституции Республики Казахстан, ее юридические свойства, а также проблемы становления и формирования казахстанского конституционализма, реализации Конституции.

Основной целью исследования является комплексный анализ Конституции Республики Казахстан и ее места в правовой системе.

Методологическую основу исследования составляют диалектический метод познания общественных процессов и социально-правовых явлений, его категориально-понятийный аппарат, принципы научного познания. В процессе проведенного исследования применялись общенаучные, частные и специальные методы познания. Широко использованы положения общей теории права и государства, а также отраслевых юридических наук.

Научная значимость исследования состоит в дальнейшем изучении теоретических вопросов юридических свойств Конституции Республики Казахстан. Основные положения выдвинуты на основе обстоятельного анализа трудов видных конституционалистов. Теоретическая значи-

мость проведенного исследования определяется также важностью вопросов осмысления современного конституционного процесса.

Практическая значимость результатов исследования выражается в разработке научно-практических рекомендаций, направленных на совершенствование практики реализации Конституции Республики Казахстан, полного и эффективного использования его потенциала. Теоретические положения и выводы, сформулированные в работе, могут быть использованы при преподавании учебных дисциплин «Теория государства и права», «Конституционное право Республики Казахстан», в юридических вузах и колледжах, а также при подготовке учебников, учебных пособий и методических рекомендаций.

В результате исследования можно сделать вывод, что главной стратегической целью современного конституционного процесса в Республике Казахстан является постепенное формирование демократического конституционализма, соответствующего международно-правовым стандартам в сфере прав человека и государственно-правовым реалиям развития страны. В этой связи вопросы укоренения Конституции как Основного закона государства, формирования конституционализма в казахстанском обществе выступают, прежде всего, в качестве фундаментальной задачи включения принципов, идей Конституции в общественное сознание, общественную психологию как наиболее значимых социальных ценностей.

К основным сущностным характеристикам Конституции Республики Казахстан относятся:

1) установление Конституцией приоритета права над государством и его органами в целях ограничения государственной власти и определения ее правовых границ и пределов;

2) закрепление Основным законом принципа народного суверенитета, провоз-

глашающего власть народа, который является единственным источником и верховным носителем государственной власти;

3) объявление Конституцией прирожденными, абсолютными и неотчуждаемыми прав и свобод человека в целях обеспечения его личной свободы как высшей ценности государства;

4) установление Основным законом механизма власти, основанного на принципе разделения единой государственной власти на законодательную, исполнительную и судебную ветви и их взаимодействия между собой и использованием системы сдержек и противовесов.

Конституция, как основа национальной правовой системы, нормативный правовой акт, обладающий высшей юридической силой, имеет ряд особых юридических свойств, отражающих ее центральное место в системе действующего права, специфику конституционного регулирования общественных отношений. В юридических свойствах, как сущностных проявлениях Конституции, выражается ее правовая индивидуальность и характерные особенности как верховного правового акта в системе действующего права, раскрывается ее нормативная правовая природа как Основного юридического закона государства. К числу основных юридических свойств Конституции Республики Казахстан можно отнести следующие признаки ее как главного нормативного правового акта государства: Конституция как Основной юридический закон; верховенство Конституции; высшая юридическая сила Конституции; прямое действие Конституции.

Верховенство Конституции означает правовое (юридическое) выражение суверенитета Республики Казахстан. Поэтому верховенство Основного закона отражает, в первую очередь, коренную сущность Республики Казахстан – принадлежность государственной власти народу, который является ее единственным

источником. В верховенстве Конституции, как Основного закона государства, выражается, прежде всего, верховная воля народа Казахстана, принявшего этот основополагающий акт на республиканском референдуме. Именно в этой связи верховенство Конституции предполагает ее особое место в системе действующего права как основы, фундамента казахстанской правовой системы, как юридической базы текущего законодательства.

Высшая юридическая сила Конституции означает, что все нормативные правовые акты должны базироваться на ее принципах и нормах и не противоречить им. Следовательно, высшая юридическая сила, как юридическое свойство Конституции, имеет иное содержание по сравнению с ее верховенством. Если верховенство Конституции означает, что ей должны соответствовать не только все нормативные правовые акты, но и вся система общественных отношений в государстве, то высшая юридическая сила Конституции основана на том, что нормативные правовые акты не могут противоречить ее принципам и предписаниям. В первом случае речь идет, на наш взгляд, о верховенстве Конституции во всех без исключения сферах жизнедеятельности общества и государства, во втором – о ее высшей юридической силе как Основного юридического закона, возглавляющего систему действующего права страны.

Современные темпы развития Казахстана в контексте проводимых реформ порождают необходимость глубокого осмысления идей и принципов конституционализма, степени их распространения и динамики реализации в национальном законодательстве. Конституция как основная форма воплощения этих правовых постулатов является высшим политико-правовым актом, регулирующим основополагающие общественные отношения, и ее дальнейшее совершенствование в соответствии с глобальными вызовами и потребностями развития государства

является необходимым и востребованным. Содержание Основного закона государства должно отражать как общечеловеческие, так и национальные идеалы, соответствовать

запросам социально-экономической, политической, культурно-гуманитарной и других сфер жизнедеятельности общества и государства.

Список использованной литературы:

- 1 Сапарғалиев Г. Конституционное право Республики Казахстан. – Алматы: Жеті жарғы, 1998. – 336 с.
- 2 Закон Республики Казахстан от 10 марта 2017 года № 51-VI «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Казахстан». [Эл. ресурс]. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32937557
- 3 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 10 января 2018 г. // «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции»
- 4 Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.05.2018 г.)
- 5 Еллинек Г. Общее учение о государстве /Вступ. ст. И.Ю. Козлихина. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 752 с.
- 6 Черняков А.А. Конституционное право: эволюция отраслевого содержания. Монография. – Алматы, 2007. – 340 с.
- 7 Сартаев С.С., Назаркулова Л.Т. Становление Конституции Республики Казахстан: проблемы и перспективы. – Алматы, 2002. – 408 с.
- 8 Баймаханова Д.М. К вопросу о понятии, сущности, функциях и юридических свойствах Конституции //Повышение правосознания, правовой грамотности граждан в условиях развития правового государства и демократизации общества: Материалы межд. научно-теорет. конф. – Алматы, 2007. – С. 20-24.
- 9 Амандыкова С.К. Становление доктрины конституционализма в Казахстане: Автореф. ... докт. юрид. наук: 12.00.02. – Алматы, 2005. – 47 с.

ОТБАСЫ ҚҰҚЫҒЫ СЕМЕЙНОЕ ПРАВО FAMILY LAW

УДК: 347.61/64
МРНТИ: 10.47.41

Д.Ж.Белхожаева¹, Д.С.Байсымакова²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

²Абылайхан атындағы ҚазХҚжӘТУ (Алматы, Қазақстан)

АТА-АНАЛАР МЕН БАЛАЛАРДЫҢ АРАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАР

Аңдатпа

Зерттеу жұмысының мақсаты бұл ата-ана мен бала арасындағы құқықтық қатаныстарды реттейтін отбасылық заңнамалардың өзекті мәселелерін зерттей отырып, олардың орындалуын басшылыққа алу, қадағалау бойынша алдын-алу шараларын анықтау. Ата-ана мен бала арасындағы құқықтық қатаныстар бұл теориялық қана емес, сондай-ақ тәжірибелік те маңызға ие. Бұл өз кезегінде ата-ана мен бала арасындағы құқықтық қатаныстарды заңнамалық тұрғыда дұрыс ұғынуға алып келеді. Қазіргі заман талабындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастың тәрбиелейтін жетілдіру, ұлттық рухта ата-ана мен бала арасындағы қатынасты реттеу болып табылады.

Түйін сөздер: құқық, заң, отбасы құқығы, отбасы заңнамасы, ата-ана құқықтары мен міндеттері, бала құқықтары, бала құқықтарын қорғау, балаларды тәрбиелеу, ата-аналық құқықтарынан айыру және шектеу.

Д.Ж. Белхожаева¹, Д.С. Байсымакова²

¹КазНПУ имени Абая (Алматы, Казахстан)

²КазУМОиМЯ имени Абылайхана (Алматы, Казахстан)

ПРАВООТНОШЕНИЯ МЕЖДУ РОДИТЕЛЯМИ И ДЕТЬМИ

Аннотация

Цели данной статьи заключаются в анализе семейно-правовых проблем, возникающих в процессе регулирования взаимоотношений между родителями и детьми и обоснование предложений, направленных на усовершенствование действующего законодательства. Семейное законодательство регулирует взаимоотношения родителей и детей в семье, защиту прав несовершеннолетних членов семьи, наделяет их правами и обязанностями, которые призваны обеспечить удовлетворение наиболее существенных интересов участников родительского правоотношения.

Ключевые слова: право, закон, семейное право, семейное законодательство, родительские права и обязанности, защита прав детей, воспитание детей, лишение и ограничение родительских прав.

D.Zh.Belkhozhaeva¹, D.S.Baisymakova²

¹Abai KazNPU (Almaty, Kazakhstan)

²Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages (Almaty, Kazakhstan)

LEGAL RELATIONS BETWEEN PARENTS AND CHILDREN

Abstract

The objectives of the theme it zzaklyuchatsya in the analysis of the family and legal problems arising in the course of regulation of relationship between parents and children and justification of the offers directed on improvement of the current legislation. The family legislation regulates relationship of parents and children in a family, protection of the rights of minor family members, allocates them with the rights and duties which are urged to provide satisfaction of the most essential interests of participants of parental legal relationship.

Keywords: right, law, family law, family legislation, parental rights and duties, protection of the rights of children, education of children, deprivation and restriction of the parental rights.

Жұмыстың өзектілігі Қазақстан Республикасының Конституциясында «Балаларына қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу ата-ананың табиғи құқығы әрі парызы», – деп отбасының міндеті анық көрсетілген [1]. Ата-ана мен балалар арасындағы қатынастарын құқықтық реттеу саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асырудың негізгі бағыты: отбасы, аналық, әкелік пен бала құқығын қорғау мәселелерін қамтитын нормативтік құқықтық актілер кешенін дайындау мен қабылдаумен байланысты және оның бастапқы негізі ел президентінің Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан-2050: барлық қазақстандықтардың әлауқатын жақсарту, өсіп-өркендеу және қауіпсіздігі» болды, балаларымызды алыс болашақта қандай сапада көруіміз керектігі туралы айтылған [2].

Сонымен бірге, Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Кодексі [3], Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылдарға арналған білім беруді дамыту бағдарламасы [4] әрбір отбасында өзінің ұрпағын тәрбиелеп, қатарға қосу міндеті жүктелген. Сөйтіп, отбасының әуел бастан-ақ өзіне тән киелі міндетін орындау қажеттілігі бекемделе түсті.

Жұмыстың басты мақсаты ата-аналар мен балалардың арасындағы құқықтық қатынастар институтының құқықтық мәнін, мазмұнын және де маңызын құқықтық-теориялық тұрғыдан кең әрі кешенді түрде ашып көрсету болып табылады.

Осы мақсаттарға қол жеткізу үшін төмендегідей біздер төмендегідей міндеті ата-аналар мен балалардың арасындағы құқықтық қатынастар мазмұнындағы ерекшеліктерді қарастыру болды.

Жұмыстың әдістемелік негізін жалпы ғылыми диалектикалық танымдық әдістерімен қатар, салыстырмалы-құқықтық талдау әдістерді құрайды.

Көшбасшымыздың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты халықтан қызу қолдау тапқан кешегі тұғырнамасын ширек ғасырды артқа тастаған Тәуелсіз Қазақстанның жаһандану дәуіріндегі рухани кеңістігіміздің жаңа бастауы деп бағалауымыз керек: «Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодынды сақтай білу. Онсыз жаңғыру дегеніңіздің құр жаңғырыққа айналуы оп-оңай. Бірақ, ұлттық кодымды сақтаймын деп бойындағы жақсы мен жаманның бәрін, яғни болашаққа сенімді нығайтып, алға бастайтын қасиеттерді де, кежегесі кері тартып тұратын, аяқтан шалатын әдеттерді де ұлттық сананың аясында сүрлеп қоюға болмайтыны айдан анық.

Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге шекеден қарамауға тиіс. Керісінше, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды. Сонымен бірге, рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі полюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын құ-

діретімен маңызды. Бұл – тарлан тарихтың, жасампаз бүгінгі күн мен жарқын болашақтың көкжиектерін үйлесімді сабақтастыратын ұлт жадының тұғырнамасы. Мен халқымның тағылымы мол тарихы мен ықылым заманнан арқауы үзілмеген ұлттық салт-дәстүрлерін алдағы өркендеудің берік діңі ете отырып, әрбір қадамын нық басуын, болашаққа сеніммен бет алуын қалаймын» [5].

Міне осы рухани жаңғыру барысында, білім мен тәрбиесі ғажайып түрде үндескен, ұлттық идеологиясы темірқазығына айналған табысты ел болуымыз үшін жақсылыққа ұмтылып, жаманшылықтан арылып, саналы түрде барлық қасиеттерімізді ізгілендіріп, сананы рухани жағынан үнемі жетілдіріп, дамытып отыруға тиістіміз, ата-ана мен балалар арасындағы қатынасты ізгілік сипатында қалыптастырып жетілдіру қажетпіз.

Қай заманда да, қай елде болса да отбасының адамзат ұрпағына тигізетін ықпалы мен әсерін өмірдегі басқа ешнәрсенің күшімен салыстыруға болмайды. Отбасы – адам баласының өсіп-өнер алтын ұясы. Адамның өміріндегі ең қуанышты, қызық дәурені осы отбасында өтеді. Бала өмірінің алғашқы күнінен бастап, ата-ана өздерінің негізгі борыштарын-тәрбие жұмысын атқаруға кіріседі.

Алайда, қазіргі кездегі елдегі экономикалық әлеуметтік жағдайлардың қиындығы, жұмыссыздық, материалдық-рухани қажеттіліктердің тапшылығы осының бәрі отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты күрделендіріп отыр. Бала тәрбиесінің негізі – бұл оның отбасы. Осы шағын әлеуметтік топ – бала үшін өмір мектебі. Отбасындағы ата-ана – баланың өмірлік ұстазы және тәрбиешісі. Баланың болашағы, білімі, мәдениеті отбасындағы ата-ананың сіңірген еңбегіне, тәлім-тәрбиесіне байланысты. Сондықтан, әрбір ата-ана өзінің баласын білімді, мәдениетті, жан-жақты етіп тәрбиелеуге міндетті.

Қазіргі заманда отбасының құрылымы өзгеріп, оның мүшелер саны азайып, бала саны да кеми түсті. Қоғамдағы әлеуметтік, мәдени экономикалық жаңғырулар, әр түрлі сипаттағы әлемдік деңгейдегі ақпарат алма-

су, отбасы мүшелерінің арасындағы қарым-қатынас сипатына да өз әсерін тигізіп отыр.

Қазіргі аналардың көпшілігі жұмыс жасайтын болғандықтан бала уақытының көбін пассивті тәрбиешілермен өткізеді. Бала тәрбиесі қалалық отбасына тән болып отырған келесі ерекшеліктерімен шартталған: балалардың көбісі күннен күнге ұлғайып отырған айырылысулардың нәтижесінде әкесіз немесе анасыз өседі; теледидар, жеке бөлме т.с.с. өркениеттің жетістіктері балалар мен олардың ата-аналарының арасындағы қарым-қатынас процесін қиындатады.

Құқықтық қатынастың адамзат өмірінде аса маңызды рөл атқарады. Құқықтық қатынас нәтижесінде тұлғааралық байланыс орнығып, өзара мәміле қалыптасып дамитындығы әр жеке тұлғаның қалыптасуында жетекші факторлардың бірі болады. Қарым-қатынас барысында өзара пікір алмасу, сезім әлеміне бірлесіп ләззат алу, қайғы, қуанышта ортақтас болу арқылы адамдар арасында сенімді кең ауқымды эмоциялар арқылы екі немесе бірнеше психологиялық жүйе не бірнеше рухани әлем және ой-пікір, сана-сезім, мінез-құлық, қылық-жорықтар арасында келісім, өзара түсіністік, не болмаса қақтығыс, талас-тартыс, қарама-қайшылық тұрғысындағы мәміле үрдісі іске асады.

Қазіргі таңда ата-ана мен балалардың арасындағы құқықтық қатынас өзекті сипатқа ие, оның ішіндегі бала құқықтары құқықтық алдын-алу және қоғамдық назарды қажет ететін сала болып табылады. Ата-ана мен балалар арасындағы қатынас баланың болашағын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Бала ата-ананың іс-әрекеттерін қайталап өседі, сондықтан ата-аналық парызды рухани деңгейде қалыптастыру қажет. Ата-ана мен балалардың арасындағы жақсы қарым-қатынасты орнату – сүйіспеншілікті, көңіл аударуды қажет ететін ұзақ еңбек.

Отбасының адамзат ұрпағына деген ықпалы мен әсер күшін өмірдегі басқа еш нәрсенің күшімен салыстыруға болмайтындай. Өйткені ата-ананың балаға деген тәрбиесінің орнын еш нәрсе толтыра алмайды. Отбасы бала үшін өмір мектебі, онда

мейірбандық, шындық, адалдық, қайырымдылық, еңбексүйгіштік т.б адамгершілік қасиеттері дамиды және қалыптасады. Сол себепті де жасөспірімдерді тәрбиелей отырып, оларды әр түрлі кездесетін қиыншылықтарға қарсы тұра білуге үйрете білу керек. Отбасында орныққан қарым-қатынас түрі мен қалыптарына сәйкес баланың тұлғалық қасиеттері қаланады. Бала әрқашан да ата-анадан жүрек жылуын, мейірімділікті қажет етеді, ол ата-ананы өмірдің тірегі санайды. Ал бала үшін ата-ана игілік жасаушы, ақыл айтушы болып табылады.

И.Г. Песталоцци: «Бала тәрбиесі, оның дүниеге келген күнінен басталуы керек. Баланың дүниені түсінуі отбасында басталып, мектепте әрі қарай жалғастырылуы шарт» – деген қағиданы ұсынды [6].

Француздың ұлы ағартушысы Ж.Ж. Руссо бала тәрбиесінің көзі еңбекте, сондықтан баланы жан-жақты жетілген азамат етіп тәрбиелеуді отбасында еңбекке үйретуден бастау керек» – деп қараса, әйгілі орыс педагогы К.Д. Ушинский бала тәрбиесіне тоқтала келе, «Мектеп жасына дейінгі бала тәрбиесінің негізгі ортасы – отбасы [7].

Бала отбасында қарапайым білім, іскерлік, дағдыларды меңгеріп, ата-анасынан тәртіп, мінез-құлық ережелерін үйренеді» – деп көрсетті. Сонымен бірге, қазақ халқында отбасы тәрбиесіне, ұрпағының жан-жақты болып өсуіне айрықша мән берілген. Баланы қайратты, қайырымды, ақылды, өнерлі, әділ адам етіп тәрбиелеу – әр уақытта қазақ отбасындағы басты мәселенің бірі болған. Қазақ отбасындағы ата-ана мен баланың кісілік қарым-қатынасы, эмоционалды сезімдері – олардың жаны мен қанының табиғи бірлігі негізіндегі жақындық арқылы орындалған. Қазіргі уақытта баланы заман талабына сай жеке тұлға етіп қалыптастыру қазақ отбасындағы барлық ата-аналар үшін көптеген қиындықтар туғызуда. Бұрын бәрімізге белгілі халқымыздың аса күшті қасиеті балажандылығы деп саналған.

Еліміз тәуелсіздікке қол жеткізгеніне байланысты Елбасының «2030-Стратегиясында» [8], мақсаттар мен мұраттар мүлтіксіз жүзеге асырылса, ұрпақ тәрбиесінде отбасындағы бала тәрбиесі жөнінде халық-

тық дәстүрдің жақсы нәтижелеріне сүйене отырып, баланы жастайынан жақсы мінез-құлыққа тәрбиелеуде үлкен бетбұрыстар болары сөзсіз. Ұрпақ қамы ертеңгі ел қамы. XXI ғасырда өмір сүріп еңбек ететін жастарды тәрбиелеуде қазақ халқының ғасырлар бойы жинақтап уақыт талабынан өткен бай қазынасын отбасы тәрбиесінде қолдану – кезек күттірмейтін мәселе екені даусыз.

Отандық ғалым Қ.Жарықбаев өзінің «Ұлттық психологияны оқыту – ұлтшылдық емес» атты мақаласында Қазақстандағы тастанды балалардың 90% қазақ балалары екенін айтады [9]. Осылардың бірден-бір себебін қазіргі шаңырақ көтерген жастардың бала тәрбиесіне толық даяр еместігі немесе ата-ананың тәрбиедегі «қараңғылығы» салдарымен түсіндіруге болатын шығар. Өмірге келген нәрестеге ананың адал махаббаты мен кіршіксіз көңілі таза ауадай қажет. Себебі, сәби өмірге мүлде дәрменсіз күйде келеді. Нәрестенің өмірге келіп, кіндігінің кесіліп, жөргекке оралуынан бастап дені сау, ақылды да тәлімді бала етіп өсіру мақсатындағы ата-ананың өмірінде таусылып бітпейтін қарбаласы басталады. Соңғы жылдары адамның жан дүниесімен сырласып, оның мінез-құлқын, тәртібін зерттеуде психолог-педагог мамандар адамдар арасындағы қарым-қатынасқа айрықша назар салып отыр. Осы бағыттағы құнды зерттеудің негізін, әсіресе мектепке дейінгі кезеңде М.И. Лисина, Қ.Т. Шерияданова сынды ғалымдар салды.

А.Н. Леонтьев мектепке дейінгі кезең – жеке тұлға қалыптасуының алғашқы сатысы, мінез-құлықтың жеке тұлғалық механизмдерінің кезеңі – деп атап көрсетеді. Оның айтуынша бұл кезеңде мотивтердің бір-біріне өзара бағынушылық жүйесі қалыптасады. Баланың жеке тұлғасының қалыптасуында қарым-қатынастың үш түрін бөліп қарастыруға болады: өзіне деген қатынасы, басқаларға деген және заттық әлемге деген қарым-қатынасы [10].

Отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас мәселесін В.С. Мухина мен Л.А. Венгер де ғылыми тұрғыдан зерттеді. Олар отбасында дұрыс ұйымдастырылған қарым-қатынас пен тәрбие үрдісі нәти-

жесінде мектеп жасына дейінгі бала өздігінен дербес түрлі әрекеттер (киім кию, жуыну, тамақтану т.б.) орындағандарымен, ата-ана тарапынан көрсетілген эмоционалды қарым-қатынасты әлі де болса аса қажет етеді деп тұжырымдайды. В.С. Мухинаның айтуынша адамдар арасындағы қарым-қатынастар барысында балада әр түрлі тәртіп формалары қалыптасады. Бұл жерде бала үшін ең бастысы – ата-ана тарапынан ұйымдастырылған жағымды қатынас. Ата-ана сенімі мен махаббаты балада оптимизм, жақсы, үлгілі болуға деген тілекті қалыптастырады.

Бала әр уақытта өзіне жасалған эмоционалды қолдауды қажет етеді [11]. Л.А. Венгер өз пайымдауын айтады. Баланың жан-жақты дамуына отбасының әсерін көрсете келіп, ол жердегі тәрбиелік ықпалдардың дұрыс ұйымдастырылмауы, қарым-қатынасқа қанағаттанбау, ұжымда өз орнын дұрыс сезінбеу, отбасындағы кикілжің жағдайлар, осылардың бәрі бала тәртібінде біраз қиындықтар тудырады деп қорытындыласа екіншіден, әлеуметтік және белгілі бір мақсатқа бағытталған әрекет арқылы әсер етеді.

Ғалымдардың ойынша, отбасындағы жағымды қарым-қатынас балада жауапкершілік, ынтымақтастық, бірлік сияқты сапаларға негіз болса, керісінше жағдайдағы қарым-қатынас (ұрыс-керіс, қақтығысушылық) баланың көңіл-күйіне, еңбекке қабілеттілігіне үлкен зиян келтіреді [12].

Қазіргі уақытта отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас баланың жеке тұлғасының, әсіресе оның мінез-құлқының қалыптасуына әсер ететін негізгі факторлардың бірі екендігі белгілі. Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас ерекше және көрнекі түрде, әсіресе, бала тәрбиесінде көрінеді. Отбасылық тәрбие жүйесінің және «ана-бала» қарым-қатынасы үйлесімділігінің бұзылуы – балаларда невроз ауруының пайда болуына себепші негізгі патогенетикалық фактор деген көзқарасқа кейбір ғалымдар ерекше көңіл бөледі.

Осы орайда И.Лангмейер мен З.Матейчек баланың психикалық даму

мәселелерін зерттей келе, баланы айнала қоршаған әлеуметтік құбылыстар, тәрбиедегі олқылықтар, отбасындағы үлкендердің селқос қатынасы – балада ұзаққа созылатын оқшаулану (депривация) құбылысын тудырып, психика дамуын тежейді деп көрсетеді.

Отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас мәселелерін Л.А. Венгер баланың ойын әрекетімен байланыстыра қарайды. Баланың отбасындағы рөлі ата-ана мен бала қарым-қатынасындағы негізгі сұрақтардың бірі болып табылады. Бала рөлі отбасы қарым-қатынасы жүйесінде әртүрлі болуы мүмкін. Оның мазмұны ата-ана қажеттілігін бала қаншалықты қанағаттандыратынымен анықталады. Бала қанағаттанғысыз жұбайлық қарым-қатынастың өтемі болуы мүмкін. Ондай кезде бала құрал рөлін атқарады, яғни баланы жұбайлардың бірі отбасындағы өзінің көзқарасын күшейту үшін пайдаланады. Егер осындай өтемақы және көзқарасты күшейту қажеттілігі қанағаттандырылса, онда бала отбасы табынатын еркеге айналады.

Бала отбасының әлеуметтік мәртебесінің белгілі рөлін атқаруы мүмкін, яғни әлеуметтік символы болуы мүмкін. Бала әлеуметтік тұсаукесер нысанының рөлінде, отбасының ыдырауына жол бермейтін байланыстырғыш элемент болады (мысалы, біз тек сен үшін айырылыспай жүрміз). Мұндай жағдайда балаға үлкен психологиялық жүктеме тартылады да, ол эмоционалдық ширығуға әкеліп соғады. Бала ата-анасының айырылысуына, егер ондай жағдай болып жатса, өзі себепкер болған шығармын деп есептей бастайды. Баланың отбасындағы жағдайы ата-анасының балаға отбасында қандай рөл ойнауды жүктегенімен сипатталады. Бала мінез-құлқының қалыптасуы рөлдің сипатына, орнына және функционалдық толықтығына байланысты болып келеді. Баланың жақсы тәрбиелі, қоғамда өзінің орны бар үлкен азамат болып өсуіне отбасының рөлі өте жоғары.

Біз отбасында баланы тек қана материалдық жағынан қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар, баланың психологиялық жай-күйіне, қызығушылықтарына,

жеке тұлғалық қасиеттеріне мән беруіміз керек. Баланың жас ерекшеліктерін ескере отырып, соған сәйкес қарым-қатынас жасалғандығы дұрыс. Соңғы кездері елімізде отбасылардың ажырасу жағдайы, отбасындағы түрлі конфликт жағдайлары көптеп кездесуде. Бұның салдары балаларға психологиялық жағынан кері әсерін тигізуде.

Қорыта келе, баланың отбасында тәрбиеленуіне анасымен бірге әкесінің де жауапкершілігін ұмытпағанымыз дұрыс. Бала ата-анасымен бірге толыққанды отбасында өмір сүрген жағдайда әлеуметтік ортада өзін сенімді ұстай алады.

Отбасы-адам баласының алтын дінгегі. Өйткені адам ең алғаш шыр етіп дүниеге келген сәтінен бастап, осында ер жетіп, отбасының тәрбиесін алады. Отбасындағы ең басты іс-әрекет ол ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас. Қарым-қатынас-адам-зат өмірінің аса маңызды және негізгі сферасы болып, соның нәтижесінде тұлғааралық байланыс орнығып, өзара мәміле қалыптасып дамиды. Дәстүрлі қазақ отбасында ата-ананың қадірі ерекше түсіндірілген.

Отбасында ата-ана арқылы берілетін тәрбиенің басты мақсаты – баланың жасын, жеке ерекшелігін, психикалық процестерін ескере отырып, өз тегін жалғастыратын лайықты ұрпақ тәрбиелеу. Бұл мәреге жету үшін отбасындағы тәрбие мынандай міндеттерді шешуі керек: баланың тағдырына физиологиялық өсіп-жетілуіне, денсаулығына жағдай және қамқорлық жасау; бала тәрбиесіндегі барлық ұстанымдар мен тәрбие әдістерін, талап-тілектерді балаға деген махаббатты сезіндіруге лайықтап, реттеу; балаларының өзіндік бағасымен санаса отырып, қоғамның толыққанды мүшесі болуға даярлау; еңбексүйгіштікке баулу, баланы күнделікті үй шаруашылығындағы еңбекке дағдыландыру; отбасы мүшелерінің өзара дұрыс қарым-қатынасын, тіл тауып түсінуін, бірін-бірі тыңдап, ата-ананы, жасы үлкендерді сыйлап, құрмет тұтуға үйрету; білім алудың, мәдени мінез-құлықтың әдет-дағдыларын қалыптастыру; баланың икемділігін, қабілетін байқап, мамандық таңдауға бағыт беру, бағдарлау; әдебиетке, өнерге, мәдениетке, ғылымға құштарлығын (жас ерекшелігіне қарай әдеби кітаптармен, ойындармен

қамтамасыз ету, театр, мұражай, көрме, галереяларға апару) тәрбиелеу; баланың ақылына, күшіне, біліміне сай берілген тапсырманы, талапты орындауын қадағалау, бақылау, тексеру, бағалау; тәртіпке, ұқыптылыққа, жауапкершілікке, ойшылдыққа, т.б. баулу; өзін-өзі тәрбелеуге, дербестікке, шығармашылыққа баулу; отбасында баланың әлеуметтік рөлін білуге міндеттеу; баланың өз тегін жалғастыратын сабақтастыққа, болашақ жұбайлық өмірге тәрбиелеу.

Баланы дұрыс, толыққанды азамат етіп тәрбиелеу үшін ынтымақтастық қарым-қатынастың керек екені белгілі. Осы қарым-қатынас түрін дамыту жолдарына баса көңіл бөлген жөн. Біздің бұл көзқарасымыз халықтық тәрбиенің басты қағидаларының ғылыми педагогикамен байланысын қарастырған С.Қалиевтің тұжырымдамасымен қабысып жатыр. Халық педагогикасында тәрбие ісі баланың жас ерекшелігін ескере жүргізуді талап ете отырып: «Ұлына бес жасқа дейін патшадай қара, он бес жасқа дейін қосшындай сана, он бес жастан асқан соң ақылшы досындай бағала» – делінген. Осылайша, баланы еркін тәрбиелеудің, көмекшім деп үмітпен қараудың, ақылшым деп санаудың өзі ғылыми педагогиканың ынтымақтастық заңдылықтарымен байланысады.

Отбасындағы ең басты іс-әрекет ол ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас. Қарым-қатынас – адамзат өмірінің аса маңызды және негізгі сферасы болып, соның нәтижесінде тұлғаралық байланыс орнығып, өзара мәміле қалыптасып дамиды. Қарым-қатынас дегеніміз өзара пікір алмасу, сезім әлемінде бірлесіп ләззат алу, қайғы, қуанышта ортақтас болу сенімді кең ауқымды эмоция спектрлерін қамтиды. Қарым-қатынас барысында екі немесе бірнеше психологиялық жүйе, рухани әлем және ой-пікір, сана-сезім, мінез-құлық, қылық-жорықтар арасында келісім, не өзара түсіністік тұрғысында, не болмаса қақтығыстық, талас-тартыс, қарама-қайшылық тұрғысындағы мәміле үрдіс іске асады.

Отбасы қарым-қатынасында, олардың ішінен келісім, өзара түсіністік, бірінің екіншісіне бойұсынуы, бірінің екіншісін құптауы сенімді қарым-қатынасының қазіргі кездегі отбасы ерекшеліктері әр тұлғаның

мейлі балалары, мейлі ересектері болсын, ақпарат байлығы болып, өзара қарым-қатынас осы мағлұмат алмасу кезінде өте тығыз орнығуы ықтимал. Өзара мағлұмат алмасу отбасы мүшелерінің рухани кемелденуіне алып келсе, мұндай отбасының болашағы бар. Отбасы мүшелеріне қарым-қатынас арқылы біріктіретін, өзара туысқандық байланыстарын нығайта түсетін аса маңызды саланың мақсаты. Отбасының материалдық қамсыздандыру мақсатындағы бірлесіп еңбек ету, нәтижесінде ортақтасу, бөлісу. Мұндай қарым-қатынас алдымен, отбасы иелері әке мен шеше ортасында түсіністікпен орнаса, соның өзі балаларға өнеге болатыны өмірден белгілі. Бұдан басқа әке мен ұл, анасымен қызы, бір туғандардың бірлесіп, бір мақсатта еңбектенуі өзара түсі-

ністікті нығайтатын маңызды қарым-қатынас екені ғалымдар тарапынан дәлелденген.

Сонымен қорыта келгенде, отбасы құқығындағы ата-ана мен балалар арасындағы құқықтық қатынастар ең алдымен, мүліктік және жеке мүліктік емес болып бөлінеді. Жеке мүліктік емес қатынастарға баланы тәрбиелеу, оған білім берумен байланысты қатынастар жатады. Мүліктік қатынастарға балаларды және отбасының басқа да мүшелерін асыраумен, ерлі-зайыптылардың бірлескен ортақ меншігі құқығымен байланысты қатынастар жатады. Сонымен, отбасы мүшелерінің арасындағы қарым-қатынастар олардың сезімімен (махаббат, сыйласу, құрметтеу), салт-ғұрыпмен, ұрпақтан-ұрпаққа берілген тәрбие, ереже, т.б. өлшемдер арқылы анықталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Конституциясы 30.08.1995 ж. (өзгертулер мен толықтырулар 21.05.2007 ж.). – Алматы: Юрист, 2018. – 98 б.
- 2 Қазақстан Республикасы Президентінің 28 қаңтар 2012 ж. «Қазақстан-2050 даму Стратегиясы» // Егемен Қазақстан. – 2012.
- 3 Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі. – Алматы: Юрист, 2018. – 214 б.
- 4 Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылдарға арналған білім беруді дамыту бағдарламасы // Егемен Қазақстан. – 2011.
- 5 Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты Жолдауы // Егемен Қазақстан. – 2017.
- 6 Шарафадин А.А. Отбасында ата-ананың балаға тәрбиелік ықпалын артырудың педагогикалық шарттары. Автореф. дис. ...канд. психол. наук. – Алматы, 2004. – 32 б.
- 7 Құдиярова А. М. Қарым-қатынас психологиясы. – Алматы, 2006.
- 8 Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан-2030 даму Стратегиясы. – Алматы, 2016. – 104 б.
- 9 Бахтаева А. Қарым-қатынас мәдениеті. – Алматы, 2004.
- 10 Горянина В. А. Психология общения. – М., 2007.
- 11 Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия. – Л., 1989. – 192 с.
- 12 Ковалев С.В. Психология семейных отношений. – М., 1987. – 159 с.

УДК 347.63
МРНТИ 10.47.31

Г.Б. Мейірбекова¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

АЛИМЕНТТІК МІНДЕТТЕМЕЛЕРДІ ӨНДІРІП АЛУ ЖӘНЕ ТӨЛЕУ ТӘРТІБІ

Аңдатпа

Мақалада алименттік міндеттемелерді және олардың орындалуын қамтамасыз етуді құқықтық реттейтін заңнамалардың өзекті мәселелерін зерттейді. Алименттік міндеттемелерден туындайтын құқықтық қатынас бұл теориялық қана емес, сондай-ақ тәжірибелік те маңызға ие. Бұл өз кезегінде алименттік қатынастарды дұрыс түсінуге, заңнамалық тұрғыда дұрыс құқықтық реттеуге алып келеді.

Қазіргі заман талабындағы алименттік қатынастардың түрлерінің, міндеттерінің сан алуандығына қарай қазіргі заң бойынша оның орындалуын қамтамасыз етуге жалпы түсінік беру, алимент өндіріп алуды реттейтін заңнамаларды жетілдіруді зерттеу.

Түйін сөздер: алимент, алименттік міндеттеме, отбасы қатынастары, ата-ана, бала құқығы, алименттік міндеттемелерді орындау

Г.Б. Меирбекова¹

КазНПУ имени Абая (Алматы, Казахстан)

ПОРЯДОК ВЗЫСКАНИЯ И УПЛАТЫ АЛИМЕНТНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ

Аннотация

В статье исследуются актуальные проблемы законодательства, обеспечивающего алиментные обязанности и его выполнение. Правовые отношения, возникшие от алиментных обязанностей, имеют не только теоретическое, но и практическое значение. Это в свою очередь приводит к понятию алиментных обязанностей, упорядочению с правовой законодательной стороны.

С современной точки зрения требования исследовать пути усовершенствования законодательства о платеже алиментов, обеспечения пояснения об алименте по закону, исходя из множества алиментных отношений и обязанностей, не теряют своей актуальности.

Ключевые слова: алимент, алиментные обязательства, семейное отношение, родители, права ребенка.

G.B. Meirbekova¹

¹ Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

THE PROCEDURE FOR THE COLLECTION AND PAYMENT OF MAINTENANCE OBLIGATIONS

Abstract

In the article actual problems of legal legislations that ensure the maintenance responsibilities and for the law. Legal relations arising from alimony duties have not only theoretical but also practical significance. This, in turn, leads to the concept of alimony obligations, regulation of the legal side.

From the modern point of demand to explore the improvement of legislation on payment of alimony, to provide explanations of the alimony under the law, based on a variety of alimony relationships and responsibilities.

Key words: alimony, alimony obligations, family attitude, parents, rights of the child

Қазақ елі өзінің егемендігін алғалы бері отбасын қорғау, оның ішінде ана мен баланы қорғау мәселесін алдыңғы орындарға қойып келеді. Оның дәлелі – Қазақстан Республикасының Конституциясында «Ана мен әкенің, баланың мемлекеттің қорғауында болатындығын, баланы тәрбиелеу ата-ананың басты міндеті екендігі айтылған [1]. Соңғы жылдары елімізде болып жатқан экономикалық, саяси және әлеуметтік өзгерістер қоғам өмірінің барлық салаларын қозғап отыр.

Отбасы – барлық уақытта азаматтық қоғамның басты негізгі институты болған. Бұл өзгерістердің оң және теріс салдарларына ұшырайды. Қазіргі отбасылар дәстүрлі ар-ұят, адамгершілікке негізделмей, отбасылық құндылықтарды елемей, экономикалық эгоизм деп аталатын басымдыққа ие болып жиі қалыптасып жатыр.

Заңға сәйкес бір-біріне материалдық, моральдық қолдау көрсету барлық отбасының міндеті болып табылады. Ол үшін отбасының жекелеген мүшелеріне материалдық көмек ретінде алимент төлеу заңмен жүктеледі. Тиісті қолдау көрсету ерікті түрде жүзеге асырылады, алайда ерікті түрде алимент беруден бас тартқан жағдайда олар сот тәртібімен өндіріп алынады. Бұл міндеттеме мемлекеттің мәжбүрлеу күшімен қамтамасыз етіледі [2].

Отбасы мүшелерінің алименттік құқықтық қатынастарын реттейтін заңнаманың негізгі ережелері алимент төлеуді қамтамасыз етудің жария-құқықтық кепілдіктерін жетілдіруді қажет етеді. Алимент төлеу туралы келісімнің негізінде, алиментті сот тәртібімен өндіріп алу негізінде жүзеге асады. Отбасының жекелеген мүшелерінің алимент алуға құқығын қамтамасыз ету мақсатында жеке және жария мүдделерінің арақатынасы байланысы арқылы мұқият қарауды қажет етеді.

Бүгінгі Қазақстанда бір миллионнан астам балалар толық емес отбасында тұрады және жеке тұратын ата-анадан алимент алуға құқылы. Сот орындаушыларының мемлекеттік қызметінің мәліметтері бойынша оларға жыл сайын алимент бойынша бес жүз мың атқару парағы түседі.

Егер тараптар алимент төлеу туралы келісімге келе алмаса немесе келгісі келмесе, мүдделі адам өз мүдделерін сот тәртібімен қорғауға құқылы. Алименттік міндеттемені мәжбүрлеп орындату екі тәсілмен: 1) талап қою ісін жүргізу тәртібімен сот шешімі бойынша; 2) сот бұйрығы негізінде мүмкін болады.

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік заңнамасына сай судья кәмелет жасқа толмаған балаларға ғана алимент өндіріп алу туралы талап бойынша сот бұйрығын жеке-дара беруге құқылы және бұл талап әкелікті анықтаумен байланысты емес [3]. Сот бұйрығы негізінде кәмелетке толмаған балаларға тұрақты ақша сомасында алимент өндіріп алуға болмайды. Өйткені бұл мәселені шешу заң осындай жазалау мүмкіндігін байланыстыратын мән-жайлардың бар-жоғын тексеру қажеттілігімен байланысты.

Судья бұйрықты беру туралы арызды қанағаттандыру үшін негіздер болмаған жағдайларды судья бұйрық беруден бас тартады. Одан соң өтініш берушіге оның осы негіз бойынша бірінші сатыда талап қою құқығын түсіндіреді. Алимент өндіріп алу туралы талап алиментке құқық қолданылатын барлық кезең ішінде қойылуы мүмкін.

Қазақстан Республикасының алимент алуға құқығы бар адам алиментке құқық туындаған сәттен бастап өткен мерзімге қарамастан, алимент өндіріп алу туралы сотқа жүгінуге құқылы. Алиментті сот тәртібімен өндіріп алу құқығы осы құқық туындаған кезден бастап қанша уақыт өткеніне қарамастан, оның алиментке құқығы бар барлық уақыт ішінде уәкілетті адамның қолында сақталады.

Кәмелетке толмаған баланың алиментке құқығы ол кәмелетке толғанға дейін болады және оның заңды өкілдері осы мерзім ішінде алимент алу үшін кез келген сәтте жүгінуге құқылы.

Егер алиментке құқығы бар адам өз еркімен оларды өндіріп алу туралы талап қоймаса, алименттер сотқа жүгінген кезден бастап әдетте беріледі.

Сот шешімі заңды күшіне енгенге дейін алимент уақытша төлеу туралы қаулы шыға-

руға құқылы. Тағайындалған алименттерді өндіріп алу ең алдымен төлеушінің жалақысынан немесе өзге де табыстарынан жүргізіледі. Сот орындаушы атқару парағын алимент төлеуші жұмыс істейтін ұйым әкімшілігінің сот бұйрығын жібереді.

Атқару парағы негізінде алимент төлеуші жұмыс істейтін ұйымның әкімшілігі оның жалақысынан немесе өзге де кірістерінен алиментті үш күн мерзімде ұстап қалуға және оларды алушының шотына аударуға міндетті.

Алимент мөлшері сот тәртібімен белгіленгеннен кейін тараптардың бірінің материалдық немесе отбасылық жағдайы өзгерсе, сот тараптардың кез келгенінің талап етуі бойынша белгіленген алимент мөлшерін өзгертуге немесе алимент төлеуге міндетті адамды оларды төлеуден босатуға құқылы.

Сот практикасынан мысал: Сот а. С. а. Т.-ға 2016 жылғы сот шешімі бойынша ұлының алимент мөлшерін $\frac{1}{4}$ -тен $\frac{1}{6}$ Т.Т. дейін төмендету туралы талап арызымен жүгінген. Ол барлық жалақының $\frac{1}{6}$ мөлшерінде қызына алимент төлейді. Сот А. С. Отбасылық жағдайының өзгеруін ескере отырып және С.-дан мән жайлар өзгергенге дейін барлық табысының $\frac{1}{6}$ мөлшерінде алимент өндіріп алуды шешті. Мұндай істер бойынша сот бұрын шығарылған атқару парағын қайтарып алады және орындау жаңа атқару парағы бойынша жүргізіледі [4, 54 б.].

Сот бұйрығы негізінде кәмелетке толмаған балаларға тұрақты ақша сомасында алимент өндіріп алуға болмайды, өйткені бұл мәселені шешу заң осындай жазалау мүмкіндігін байланыстыратын мән-жайлардың баржоғын тексеру қажеттілігімен байланысты. Судья бұйрықты беру туралы арызды қанағаттандыру үшін негіздер болмаған жағдайларда судья бұйрық беруден бас тартады және өтініш берушіге оның осы негіз бойынша талап қою құқығын түсіндіреді.

Алименттеу институтының кең алқабында алимент алушылардың мүдделерін қорғауға қосымша кепілдіктер жасауға бағытталған нормалар тобы бөлінеді. Әдетте, олар алименттік құқықтық қатынастарды дамытудың қандай да бір нақты кезеңіне емес, жалпы осы міндеттемені қамтиды.

Бұл нормалар жалпы сипатқа ие. Олар

тек ерікті немесе керісінше, алимент төлеудің сот тәртібіне тән емес. Олардың қатарына, атап айтқанда, өндіріп алынатын алимент мөлшерін индекстеу туралы ережелер жатады. Осы нормалардың қажеттілігі инфляция салдарынан ақша қаражатының құнсыздануына байланысты.

2011 жылғы желтоқсан айында Парламент қабылдаған Қазақстан Республикасының Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодекске сәйкес, соңғы өзгертулер мен толықтырулар бойынша алимент пайызы бойынша алимент төлемеген жағдайда оның мөлшері бес есе асады. Бұрын бұл 0,1 пайыз болды. Сондай-ақ, 2018 жылы алимент төлемейтіндерге Қазақстан Республикасының шекарасынан шығу кезінде шектеулер қолданылды. Осы шектеу енгізілгеннен кейін берешектерді өтеу бойынша елеулі төлемдер белгіленді [5].

Қазақстан Республикасының көптеген облыстарында тегін компьютерлік деректер базасына енгізілген алимент төлемейтіндерді анықтау мақсатында жеке автокөлік жүргізушілерінің жүргізуші құжаттарын тексеру бойынша Ішкі істер қызметкерлерінің бірлескен рейдтері өткізілді.

Атқарушы парақтар бойынша қарызды өтеудің оң тәжірибесі атап өтілді. Елімізде жұмыссыз алиментшілерді жұмысқа орналастыруды бақылауға ниеттендірді.

Сот орындаушылары еңбек биржасына жолдама бере бастады, онда жұмыс істемейтін алиментшілер үшін халықты жұмыспен қамту қызметкерлері бос жұмыс орындарын іздейді.

Бүгінгі күні Қазақстанда алимент төлеу бойынша берешекті өтеуге ниет білдірмеген бір миллион алименттік міндеті адам бар. Тек өткен жылы алименттік міндеттемелер бойынша миллион екі жүз мыңнан астам атқару өндірісі қозғалған болатын. Ал алимент төлемеушілер өз балаларына бір миллиард теңге қарыз. Алимент алушыларды қорғау пәрменді болуы үшін сапалы норма шығармашылық және құқықтық актілерді дұрыс, уақытылы іске асыру қажет. Алимент алушыларды қорғауды мемлекет қажетті материалдық, құқықтық және ұйымдық ресурстарға ие болған жағдайда ғана қамтамасыз етуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыздағы. – Алматы: Жеті Жарғы, 2019. – 56 б.
- 2 Қазақстан Республикасының Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Кодексі. – Алматы: ЮРИСТ, 2017. – 168 б.
- 3 Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі 31.10.2015. – Алматы: ЮРИСТ, 2017. – 234 б.
- 4 Қожабергенова Н. Неке және отбасы заңын толықтыруды қажет ететін кейбір өзекті мәселелер. – Қызылорда: Әділ Сот, 2017. – №3-19-82 б.
- 5 ҚР статистикалық агенттігінің 2018 жылға хабарламасы. – Алматы: Ақпарат, 2018.

УДК 347.63
МРНТИ 10.47.31

Г.Б. Мейірбекова¹, А.А. Альшуразова¹
¹Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

АЛИМЕНТТІК МІНДЕТТЕМЕЛЕРДЕГІ ЖАУАПКЕРШІЛІК НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Мақалада алименттік міндеттемелердің жауапкершілік негіздерін және олардың орындалуын қамтамасыз етуді құқықтық реттейтін заңнамалардың өзекті мәселелерін зерттейді. Алименттік міндеттемелерді тиісінше орындамағаны және алименттік құқықтық қатынастар саласындағы бұзушылықтары үшін жауапкершіліктің үш түрі көзделген: мүліктік, әкімшілік, қылмыстық.

Бұл өз кезегінде алименттік міндеттемелердегі жауапкершілік негіздерін дұрыс түсінуге, заңнамалық тұрғыда дұрыс құқықтық реттеуге алып келеді.

Қазіргі заман талабындағы алименттік міндеттемелердегі жауапкершілік түрлерінің, міндеттерінің сан алуандығына қарай қазіргі заң бойынша оның орындалуын қамтамасыз етуге жалпы түсінік беру, алимент өндіріп алуды реттейтін заңнамаларды жетілдіруді зерттеу.

Түйін сөздер: алимент, алименттік міндеттеме, жауапкершілік, отбасы қатынастары, ата-ана, бала құқығы.

Г.Б. Меирбекова¹, А.А.Альшуразова¹
¹КазНПУ имени Абая (Алматы, Казахстан)

ОСНОВЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В АЛИМЕНТНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВАХ

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные вопросы законодательства, регулирующего содержание алиментных обязательств и обеспечение их выполнения. Существует три вида ответственности за неисполнение алиментных обязательств и нарушений в сфере алиментных правоотношений: имущественная, административная, уголовная.

Это, в свою очередь, приводит к правильному пониманию ответственности за алименты и законному правовому регулированию.

На сегодняшний день концепция алиментных обязательств заключается в том, чтобы дать общее объяснение их реализации в соответствии с действующим законодательством, а также усовершенствовать законодательство, регулирующее взыскание алиментов.

Ключевые слова: алимент, алиментные обязательства, ответственность, семейное отношение, родители, права ребенка,

G.B. Meirbekova¹, A.A. Alshurazova¹

¹ Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

BASIS OF RESPONSIBILITY IN ALIMENTARY OBLIGATIONS

Abstract

The article discusses current issues of legislation governing the content of maintenance obligations and ensuring their implementation. There are three types of liability for failure to fulfill maintenance obligations and violations in the field of maintenance relations: property, administrative, criminal.

This, in turn, leads to a correct understanding of the responsibility for child support and legal regulation.

Today, the concept of maintenance obligations is to give a general explanation of their implementation in accordance with applicable law, as well as to improve the legislation governing the recovery of alimony.

Key words: alimony, alimony obligations, responsibility, family attitude, parents, rights of the child

Бүгінгі күні отбасы мәселелеріне, кәмелетке толмағандарды әлеуметтік қамтамасыз етуге көп көңіл бөлінеді. Балаларды тәрбиелеу және күтіп-ұстау жөніндегі міндеттер бірінші кезекте олардың ата-аналары мен өзге де заңды өкілдеріне жүктеледі. Бір қарағанда, бұл аксиома, бірақ өкінішке орай, барлық ата-аналар балалар алдындағы өз міндеттерін ұмытпайды.

Қазіргі алимент өндіру мемлекеттің азаматтарының құқықтары мен мүдделерін қорғауға бағытталуымен байланысты. Отбасының бір мүшесінің басқа мүшелеріне асырауды ұсыну мәселелері оның дамуының кез келген деңгейінде кез келген құқықтық жүйе үшін өзекті. Отбасы ішіндегі асырау туралы заңнама отбасы заңнамасының жүйесіне кіреді. Мемлекет экономикасының даму деңгейіне және отбасында қарым-қатынасты реттей отырып, мемлекет өзіне алатын алименттік міндеттерді тікелей орындауға байланысты болады [1, 98 б.]. Отбасы ішіндегі алименттік қатынастар мазмұнды ұзақ даму жолынан өтті. Мысалы, Ежелгі қазақ елінде барлық қауым тарапынан мұқтаждардың көмегінен бастап, отбасы мүшелерін алименттеу мәселелерін заманауи көзқарасты қалыптастырып, саралауға дейін жетті. Көптеген елдерде мұқтаж субъектілерді ұстау туралы нормалар біртіндеп отбасылық-құқықтық реттеу саласына ауыстырылды.

Алименттік міндеттемелер институты отбасылық құқықтың маңызды институттарының бірі болып табылады. Қазіргі жағдайда алименттік құқықтық қатынастар

даулы сипатқа ие. Сондықтан мемлекет тарапынан ерекше назар аударуға тұрарлық. Отбасылық құқықтық қатынастардың осы саласындағы сот даулары әрдайым дұрыс шешім табуы тиіс, өйткені өмірлік қажеттіліктерді қамтамасыз етеді және әлеуметтік жағынан аз қорғалған азаматтардың әлауқатына жиі байланысты [2, 56 б.].

Заңнамада алименттік міндеттемелерді тиісінше орындамағаны және алименттік құқықтық қатынастар саласындағы бұзушылықтары үшін жауапкершіліктің үш түрі көзделген: мүліктік, әкімшілік, қылмыстық.

Борышкер мен жұмыс беруші ұйым мүліктік жауапкершілік субъектілері бола алады. Оның негізі «атқарушылық іс жүргізу туралы» заңында белгіленген, онда өндіріп алушы ұйымға осы ұйымның кінәсінен ұсталмаған борышкерден ұсталуға тиісті соманы өндіріп алу туралы талап қоюға құқылы екендігі белгіленген [3, 245 б.].

Мүліктік жауапкершілік тұрақсыздық айыбын төлеуден және залалдарды өтеуден көрінеді. Алимент төлеу бойынша міндеттемелерді орындаудан жалтарған жағдайда, борышкер әкімшілік жауапкершілікке тартылуы мүмкін. Борышкердің алимент төлеуден жалтаруы: жұмыс орнын ауыстырғаны туралы, тұрғылықты жерін ауыстырғаны туралы, қоса атқаратын жұмысының баржоғы туралы хабарламау болып саналады. Зейнетақы алу, жұмыссыз ретінде жұмысқа орналастыру немесе есепке қою шараларын қолданбау болып саналады. Ата-аналардың немесе өзге де заңды өкілдердің кәмелет жасқа толмағандарды күтіп-ұстау, тәрбие-

леу, оқыту, құқықтар мен мүдделерін қорғау бойынша міндеттерін орындамауы немесе тиісінше орындамауы да әкімшілік жауапкершілікті көздейді.

Кәмелетке толмаған балаларды, сондай-ақ он сегіз жасқа толған еңбекке жарамсыз балаларды асырауға қаражат төлеуден қасқанана жалтарған жағдайда, қылмыстық жауапкершілік қарастырылған.

Борышқорды қылмыстық жауапкершілікке тарту үшін негіз болып зұлымдық критерийі табылады. Қылмыстық жауапкершілік алименттік міндеттемелерді бұзғаны үшін жауаптылықтың аса қатаң шарасы болып табылады. Сот аталған қылмысты жасауға кінәлі деп таныған адамға үш жаза түрінің бірі тағайындалуы мүмкін. Бұл міндетті жұмыстар 120 сағаттан 180 сағатқа дейін; 1 жылға дейінгі мерзімге түзеу жұмыстары; 3 айға дейінгі мерзімге қамауға алу. Борышқорды қылмыстық жауапкершілікке тарту үшін негіз зұлымдық өлшемі болып табылады. Бұл жағдайда қалыптасқан құқықтық тәжірибеде қылмыстық жауапкершілік туралы ресми ескертуден кейін төлеуден жалтару, дәл сол қылмысты қайталап жасау кіреді. Сондайақ 4-6 айдан астам берешектің болуы, жұмыс орны мен тұрғылықты жерін жасыру, сот приставы-орындаушының бірнеше рет шақырулары бойынша келмеуі де оған сеп болады. Жалақыдан ұстап қалуы болдырмау мақсатында жұмыстан босату, борышкерді іздестіруді жариялау жалған құжаттарды, кірістер туралы жалған мәліметтерді немесе басқа да түсіп қалған іс-әрекеттер ұғынылады [4, 125 б.].

Заңға сәйкес алимент бойынша берешек пайда болған жағдайда сот приставы-Орындаушының қаулысына сәйкес Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге шығу құқығы шектелуі мүмкін. Атқарушылық құжаттың ерікті түрде орындалмауына байланысты борышкерде мүліктік ауыртпалықтар пайда болатынын атап өту қажет, олар да жауапкершілік шарасы деп санауға болады.

Алимент өндіріп алу және алимент бойынша берешекті төлеу туралы атқару құжатын орындау бойынша іс-әрекеттер жасау кезінде борышкерге тағы да барлық шығыстарды жүктейді. Атқарушылық әрекеттер жасау жөніндегі шығыстарға: борыш-

кердің мүлкін тасымалдауға, сақтауға және сатуға қойған кезде өтеледі. Белгіленген тәртіппен атқарушылық әрекеттер жасауға тартылған аудармашылардың, куәгерлердің, мамандардың және өзге де адамдардың жұмысына ақы төлеуге хаттама жасайды. Өндіріп алынған сомаларды өндіріп алушыға пошта арқылы аударуға жіберуге борышкерді, оның мүлкін іздестіруге жұмсалған қаражат жатады.

Борышкерлер үшін жаза оларды занды мінез-құлыққа итермелеу мақсатында жазалау емес, қорғау мәнін болжайды. 1990 жылдары басталған қорытынды қазақстандық отбасылық соның ішінде алименттік құқық реформасы бүгінде елімізде жеткілікті дамыған. Және жалпы қоғамның қажеттіліктеріне жауап беретін отбасы заңнамасы әрекет ететініне алып келді.

2011 жылы қабылданған Неке (Ерлі-зайыптылық) және Отбасы кодексі салалық нормативтік актілер жүйесінде өз орнын алды. Азаматтық-құқықтық құрылымдар мен санаттарға бағытталған қазақстандық отбасылық құқық тарихындағы бірінші кодификацияланған құжат ретінде қаралуы мүмкін [5].

Соңғылары, бұдан басқа, кәмелетке толған аға-інілері мен апа-қарындастарына және еңбекке жарамсыз кәмелетке толған аға-інілері мен апа-қарындастарына қатысты кәмелетке толған аға-інілері мен апа-қарындастарына, немерелерін күтіп-бағу жөніндегі атасы мен әжесінің алименттік міндеттемелері, тәрбиеленушілердің өздерінің іс жүзіндегі тәрбиешілеріне қатысты міндеттемелері, өгей ұлдар мен өгей қыздарының өгей әкесі мен өгей шешесін күтіп-бағу жөніндегі міндеттемелері болып бөлінеді.

Алименттік міндеттемелердің екі кезегі бар. Біріншісі, әлеуметтік және биологиялық жағынан неғұрлым жақын адамдардың: ата-аналар мен балалардың, сондай-ақ ерлі-зайыптылардың міндеттемелері жатады. Қалған барлық міндеттемелер екінші кезекке жатады және бірінші кезектегі борышкерлер қатарынан алименттік-міндетті адам болмаған жағдайда туындайды [6].

Алименттік міндеттемелер шеңбері тұрақсыз, ол заң шығарушының өмірі иен ерік-жігерінің әлеуметтік-экономикалық жағдай-

ларымен анықталады. Меклекеттің әл-ауқатының деңгейі төмен болған сайын, алимент-міндетті адамдар мен алименттік міндеттемелердің түрлері соғұрлым көп болады.

Алиментті ерікті түрде төлеу тараптар арасында жасалған келісімге сәйкес жүргізілуі мүмкін. Алимент төлеу туралы келісім бойынша алименттер: а) алимент төлеуге міндеттеме алған адамның табысына және басқа да табысына үлеспен; б) мерзімді төленетін тұрақты ақша сомасында; г) мүлікті беру жолымен; д) келісімге қол жеткізілген өзге де тәсілдермен төленуі мүмкін.

Алимент төлеу туралы келісімге қол жеткізілмеген жағдайда мүдделі тарап алимент өндіріп алу мақсатында сотқа жүгіне алады. Асырауға арналған материалдық қаражатты алимент алушы үшін оны қамтамасыз етудің бұрынғы деңгейін барынша сақтап қалу мүмкіндігін негізге ала отырып, сот анықтауы мүмкін: а) тұрақты ақша сомасында; б) бір мезгілде үлестерде және тұрақты ақша сомасында.

Алимент алушының мүдделерін қорғаудың қосымша құқықтық кепілдіктері алименттік-міндетті адам шет мемлекетке тұрақты тұруға кеткен жағдайда алимент төлеуді реттейтін нормалармен құрылады. Алимент алушының мүдделерін қамтамасыз етудің тағы бір құқықтық кепілі алиментті есепке жатқызуға және кері өндіріп алуға жол бермеу туралы ереже болып табылады.

Құжаттың жаңа редакциясына сәйкес кәметке толмаған балаларды асырауға алимент ата-ана алатын жалақының барлық түрлерінен, сондай-ақ оларға ақшалай немесе заттай нысанда берілетін қосымша сыйақылардан шегеріледі. Ол маңызды

емес, алиментті төлеуші алған негізгі еңбекақы және сыйақы негізгі жұмыс орны немесе жұмыс, - екі жағдайда да пайызы шегеріледі.

Бұл балаға тиесілі қаражатты анықтау кезінде шенеуніктерге мемлекеттік лауазымдарды ауыстырғаны үшін және тиісті жүктемеден тыс қосымша сағаттар үшін төленетін төлемдермен есептеледі. Мұғалімнің сыныптық басшылығы, БАҚ және өнер қызметкерлерінің қаламақылары ескерілетін болады. Алименттерді есептеу кезінде кәсіптік шеберлігі, сыныптылығы, еңбек сіңірген жылдары, ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, да ескеріледі. Тағы да шет тілін білу, мемлекеттік құпияны құрайтын мәліметтермен жұмыс істегені, кәсіптерді лауазымдарды қоса атқарғаны үшін тарифтік ставкалар мен айлықақыларға үстеме ақылар мен қосымша ақылар туралы ұмытпайды.

Қорыта келгенде, еліміздің қалыпты дамуы үшін, құқықтық мемлекеттің қалыптасуы үшін адамның өмірінің әрбір аспектісі құқық, заң нормаларын ұстануы тиіс. Бұл міндетті түрде алименттік міндеттемелерді орындауға қатысты. Заң талаптарын елемей балалар мен ата-аналарды қиын өмірлік жағдайларға қалдыру алименттік міндеттемелерді орындамау болып табылады. Ол дегеніміз, кейде адамдар өзінің жеке ерекшеліктеріне жас ерекшеліктеріне, ауруына, дәрменсіздігіне байланысты олар өздерін жақындарын мемлекеттің көмегінсіз материалдық қамтамасыз ете алмайды. Сондықтан, отбасы заңдарындағы алименттік міндеттемелерді орындамаған тұлғаларға қандайда болсын жауапкершіліктерді күшейткен дұрыс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Антокольская М.В. *Меры защиты и ответственности в алиментных обязательствах// Государства и право. №9. – Москва: Юридическая литература. 2004. – 274 с.*

2 Айтжан Б.Е., Шіркінбаев Т.Б. *Отбасы құқығы. – Алматы: Жеті Жарғы, 2016. – 263 б.*

3 Егембердиев Е.О. *Қазақстан Республикасының атқарушылық іс жүргізу құқығы: (Жалпы бөлім. Ерекше бөлім). – Қарағанды: Болашақ - Баспа, 2014. – 374 б.*

4 Азыбаев А.Н. *Қазақстан Республикасының Қылмыстық құқығы (Жалпы бөлім). – Жеті Жарғы, 2015. – 480 б.*

5 *Қазақстан Республикасының Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Кодексі. – Алматы: ЮРИСТ, 2017. – 168 б.*

6 Нурекешов Т.К. Смагулова А.Б. *Қазақстан Республикасында алименттік міндеттемелердің құқықтық реттелуі. Монография. – Семей: Ақсуат, 2016. – 196 б.*

ЕҢБЕК ҚҰҚЫҒЫ ТРУДОВОЕ ПРАВО LABOUR LAW

УДК 349.2
МРНТИ 10.63.01

Ж.А. Хамзина¹, Е.А. Бурибаев¹

¹Казахский национальный педагогический университет им. Абая (Алматы, Казахстан)

ПРЕДЛОЖЕНИЯ, РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ИМПЛЕМЕНТАЦИИ СТАНДАРТОВ ЗАНЯТОСТИ ГОСУДАРСТВ ОЭСР В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО КАЗАХСТАНА

Аннотация

В статье представлены авторские предложения, рекомендации, направленные на: имплементацию стандартов ОЭСР в области труда и занятости в правовую систему Казахстана; развитие трудового законодательства в соответствии с рекомендациями ОЭСР, основанными на обобщении лучших практик государств-членов; использование предлагаемых ОЭСР индикаторов для оценки уровня гарантий социально-трудовых прав человека; внедрение рекомендаций ОЭСР, касающихся создания инклюзивного рынка труда.

Ключевые слова: ОЭСР, оплата труда, занятость, имплементация

Ж.А. Хамзина¹, Е.А. Бурибаев¹

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

ЭЫДҰ МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ СТАНДАРТТАРЫН ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЗАҢНАМАСЫНА ИМПЛЕМЕНТАЦИЯЛАУ БОЙЫНША ҰСЫНЫСТАР, ҰСЫНЫМДАР

Аңдатпа

Мақалада Қазақстанның құқықтық жүйесіне Еңбек және жұмыспен қамту саласындағы ЭЫДҰ стандарттарын имплементациялауға, мүше мемлекеттердің үздік тәжірибелерін жинақтауға негізделген ЭЫДҰ ұсыныстарына сәйкес еңбек заңнамасын дамытуға, ЭЫДҰ ұсынған адам әлеуметтік-еңбек құқықтары кепілдігінің деңгейін бағалау үшін индикаторларды пайдалануға, ЭЫДҰ-ның инклюзивті еңбек нарығын құруға қатысты ұсынымдарын енгізуге бағытталған авторлық ұсыныстар, ұсынымдар берілген.

Түйін сөздер: ЭЫДҰ, жалдамалы еңбек, жұмыспен қамту, имплементация

Zh. Khamzina¹, Ye. Buribayev¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

PROPOSALS, RECOMMENDATIONS ON IMPLEMENTATION OF OECD EMPLOYMENT STANDARDS INTO KAZAKHSTAN LEGISLATION

Abstract

The manuscript presents copyright proposals, recommendations aimed at: implementing the OECD standards in the field of labor and employment in the legal system of Kazakhstan, development of labor

legislation in accordance with OECD recommendations based on a synthesis of the best practices of member states; use of indicators proposed by the OECD to assess the level of guarantees of social and labor human rights, implementation of OECD recommendations regarding the creation of an inclusive labor market.

Key words: OECD, wage labor, employment, implementation

Введение.

В Концепции социального развития Республики Казахстан до 2030 года (утв. Постановлением Правительства Республики Казахстан от 24 апреля 2014 года № 396) фиксируется, что политика в сфере труда и занятости будет предусматривать на предстоящий период меры по переходу на стандарты Организации экономического сотрудничества и развития по измерению показателей рынка труда, разработки новых дополнительных мер содействия занятости населения, внедрения новых механизмов социальной поддержки.

Согласно поставленным задачам в Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2025 года (утв. Указом Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2018 года № 636), развитие сотрудничества с ОЭСР является одним из приоритетов внешнеэкономической политики Казахстана, поскольку Казахстан ставит целью вступление в эту организацию. Будет продолжена работа по имплементации передовых практик и стандартов ОЭСР. В качестве приоритета закрепляется «Содействие продуктивной занятости».

В процессе реализации в Казахстане стратегии по вхождению в Организацию по экономическому сотрудничеству и развитию впервые за многие годы остро встал вопрос о реформировании системы трудовых отношений, создании ее рационального образца, позволяющего удовлетворять интересы личности и государства. Развитые страны ОЭСР, в особенности европейские, имеют многовековой опыт формирования и реформирования системы занятости, практику использования ее в качестве регулятора макро- и микроэкономических и социальных процессов. В Казахстане является целесообразным использование опыта общемирового цивилизационного процесса в проведении правовых преобразований, что

позволяет сократить период поисков рациональной системы законодательства, в полной мере отвечающей интересам граждан, юридических лиц и общества в целом.

В настоящем материале обобщены авторские предложения, направленные на имплементацию отдельных стандартов наемного труда, характерных для государств ОЭСР, типичных требований к функционированию институтов трудового договора с работниками пенсионного возраста, инвалидами, лицами с семейными обязанностями, гарантиям неполной занятости, ответственности за нарушения трудового законодательства, минимальной оплате труда, запрещению дискриминации. Законопроект учитывает стандарты универсальных актов ОЭСР: Рекомендации по Гендерному равенству в образовании, занятости и предпринимательстве 2013 г., Рекомендации по Гендерному равенству в общественной жизни 2015 г., Рекомендации Совета по политике старения и занятости 2015 г., Рекомендации Совета по комплексному психическому здоровью, навыкам и рабочей политике 2015 г.

22 января 2015 года был подписан Меморандум о взаимопонимании между Правительством Республики Казахстан и ОЭСР в отношении Страновой программы, направленной на содействие Казахстану в реализации национальных реформ. Представленные рекомендации направлены на имплементацию отдельных выводов, заключений и предложений, изложенных в: отчетах, обзорах, подготовленных в рамках Страновой программы (2015-2017 годы) «Реформы в Казахстане: успехи, задачи и перспективы», «Реализация гендерной политики в Казахстане», «Обзор по реализации гендерной политики в Казахстане», «Обзор политик, ориентированных на три группы: молодежь, пожилые

работники и защита уязвимых групп населения» [1], а также а также выводы и заключения, представленные в Обзоре ОЭСР по реализации гендерной политики в Казахстане [2]

Основная часть.

В рекомендациях ОЭСР выделяется ключевая проблема для Казахстана слабое трудовое участие людей старшего возраста. Люди старшего возраста чаще всего либо безработные, либо экономически неактивные и реже являются трудоустроенными, если сравнивать ситуацию с другими странами-членами ОЭСР (в среднем уровень занятости для лиц из возрастной группы от 55 до 64 лет в странах ОЭСР составляет 61,4% от общего числа людей в этой же возрастной группе [3]). Участие в рынке труда прекращается незамедлительно в момент достижения пенсионного возраста, а иногда и раньше; отдельные работники старшего возраста, которые продолжают работать, зачастую выполняют низкоквалифицированную работу в неформальном секторе экономики. Учитывая относительно редкое использование труда работников старшего возраста, стимулирование и предоставление возможности работникам старшего возраста продолжать работать должно являться приоритетом политики в Казахстане. Необходимо устранить существующие правовые и организационные препятствия для найма и удержания на рабочих местах работников старшего возраста,

Работники старшего возраста редко пользуются правом повышения квалификации, а достижение пенсионного возраста является непреодолимым препятствием для получения услуг Государственных центров занятости по трудоустройству, повышению квалификации, переподготовке. В Казахстане роль служб занятости в оказании содействия работникам пенсионного возраста на рынке труда фактически равна нулю.

Существует сильное стимулирование работодателей для побуждения работников к раннему выходу на пенсию в рамках законодательных препятствий для трудоустройства и продолжения работы лиц

пенсионного возраста. Граждане при достижении пенсионного возраста, резко прекращают участие в трудовых отношениях. Трудоустройство лиц пенсионного возраста является, как правило, исключением, при этом оплата их труда осуществляется на низком уровне. Согласно Рекомендации Совета ОЭСР по вопросам политики в области старения и занятости (14.12.2015), государства должны стремиться к повышению стимулов для работы в предпенсионном и пенсионном возрасте в том числе путем обеспечения того, чтобы придерживаться сбалансированного подхода к защите занятости, гарантирующего то, что возраст не является критерием определения уровня защиты занятости; обеспечить эффективную помощь в трудоустройстве для лиц, ищущих работу, независимо от их возраста, при обеспечении того, чтобы пожилые лица, ищущие работу, имели те же права, что и молодые лица, ищущие работу.

Одним из факторов, препятствующих достижению Казахстаном показателей стран ОЭСР в аспекте обеспечения занятости лиц пенсионного возраста является существование законодательного основания расторжения трудового договора с такими работниками по инициативе работодателя. Так, согласно, пп. 24) п. 1 ст. 52 Трудового кодекса РК (ТК), работодатель вправе в одностороннем порядке расторгнуть трудовой договор с достижением работником пенсионного возраста, установленного пунктом 1 статьи 11 Закона «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан», с правом ежегодного продления срока трудового договора по взаимному согласию сторон. В силу п. 5 ст. 30 ТК, с работником, достигшим пенсионного возраста в соответствии с пунктом 1 статьи 11 Закона «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан» и обладающим высоким профессиональным и квалификационным уровнем, с учетом его работоспособности трудовой договор может продлеваться ежегодно без ограничения, предусмотренного частью четвертой подпункта 2) пункта 1 ст. 30 ТК.

Кроме того востребовано дополнительно в качестве стимулов для продолжения работы лицами, достигшими пенсионного возраста, закрепить их право на неполное рабочее время, что может помочь им сохранить свое участие на рынке труда, принимая во внимание изменения в состоянии их здоровья и физических возможностей. Необходимо исключить основание расторжение трудового договора по инициативе работодателя – достижение работником пенсионного возраста, а также изъять из Трудового кодекса оговорку относительно «высокого профессионального и квалификационного уровня работника, его работоспособности», как оценочную субъективную категорию, влияющую на продление трудовых отношений с работником пенсионного возраста.

Из законодательства должны быть удалены формальные препятствия для трудоустройства лиц, достигших пенсионного возраста. Так, согласно Закону РК от 6 апреля 2016 года № 482-V «О занятости населения»: не регистрируются в качестве безработного лица, достигшие пенсионного возраста, установленного пунктом 1 статьи 11 Закона «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан»; право принять участие в активных мерах содействия занятости теряют граждане при достижении пенсионного возраста.

Перечисленные ограничения не обоснованы в случае формирования социальной политики, направленной на вовлечение указанных лиц в трудовые отношения, стимулирование их на продолжение трудовой деятельности.

Необходимо дополнить и изменить нормы Закона «О занятости населения» в части создания правовых условий для участия в мерах по повышению квалификации, организуемых Центрами занятости, лиц, состоящих в трудовых отношениях, в том числе с софинансированием указанных мер со стороны работодателей. Одним из ключевых долгосрочных приоритетов для Казахстана будет являться усовершенствование его базы по человеческому капиталу. В обзорах ОЭСР отмечается, что инве-

стирование в повышение квалификации является особенно важным в оказании помощи молодёжи в Казахстане по получению доступа к высококачественной занятости.

Органы ОЭСР отмечают, что актуальным вопросом для Казахстана является востребованность усиления борьбы с гендерной дискриминацией, а также с дискриминацией работников старшего возраста, с любыми неравенствами в трудовых отношениях. Согласно рекомендациям ОЭСР, Казахстану следует рассмотреть более конкретные меры по применению положений законодательства и недопущению необоснованной дискриминации в отношении работников старшего возраста при поиске и найме работников, а также дискриминацию по возрастному признаку в отношении условий труда. В то время как положения о борьбе с дискриминацией уже являются неотъемлемой частью законодательства Казахстана, как и в большинстве стран-членах ОЭСР, обеспечение надлежащего исполнения остаётся проблематичным.

На наш взгляд востребовано усиление законодательства о недопущении дискриминации по любым основаниям при найме на работу, повышении в должности, в процессах обучения, повышения квалификации. В целях обеспечения сильных механизмов реализации для применения правовых положений должна быть повышена административная ответственность и установлены возможности возмещения вреда в гражданско-правовом порядке.

Предлагается принять новое определение дискриминации в сфере занятости, изложив пункты 2, 4 статьи 6 ТК в следующей редакции:

«2. Запрещается любая дискриминация в сфере труда, в частности нарушение принципа равенства прав и возможностей, прямое или косвенное ограничение прав работников в зависимости от расы, цвета кожи, политических, религиозных и других убеждений, пола, гендерной идентичности, сексуальной ориентации, этнического, социального и иностранного происхожде-

ния, возраста, состояния здоровья, инвалидности, подозрения или наличия заболевания ВИЧ/СПИД, семейного и имущественного положения, семейных обязанностей, места проживания, членства в профессиональном союзе или другом объединении граждан, участия в забастовке, обращения или намерения обращения в суд или другие органы за защитой своих прав или предоставление поддержки другим работникам в защите их прав, по языковым или другим признакам, не связанным с характером работы или условиями ее выполнения.»;

«4. Лица, считающие, что они подверглись дискриминации в сфере труда, вправе обратиться в суд с заявлением о восстановлении нарушенных прав, возмещении материального вреда и компенсации морального вреда»

Обзоры органов ОЭСР отмечают, что работа в режиме неполной занятости в Казахстане не получила широкое распространение, лишь 2,7% наёмных работников трудятся менее 30 часов в неделю, что ставит нашу страну в конец списка государств ОЭСР, но данный показатель аналогичен соответствующим показателям, которые наблюдаются в странах на постсоветском пространстве. Для сравнения: в ОЭСР неполный рабочий день определяется как занятость менее 30 часов в неделю работника на его основном рабочем месте. Этот показатель составляет в среднем для государств ОЭСР 16,55 % от общего числа наемных работников. Наибольший процент лиц с неполной занятостью фиксируется в Нидерландах, Японии, Швейцарии, Австрии, Великобритании, наименьший – в Венгрии, Словакии, Польше, Литве [4].

Низкий уровень распространённости работы в режиме неполной занятости в Казахстане наблюдается среди групп населения, которые в других странах, как правило, работают именно в таком режиме, как, например, молодёжь и работники старшего возраста. Хотя можно совмещать работу и пенсию, лишь немногим работникам старшего возраста получается работать в режиме неполной занятости или

иметь доступ к иным механизмам с гибким графиком работы. На самом деле, менее 5% работающих пенсионеров работает в режиме неполной занятости.

Для решения выявленной проблемы, влияющей на показатели занятости населения, необходимо расширить основания введения неполного рабочего времени для групп работников, для которых данный режим рабочего времени наиболее востребован: молодёжь в период обучения, лиц с семейными обязанностями, а также работников пенсионного возраста.

Предлагаем дополнить и изменить статью 70 ТК в части закрепления норм о том, что работник, работающий на условиях неполного рабочего времени, имеет все те же права, свободы и гарантии, предусмотренные для работника, работающего нормальное рабочее время. Работодатель обязан устанавливать неполное рабочее время по заявлению работника, достигшего пенсионного возраста, беременной женщины, одного из родителей (опекуна, попечителя), имеющего ребенка в возрасте до четырнадцати лет (ребенка-инвалида в возрасте до восемнадцати лет), а также лица, осуществляющего уход за больным членом семьи в соответствии с медицинским заключением. Если для работника установлено неполное рабочее время, его занятость сверх этого рабочего времени допускается в порядке привлечения к сверхурочным работам.

В трудовом законодательстве Казахстана имеют место правовые препятствия для занятости работников на нескольких рабочих местах, в том числе с неполным рабочим днем. Так, в ст. 68 ТК закрепляется норма о том, что суммарная продолжительность ежедневной работы по месту основной работы и работы по совместительству не должна превышать норму продолжительности ежедневной работы, установленную пунктом 4 статьи 71 ТК, более чем на 4 часа. То есть максимальная продолжительность рабочего времени при работе по совместительству должна составлять не более 20 часов в неделю. Совместительство, согласно ст. 1 ТК, –

выполнение работником другой регулярной оплачиваемой работы на условиях трудового договора в свободное от основной работы время. Приведенная норма ограничивает права работодателей и работников на заключение трудовых договоров с неполным рабочим днем, как в аспекте количества заключаемых договоров, так и в ракурсе ограничения количества договоров с нормальной продолжительностью работы, а также продолжительности рабочего времени при осуществлении деятельности по совместительству.

Необходимо устранить неоправданные ограничения на работу по совместительству. Подобные ограничения являются в большей степени «пережитком» советского трудового права, имеют дискриминационную сущность. Возникновение данной категории исторически связывалось с необходимостью сохранения жесткого контроля за личностью со стороны государственной власти, охватывающего все сферы жизни человека, в том числе и наиболее важную с позиции жизнеобеспечения сферу занятости. Сохранение ограничений при работе по совместительству не соответствует принципу свободы труда, контролирует занятость и уровень доходов работников. Проект либерализует возможности использования труда работника по нескольким трудовым договорам.

Общей тенденцией, присущей государствам ОЭСР, является широкое распространение гибкой, неполной, дистанционной занятости. Эти виды занятости решают в определенной степени проблемы сочетания семейной жизни и работы, участия на рынке труда лиц старшего, в том числе пенсионного, возраста, а также молодежи, желающей сочетать обучение и занятость. При этом как правило неполные, гибкие, дистанционные формы занятости приводят к повышению общего уровня занятости в государстве.

Актуально внесение изменений и дополнений в ТК в части либерализации условий осуществления нетипичной занятости, устранения неоправданных правовых препятствия для занятости, а также неудачные правовые конструкции действующего ТК. В частности требуют

уточнения условия занятости при дистанционном наемном труде относительно установления и использования рабочего времени и времени отдыха, расторжения договора. Требуется большая либерализация условий труда при гибком учетном времени.

По результатам реализованного ОЭСР проекта «Обзор политик, ориентированных на три группы: молодежь, пожилые работники и защита уязвимых групп населения» [5] в качестве выводов отмечается, что законодательство Казахстана об охране занятости является чересчур строгим по отношению к постоянным контрактам и очень гибким в отношении срочных (временных) контрактов, что в принципе указывает на «двойственность» рынка труда.

В частности, установленный ОЭСР показатель строгости законодательства об охране занятости в отношении постоянных контрактов (для отдельных видов увольнения) показывает, что по шкале от 0 (менее строгий) до 6 (наиболее строгий) Казахстан набирает 3,2 пункта, что сильно превышает средний показатель по ОЭСР, который составляет 2,04 пункта, что говорит о более высоком уровне строгости, чем в любой стране-члене ОЭСР и во многих странах с развивающейся экономикой (например, Бразилии, России и ЮАР). С другой стороны, законодательство об охране занятости в отношении срочных контрактов является очень непроработанным. Казахстан получил 1,5 пункта по соответствующему показателю ОЭСР строгости законодательства об охране занятости в отношении срочных контрактов по сравнению со средним показателем по ОЭСР на уровне 2,08 пунктов, при этом более чем в двух третях стран-членах ОЭСР существует более строгое законодательство об охране занятости в отношении срочных контрактов, чем в Казахстане. Поразительное различие между регулированием постоянных и срочных контрактов может, в принципе, говорить о наличии существенной «двойственности» рынка труда, то есть ситуации, когда инсайдеры с постоянными контрактами получают более серьезную защиту по сравнению с аутсайдерами со срочными контрактами. Однако фактически

лишь небольшая часть молодёжи в Казахстане нанимается на работу по срочным контрактам – менее 9% занятой молодёжи в возрасте 15-24 лет наняты на основании срочных контрактов, по сравнению со средним показателем по ОЭСР, который составляет 24,1%, подтверждая, что фактически двойственность рынка труда не представляет собой большую проблему.

В целях устранения отдельной непроработанности норм ТК об условиях заключения, расторжения и продления трудовых договоров с определенным сроком действия, проведено исследование национальных законодательств стран ОЭСР в данной сфере, позволяющее сформулировать следующие выводы.

В большинстве стран установлен минимальный срок срочного трудового договора, за исключением Австралии, Канады, Мексики, Швейцарии, Турции, США. Национальные законодательства государств закрепляют основания заключения трудового договора на определенный срок (Дания, Эстония, Финляндия, Франция, Германия, Греция, Люксембург, Мексика, Португалия, Словения, Испания).

Как правило минимальный срок срочного договора определен в формулировке: «до какого-либо временного промежутка» (указывается количество месяцев или лет) с учетом возможных продлений договора (Бельгия, Чили, Эстония, Франция, Германия, Греция, Венгрия, Люксембург, Нидерланды, Португалия, Испания, Швеция, Великобритания).

Максимальное число последовательных продлений трудового договора, заключенного на определенный срок не установлено в Австралии, Австрии, Бельгии, Дании, Финляндии, Мексике, Швеции, Швейцарии, Турции, Великобритания, США.

Однако указанный параметр регламентируется в национальных законодательствах Бельгии (4¹), Чили (2), Эстонии (2), Франции (2), Германии (4), Греции (3), Люксембурга (3), Нидерландов (3), Португалии (4), Испании (2), либо установлен временной промежуток действия и продления срочного

договора (Чехия, Венгрия, Италия, Словения, Великобритания)².

С учетом приведенного опыта и рекомендаций ОЭСР востребовано внесение дополнения в Трудовой кодекс в части определения максимальной продолжительности срочного договора, уточнение понятия продления соглашения, а также утверждение гарантий равных прав и обязанностей работников и работодателей, вытекающих из срочных и постоянных договоров. В частности, предлагаем: первую и вторую части подпункта 2) пункта 1 статьи 30 ТК изложить в следующей редакции:

«2) на определенный срок не менее одного года и не более пяти лет (включая продление срока) кроме случаев, установленных подпунктами 3), 4), 5) и 6) настоящего пункта и если иными законодательными актами не установлен иной срок трудового договора для отдельных категорий работников. На работника, с которым заключен трудовой договор на определенный срок, распространяются те же положения настоящего Кодекса, актов работодателя, коллективных договоров, соглашений, что и на работника, с которым заключен трудовой договор на неопределенный срок.

При истечении срока трудового договора стороны вправе продлить его на неопределенный или определенный срок не менее одного года. Продлением срока трудового договора считается также заключение нового трудового договора с тем же работодателем, если в период со дня заключения предыдущего трудового договора до дня заключения нового трудового договора правовые отношения прекращены не более, чем на два месяца подряд».

Проблема, значительно влияющая на стабильность трудовых отношений, обеспечение продуктивной занятости – это низкий уровень практического исполнения требований трудового законодательства. На практике все еще распространенным остаются явления не заключения трудовых договоров, незаконная подмена постоянных

¹ Максимальное количество последовательных заключений 1) срочного трудового договора.

² Employment protection legislation database – EPLEX. https://www.ilo.org/dyn/eplex/termmain.home?p_lang=en

договоров срочными, сокрытие фактической заработной платы, уклонение от исполнения работодателями социальных обязательств.

В данном аспекте требуется пересмотр существующей юридической ответственности за неисполнение норм трудового законодательства. В Трудовом кодексе получила закрепление система гарантий для работников-женщин, лиц с семейными обязанностями, которые подкреплены реальными механизмами их правового обеспечения, а именно ответственностью за их нарушения. В ряде случаев ТК провозглашает существование ответственности за нарушение норм кодекса, однако фактически соответствующая юридическая ответственность отсутствует. Так, пункт 4 статьи 6 ТК закрепил право лиц, считающих, что они подверглись дискриминации в сфере труда, обратиться в суд или иные инстанции в порядке, установленном законами. Однако законодательством не определен порядок обращения за судебной защитой по факту дискриминации в сфере труда, легально не определен порядок ограничения от дискриминирующих действий (бездействия), более того, действия дискриминационного характера, как правило, причиняют лицу, как материальный, так и моральный ущерб. Изложенное свидетельствует о наличии дефекта в процедурах судебной защиты нарушенных прав, что носит характер фактора коррупционного проявления, в качестве дефекта административных процедур.

Кроме того, с 2020 года значительно возрастают расходы работодателя за счет введения обязательного медицинского страхования (ведение дополнительных пенсионных отчислений за счет средств работодателя отложено до 2023 года). Рост расходов работодателей неизбежно приведет не только к замедлению роста заработных плат, сокращению работников, но и к сокрытию как фактического числа работников, так и их реальных заработных плат. В данном направлении востребовано усиление ответственности работодателей. Необходимо введение общего состава административного правонарушения, опре-

деляющего ответственность за любое нарушение требований трудового законодательства.

В ст.90 Кодекса от 5 июля 2014 года № 235-V ЗРК «Об административных правонарушениях» закрепляется ограниченное понятие дискриминации в сфере труда, обладающее признаками административного правонарушения. К таким проступкам относятся два состава: допущение работодателем дискриминации в сфере труда, выраженное в нарушении права работника на равную оплату за равный труд. Размещение центром занятости населения, частным агентством занятости, оказывающими трудовое посредничество, а также работодателем информации о вакансиях для приема на работу, содержащей требования дискриминационного характера в сфере труда. Все иные возможные проявления дискриминации не охватываются мерами юридической ответственности.

Необходимо устранить некачественное закрепление юридической ответственности за проступки в сфере наемного труда. Внести дополнения в Кодекс об административных правонарушениях, устанавливающие новые составы и дополняющие действующие в целях реального обеспечения исполнения сторонами трудового договора норм о труде, гарантий социально-трудовых прав.

Предлагаем Кодекс РК об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V дополнить статьями, внести изменения, предусматривающие ответственность за:

нарушение трудового законодательства и иных нормативных правовых актов, содержащих нормы трудового права, если иное не предусмотрено иными статьями кодекса:

допуск работодателем к работе лица без заключения трудового договора; либо фактическое допущение к работе лицом, не уполномоченным на это работодателем, в случае, если работодатель или его уполномоченный на это представитель отказывается признать отношения, возникшие между лицом, фактически допущенным к

работе, и данным работодателем, трудовыми отношениями (не заключает с лицом, фактически допущенным к работе, трудовой договор); либо уклонение от оформления или ненадлежащее оформление трудового договора либо заключение гражданско-правового договора, фактически регулирующего трудовые отношения между работником и работодателем;

невыплату или неполную выплату в установленный срок заработной платы, других выплат, осуществляемых в рамках трудовых отношений, если эти действия не содержат уголовно наказуемого деяния, а равно неначисление и невыплату пени за период задержки платежа по вине работодателя, либо установление заработной платы в размере менее размера, предусмотренного трудовым законодательством;

неисполнение работодателем обязанности по созданию или выделению рабочих мест для трудоустройства инвалидов в соответствии с установленной квотой для приема на работу инвалидов, а также отказ работодателя в приеме на работу инвалида в пределах установленной квоты.

В обзорах ОЭСР отмечается, что многие работники в Казахстане трудятся на низкооплачиваемых работах. Около 28% от всего занятого населения получает низкую заработную плату (соответствующую оплате ниже двух третей от среднего заработка), что является очень высоким показателем по международным стандартам. Безусловно, это выше, чем в любой стране-члене ОЭСР – наиболее высокий показатель самой низкой оплаты труда составляет 25% в США – но также выше аналогичных показателей во многих странах с развивающейся экономикой (таких как Бразилия и Китай, например).

По международным стандартам минимальный размер заработной платы в Казахстане является низким. Находясь на уровне около 18% от среднего заработка, минимальный размер оплаты труда ниже аналогичных показателей в любых странах-членах ОЭСР и многих странах с развивающейся экономикой. Такой низкий уровень не решает проблему бедности работающих лиц, а также может оказывать

отрицательное воздействие на стимулирование рабочих к (официальной) занятости и эффективность. Другая ключевая институциональная проблема заключается в том, что минимальный размер заработной платы в Казахстане является жестким и не отражает различия между регионами и работниками. В тех странах с развивающейся экономикой, у которых минимальный размер заработной платы установлен на таком же минимальном уровне (например, в Российской Федерации и ЮАР), допускается введение дифференцированного минимального размера заработной платы в зависимости от региона и/или категорий работников, в то время как в Казахстане минимальный размер заработной платы одинаково применяется ко всем регионам и категориям работников (за исключением работников, занятых на тяжелых работах).

Нами установлено, что общепризнанный стандарт в государствах ОЭСР для определения размера минимальной оплаты труда – значение от 40 до 60% от средней оплаты труда в государстве, ежегодно индексируемый по специальной формуле. Считаем, что в данном направлении востребовано введение в законодательство положения о том, что размер минимальной заработной платы не должен быть ниже пятидесяти процентов от среднемесячной номинальной заработной платы одного работника, сложившейся по Республике Казахстан за второй квартал предыдущего года.

Должно быть закреплено, что размер минимальной заработной платы в административно-территориальной единице может устанавливаться региональными соглашениями, заключенными на уровне области (города республиканского значения, столицы) для работников, работающих на соответствующей территории, за исключением работников организаций, финансируемых из республиканского бюджета. Применяется только для регулирования оплаты труда. Не может быть ниже минимальной заработной платы, установленной законом о республиканском

бюджете. Если не установлен или установлен ниже минимальной заработной платы, определенной законом о республиканском бюджете, применяется республиканский минимум.

Заключение.

В качестве заключения отметим, что принятие изложенных рекомендаций и предложений позволит обеспечить следующие правовые и социально-экономические последствия:

- поступательное развитие казахстанского национального трудового права в направлении его соответствия лучшим образцам системы трудовых отношений, присущим ведущим государствам;

- закрепление отдельных универсальных стандартов и рекомендаций ОЭСР в качестве основы для построения системы казахстанского трудового законодательства;

- создаются правовые условия для активной занятости, участия в трудовых отношениях для лиц пенсионного возраста, устраняются существующие правовые и организационные препятствия для найма и удержания на рабочих местах работников старшего возраста;

- устанавливаются дополнительные гарантии участия работников в мерах по повышению квалификации;

- усилятся механизмы борьбы с гендерной и иными видами дискриминации; ужесточается законодательство о недопущении дискриминации по любым основаниям при найме на работу, повышении в должности и в процессе обучения;

- вводятся более широкие возможности для применения неполной занятости, а также работы по совместительству;

- решается проблема это низкого уровня практического исполнения требований трудового законодательства, проект устраняет некачественное закрепление юридической ответственности за проступки в сфере применения наемного труда;

- повышается размер минимальной оплаты труда, ее значение ставится в зависимость от средней заработной платы в стране, вводится ее дифференциация, что позволяет решать проблему бедности работающих лиц, а также может стимулировать работников к оформлению официальной занятости.

Список использованных источников

1. OECD (2017), *Building Inclusive Labour Markets in Kazakhstan: A Focus on Youth, Older Workers and People with Disabilities*, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264273023-en>

2. OECD [2017], *Gender Policy Delivery in Kazakhstan*, OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264280359-en>.

3. OECD (2019), *Employment rate by age group (indicator)*. doi: 10.1787/084f32c7-en (Accessed on 26 August 2019).

4. OECD (2019), *Part-time employment rate (indicator)*. doi: 10.1787/f2ad596c-en (Accessed on 26 August 2019).

5. OECD (2017), *Building Inclusive Labour Markets in Kazakhstan: A Focus on Youth, Older Workers and People with Disabilities*, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264273023-en>

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ
КРИМИНОЛОГИЯ
УГОЛОВНОЕ ПРАВО
КРИМИНОЛОГИЯ
CRIMINAL LAW
CRIMINOLOGY**

УДК: 343.2/7
МРНТИ: 10.77.01

С.Р. Буранбаева¹

¹ КазНПУ имени Абая (Алматы, Казахстан)

**ОБЪЕКТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ
В СФЕРЕ ИНФОРМАТИЗАЦИИ И СВЯЗИ**

Аннотация

В статье освещаются вопросы, связанные с изменениями, происходящими в экономической жизни и финансово-кредитной системе предприятий различных форм собственности и т.п., оказывающими существенное влияние на вопросы защиты информации. Долгое время в нашей стране существовала только одна собственность - государственная, поэтому информация и секреты были тоже только государственные, которые охранялись спецслужбами.

В связи с открытостью национального информационного пространства и популярностью зарубежных средств массовой информации, в т. ч. телевидения и Интернет-ресурсов (почтовых служб, социальных сетей, блогов и видео порталов), возникает реальная угроза информационного влияния на общественное сознание населения. Информационное влияние может выражаться как в виде прямого навязывания идей, противоречащих национальным интересам Республики Казахстан, так и в виде создания определенного информационного фона, искусственно поддерживаемого путем манипулирования информацией или ее тенденциозным комментированием. Для противодействия подобным манипулированием общественным сознанием требуется серьезно улучшить эффективность государственной информационной политики, увеличить открытость государственных органов, повысить обеспеченность права граждан на информацию.

Ключевые слова: информатизация, связь, собственник, национальная безопасность, ЭВМ, перехват, компьютерные данные, уголовное правонарушение.

С.Р. Буранбаева¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

**АҚПАРАТТАНДЫРУ ЖӘНЕ БАЙЛАНЫС САЛАСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ОБЪЕКТИВТІК БЕЛГІЛЕРІ**

Аңдатпа

Мақалада экономикалық өмірдегі, қаржы-несие жүйесіндегі, әртүрлі меншік нысанындағы кәсіпорындарда ақпаратты қорғауға айтарлықтай ықпал еткен және т.б. өзгерістерге байланысты мәселелер қарастырылады. Біздің елде ұзақ уақыт бойы тек бір ғана меншік – мемлекеттік

меншік болған, сондықтан ақпарат пен құпиялар тек қана арнайы мемлекет тарапынан қорғалған.

Ұлттық ақпараттық кеңістіктің ашықтығы мен шетелдік БАҚ, соның ішінде телевизия және интернет ресурстары (пошта байланысы, әлеуметтік желілер, блогтар және бейне порталдар) танымалдығына байланысты халықтың қоғамдық санасына ақпараттық әсер етудің нақты қаупі бар. Ақпараттық ықпал етуді Қазақстан Республикасының ұлттық мүдделеріне қайшы келетін идеяларды тікелей сол қалпында, сондай-ақ ақпараттық ақпаратты немесе оның үрдістік түсіндірмелерін жасанды түрде ұстап тұру арқылы белгілі бір ақпараттар қалыптастыру түрінде де көрсетуге болады. Қоғамдық сананы осындай манипуляциялауға қарсы тұру үшін мемлекеттік ақпараттық саясаттың тиімділігін арттыру, мемлекеттік органдардың ашықтығын арттыру және азаматтардың ақпаратқа деген құқығын қорғауды арттыру қажет.

Түйін сөздер: ақпараттандыру, байланыс, меншік иесі, ұлттық қауіпсіздік, компьютер, ұстап қалу, компьютерлік деректер, қылмыстық құқық бұзушылық.

S.R. Buranbayeva¹

¹ Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

OBJECTIVE SIGNS OF CRIMINAL OFFENSES IN THE SPHERE OF INFORMATIZATION AND COMMUNICATION

Abstract

The article covers issues related to those changes occurring in the economic life and the financial and credit system, enterprises of various forms of ownership, etc. - having a significant impact on the protection of information. For a long time in our country there was only one property - state property, therefore information and secrets were also state only, which were guarded by special services.

In connection with the openness of the national information space and the popularity of foreign media, including television and Internet resources (postal services, social networks, blogs and video portals), there is a real threat of information impact on the public consciousness of the population.

Information impact can be expressed both in the form of direct imposition of ideas that contradict the national interests of the Republic of Kazakhstan, and in the form of creating a certain information background artificially maintained by manipulating information or its tendentious commenting. To counteract such manipulation of public consciousness, it is required to seriously improve the effectiveness of the state information policy, increase the openness of state bodies, and increase the security of citizens' right to information.

Keywords: Informatization, communication, owner, national security, computer, interception, computer data, criminal offense.

Введение

Всестороннее изучение объекта рассматриваемой главы 7 "Уголовные правонарушения в сфере информатизации и связи" УК РК позволяет выяснить юридическую и социальную сущность этих посягательств, определить границы действия уголовно-правовой нормы, установить общественно опасные последствия, что способствует правильной квалификации и разграничению данных уголовных правонарушений от других уголовных правонарушений и преступлений.

Закон РК "Об информации, информатизации и защите информации" дает ряд исходных определений, из которых вытекает, что: 1) информация (данные) – это любые сведения о лицах, предметах, фактах, событиях, явлениях и процессах независимо от формы их представления; 2) уголовным законом (как и законодательством, вообще) защищается документированная информация, т.е.: а) закрепленная на материальном носителе, б) имеющая реквизиты, позволяющие установить источник получения и передачи; 3) применительно к компьютер-

ной информации речь идет о самостоятельном машинном ее носителе (магнитная лента, магнитный или оптический диск и т.д.) либо о носителе в ЭВМ (жесткий магнитный диск), в ее оперативной памяти, в коммуникациях системы или сети. Указание закона на способность информации к идентификации означает, что машинная информация, предназначенная для операций в условиях, не дающих возможность установить источник возникновения и передачи, уголовно-правовой защите не подлежит [1, с.450].

Преступные действия с компьютерной информацией могут быть элементом деяний по незаконному прослушиванию телефонных переговоров и иных сообщений, по неправомерному контролю почтовых сообщений и отправлений, по нарушению неприкосновенности частной жизни, по нарушению неприкосновенности частной жизни, по нарушению изобретательских и патентных прав в части разглашения сведений, составляющих коммерческую или банковскую тайну. Использование компьютерной информации может быть связано с государственной изменой, шпионажем, публичными призывами к развязыванию агрессивной войны, заведомо ложными сообщениями о готовящихся актах терроризма.

Законность операций с информацией вообще и компьютерной в частности определяется: а) инициативой или согласием собственника, или иного частного владельца информации; б) наличием законного допуска к осуществлению операций; в) соблюдением правовых предписаний об операциях с конфиденциальной информацией различных видов; г) соблюдением правовых требований эксплуатации компьютеров, их систем и сетей.

Закон об информации имеет специальную главу о защите информации и прав субъектов, участвующих в работе с ней. Целями защиты провозглашаются:

- предотвращение утечки, хищения, утраты, искажения, подделки информации;
- предотвращение угроз безопасности личности, общества, государства, в том числе

защита конституционных прав граждан, сохранение государственной, служебной, иной тайны, предусмотренной законом;

– обеспечение прав информационных процессов. Способы защиты информации и прав субъектов работы с нею различаются "с учетом специфики правонарушений и нанесенного ущерба". Этот критерий использован и при определении границ уголовно-правового регулирования борьбы с преступлениями в сфере компьютерной информации. А именно установление уголовной ответственности предполагает материальные составы, связанные с наличием существенного или тяжкого вреда.

Родовым объектом являются общественные отношения, нарушающие формирование и использование автоматизированных информационных ресурсов и средств их обеспечения. В родовой объект в свою очередь входят несколько объектов, охватывающих права и законные интересы: а) владельцев (в том числе собственников) и пользователей информации, компьютеров, их систем и сетей, средств обеспечения;

б) физических и юридических лиц, сведения о которых имеются в автоматизированных информационных ресурсах (банках данных);

в) общества и государства, в том числе интересы национальной безопасности. В частности, применительно к гражданам объектом посягательства могут быть здоровье (например, при нарушении правил эксплуатации ЭВМ), имущественные права, право на личную тайну и тайну сообщений, честь и достоинства личности.

Проблемы информационной безопасности постоянно усугубляется процессами проникновения практически во все сферы деятельности общества технических средств обработки и передачи данных и прежде всего вычислительных систем. Это дает основание поставить проблему компьютерного права, одним из основных аспектов которой являются так называемые компьютерные посягательства. Об актуальности проблемы свидетельствует обширный перечень возможных способов компьютерных преступлений [2, с.147].

Объектами посягательств могут быть сами технические средства (компьютеры и периферия) как материальные объекты, программное обеспечение и базы данных, для которых технические средства являются окружением.

Таким образом, в соответствии со сложившимся на сегодня международным подходом, киберпреступность можно разделить на следующие категории:

- Преступления против конфиденциальности, целостности и доступности компьютерных систем и данных (так называемые «СИА-преступления»), включая;

- неправомерный доступ, например, путем взлома, обмана и иными средствами;

- неправомерный перехват компьютерных данных;

- воздействие на данные, включая повреждение, удаление, ухудшение качества, изменение или блокирование компьютерных данных;

- воздействие на функционирование системы, включая создание серьезных помех функционированию компьютерной системы, например, путем распределенных атак на ключевую информационную инфраструктуру типа отказ в обслуживании;

- противозаконное использование устройств, то есть, например, производство, продажа или иные действия, направленные на обеспечение доступности программ, устройств и иных средств, предназначенных для совершения «СИА-преступлений».

- Преступления, совершенные при помощи компьютерных систем, включая:

- подлог и мошенничество, совершенные с использованием компьютерных технологий;

- преступления, связанные с содержанием данных, в частности - детская порнография, детская эксплуатация и сексуальное насилие, расизм, ксенофобия, а также консультирование, подстрекательство, содействие путем указаний и предложение совершить преступление, начиная с убийства и кончая изнасилованием, пытками, диверсией и терроризмом. Под эту же категорию подпадают кибервымогательство, запугивание, клевета,

распространение ложной информации в Интернете, азартные игры онлайн;

- преступления, связанные с нарушением авторских и смежных прав, например, незаконное воспроизводство и использованием компьютерных программ, аудио/видео и иных видов цифровой формы, а также баз данных и книг.

Основная часть.

При определении родового объекта уголовных правонарушений, посягающих на безопасность компьютерной информации, необходимо согласиться с мнением таких ученых как Ю.М. Батурина и А.М. Жодзишского, которые в своей работе «Компьютерная преступность и компьютерная безопасность» указывают, что правильно будет считать объектом значительной частью компьютерных правонарушений отношения общественной безопасности.

Отсутствие соответствующих потребностям государства, бизнеса и общества отечественных информационных технологий приводит к вынужденному использованию иностранного оборудования и информационных систем. В результате этого повышается вероятность несанкционированного доступа к базам и банкам данных, а также возрастает зависимость страны от иностранных производителей компьютерной и телекоммуникационной техники и программного обеспечения [3, с.354].

Общественная безопасность, будучи своего рода собирательным понятием, включает в себя различные составляющие. В этой связи юридическая природа уголовных правонарушений, посягающих на безопасность компьютерной информации, заключается в том что они объединяют действия, ставившие под угрозу причинения вреда другим общественным отношениям, в результате чего образуется качественно новое уголовное правонарушение в данной сфере.

Объектом неправомерного доступа к компьютерной информации, как указано в Комментарий к Уголовному Кодексу Республики Казахстан являются права на информацию ее владельца и третьих лиц.

Непосредственным объектом ее являются общественные отношения по обеспечению безопасности компьютерной информации и нормальной работы ЭВМ: их системы или сети. Предметом преступления будет компьютерная (машинная) информация: содержащаяся на машинном носителе: в ЭВМ: их системе или сети: охраняемая законом иными словами изъятая из открытого оборота на основании Закон Республики Казахстан “Об информатизации” иного нормативного правового акта, а также правил внутреннего распорядка: основанных на названных правовых актах.

Состав преступления сформулирован как материальный: причем если деяние в форме действия определено однозначно (неправомерный доступ к охраняемой законом компьютерной информации), то последствия хотя и обязательны, могут быть весьма разнообразны:

- 1) уничтожение информации:
- 2) ее блокирование:
- 3) модификация:
- 4) копирование:
- 5) нарушение работы ЭВМ:
- 6) то же - для системы ЭВМ:
- 7) то же - для их сети.

Деяние: как видно из диспозиции статьи: предполагает наличие двух обязательных признаков – информация должна охраняться законом: а доступ к ней должен быть неправомерен: т.е. пользователь ЭВМ не имел права вызывать ее: знакомиться с ней: а тем более распоряжаться ею. Среди способов совершения такого доступа можно назвать: использование чужого имени: изменение физического адреса технического устройства: подбор пароля: нахождение и использование "пробелов" в программе: любой другой обман системы защиты информации. Вопрос о том: когда окончено данное деяние: должен решаться так. Моментом окончания его является момент отсылки пользователя компьютеру последней интерфейсной команды (голосовой: нажатием клавиши) вызова хранящейся информации: независимо от наступления дальнейших последствий. Однако преступлением это деяние станет только лишь при

наличии последнего условия. Все действия: выполненные до подачи последней команды: будут образовывать состав неоконченного преступления. Что касается преступных последствий: то под уничтожением информации следует понимать такое изменение её состояния, при котором она перестает существовать в силу утраты основных качественных признаков. Под блокированием – невозможность доступа к ней со стороны законного пользователя. Под модификацией – видоизменение: характеризующееся появлением новых (очевидно: нежелательных) свойств. Под копированием – получение точного или относительно точного воспроизведения оригинала (опять-таки без соответствующей санкции). Под нарушением работы - остановку действия программы: ее закливание замедление работы, нарушение порядка выполнения команд, ущерб самой аппаратной части и другие последствия.

Непосредственным объектом данного преступного деяния являются общественные отношения, обеспечивающие безопасность информационных систем от внешних воздействий сточки зрения конфиденциальности содержащейся в них компьютерной информации. Конфиденциальность понимается как предотвращение возможности использования информации лицами, которые не имеют к ней отношения. Предметом преступления является компьютерная информация, охраняемая законом, находящаяся либо на машинном носителе, либо в ЭВМ, либо в системе ЭВМ или в сети ЭВМ. Объективная сторона данного преступления характеризуется деянием, последствием и причинной связи между ними. Деяние выражается в неправомерном доступе к компьютерной информации. Доступом к ЭВМ является санкционированное и упорядоченное собственником информационной системы взаимодействие лица с устройствами ЭВМ и (или) ознакомление лица с данными, содержащимися на машинных носителях или в ЭВМ. Регламентация порядка доступа к компьютерной информации устанавливается ее собственником в его внутренних

нормативных актах, которые доводятся до сведения пользователей информации. Такая регламентация может содержаться также в договорах или соглашениях с пользователями информационных ресурсов. Нарушение установленного собственником информации порядка образует неправомерность доступа к компьютерной информации. Существенно, что современные информационные системы, как правило, обладают инструментами разграничения доступа для различного круга пользователей. Это создает предпосылки для оценки действий как неправомерного доступа и для случаев, когда пользователи, имеющие доступ к строго определенной части информационной системы, вторгаются в иные ее элементы, не имея для этого прямо выраженного согласия собственника системы. Особо следует отметить компьютерную информацию, собственником которой является государство или его субъекты и образования. К государственной конфиденциальной информации относятся в частности служебная тайна, государственная тайна, данные предварительного следствия, сведения о мерах безопасности, применяемых в отношении судьи и участников уголовного процесса, сведения о мерах безопасности, применяемых в отношении должностного лица правоохранительного или контролирующего органа. Подобная информация охраняется государством непосредственно в силу соответствующего закона [4, с.145].

Мы выделили три общих признака, присущих неправомерному доступу:

1. Неправомерность доступа.
2. Проникновение к компьютерной информации.
3. Получение возможности ознакомления лица с компьютерной информацией и последующего распоряжения ею.

Признак неправомерности предполагает под собой несоответствие определенных явлений социальной жизни требованиям и дозволения, в частности отсутствие у лица, осуществляющего доступ, разрешения (санкции) собственника или держателя компьютерной информации.

Второй признак неправомерного доступа характеризуется проникновением виновного лица к компьютерной информации. Проникновение к компьютерной информации будет иметь место в тех случаях, когда, например, лицо проникает в какое либо помещение, где ЭВМ находится в рабочем режиме.

К третьему признаку неправомерного доступа можно охарактеризовать подобным образом - доступ характеризуется как деяние с момента начала фактического проникновения к компьютерной информации до получения реальной возможности манипулировать данной информацией.

Выделение определенного порядка, характеризующего неправомерный доступ, можно считать необоснованным, поскольку для установления определенного порядка доступа необходимо наличие нормативно-правового акта. Как правило, это присуще государственным органам, а также крупным частным хозяйствующим субъектам (акционерные общества, товарищества с ограниченной ответственностью и так далее).

Состав неправомерного доступа к охраняемой законом компьютерной информации сконструирован как материальный, то есть такой состав, в котором предусматривается либо фактическое наступление определенного последствия, либо возможного наступления.

Следует различать преступную деятельность по захвату ЭВМ и машинных носителей с целью завладения ими как имуществом, имеющим самостоятельную материальную ценность, в не связи с тем, какая информация на них находится, и деятельность, совершаемую с целью доступа к компьютерной информации, связанную с изъятием указанных предметов как носителей этой информации. В первом случае такую деятельность при известных условиях необходимо отнести к преступлениям в сфере экономики. Преступная деятельность, направленная на противоправное причинение ущерба компьютерной информации, является неправомерным доступом независимо от способа доступа.

Поэтому утверждения о том, что «не образует объективной стороны... уничтожение или искажение компьютерной информации путем внешнего воздействия на машинные носители теплом, магнитными волнами, механическими ударами...» представляются не верными.

Состав неправомерное уничтожение или модификация информации (ст.206 УК РК) и носит материальный характер и предполагает обязательное наступление одного из последствий: а) уничтожение информации – это приведение информации или ее части в непригодное для использования состояние независимо от возможности ее восстановления. Уничтожением информации не является переименование файла, где она содержится, а также само по себе автоматическое «вытеснение» старых версий файлов последними по времени; б) блокирование информации - результат воздействия на компьютерную информацию или технику, последствием которого является невозможность в течение некоторого времени или постоянно осуществлять требуемые операции над компьютерной информацией полностью или в требуемом режиме, то есть совершение действий, приводящих к ограничению или закрытию доступа к компьютерному оборудованию и находящимся на нем ресурсам, целенаправленное затруднение доступа законных пользователей к компьютерной информации, не связанное с ее уничтожением; в) модификация информации – внесение изменений в компьютерную информацию (или ее параметры).

Законом установлены случаи легальной модификации программ (баз данных) лицами, правомерно владеющими этой информацией, а именно: модификация в виде исправления явных ошибок; модификация в виде внесения изменений в программы, базы данных для их функционирования на технических средствах пользователя; модификация в виде частной декомпиляции программы для достижения способности к взаимодействию с другими программами; г) копирование информации -

создание копии имеющейся информации на другом носителе, то есть перенос информации на обособленный носитель при сохранении неизменной первоначальной информации, воспроизведение информации в любой материальной форме – от руки, фотографированием текста с экрана дисплея, а также считывания информации путем любого перехвата информации и т.п.

Объективная сторона преступления включает альтернативные действия, состоящие: а) в создании программ, заведомо предназначенных для несанкционированного уничтожения, блокирования, модификации, копирования компьютерной информации или нейтрализации средств ее защиты; б) в распространении таких программ или машинных носителей с такими программами; в) в использовании таких программ или машинных носителей с ними. Создание программ представляет собой деятельность, направленную на разработку, подготовку программ, способных по своему функционалу несанкционированно уничтожать, блокировать, модифицировать, копировать компьютерную информацию или нейтрализовать средства защиты компьютерной информации.

Более того, невозможно будет провести четкую грань между уничтожением компьютерной информации и ее модификации (изменением) как наступившими общественно опасными последствиями. Поэтому данный признак (изменение информации) необходимо относить к модификации компьютерной информации.

Нарушение работы информационной системы или информационно-коммуникационной сети (ст.207 УК РК). Непосредственным объектом данного преступного деяния являются общественные отношения, обеспечивающие внутреннюю безопасность информационных систем, базирующихся на использовании ЭВМ, системы ЭВМ или их сети с точки зрения целостности и конфиденциальности, содержащейся в них компьютерной информации. Иными словами, интерес владельца компьютерной системы или сети относительно правильной эксплуатации системы или сети. Существует

два вида правил эксплуатации ЭВМ, которыми должны руководствоваться в своей деятельности лица, работающие с ЭВМ. Первый вид правил – инструкции по работе с ЭВМ и машинными носителями информации, разработанные изготовителем ЭВМ и периферийных технических устройств, поставляемых вместе с данным экземпляром ЭВМ. Эти правила обязательны к соблюдению пользователем ЭВМ под угрозой, как минимум, потери прав на гарантийный ремонт и обслуживание. Второй вид правил – правила, установленные собственником или владельцем информационных ресурсов, информационных систем, технологий и средств их обеспечения, определяющие порядок пользования ЭВМ, системы ЭВМ и сети ЭВМ, а также иными носителями информации.

Объективная сторона данного деяния заключается в действиях или бездействии лица, которое в соответствии с правилами, установленными собственником информационной системы, обязано было осуществлять операции с компьютерной информацией в определенном порядке, но не соблюдало эти правила, и это послужило причиной уничтожения, блокирования или модификации информации, понятия которых давались ранее. Понятие существенного вреда является оценочным и установление объема, причиненного собственнику информационной системы вреда в результате воздействия вредоносных программ или нарушения правил эксплуатации ЭВМ будет осуществляться судом с учетом совокупности полученных данных. Следует правильно различать последствия воздействия на компьютерную информацию, причинившие вред информационным ресурсам, и вред, причиненный преступными действиями в целом. Так, например, при изменении данных в информационной системе (в частности, данных учета движения товарно-материальных ценностей) с целью совершения их хищения вред, наносимый информационной системе, определяется затратами собственника системы на восстановление правильного учета. Вред, нанесенный непосред-

ственно хищением, является самостоятельным видом вреда, причиненного криминальной деятельностью.

При правильной оценке данной разновидности преступной деятельности как направленной на причинение ущерба компьютерной информации, не могут быть квалифицированы как нарушение правил эксплуатации ЭВМ действия, связанные с использованием средств и элементов информационного оборудования при совершении с ними или с их помощью действий, не относящихся к обработке информации. Как уже указывалось, доступом к ЭВМ является санкционированное и упорядоченное собственником информационной системы взаимодействие лица с устройствами ЭВМ и (или) ознакомление лица сданными, содержащимися на машинных носителях или в ЭВМ. Совершение указанных действий лицом, имеющим доступ к ЭВМ, рассматривается законодателем как отягчающее наказание обстоятельство, поскольку совершение преступления с использованием доверия, оказанного виновному в силу его служебного положения или договора, признается таковым [5, с.428].

Неправомерный доступ будет иметь место в случаях, когда лицо, не являясь собственником или иным законным владельцем компьютерной информации, имеет право на работу с ней либо имеет доступ к работе с данным банком информации, но ограничено в объеме операций и вторгается в ту часть банка данных, которая для него закрыта. Неправомерным проникновением к компьютерной информации будут действия лица, имеющего допуск к операциям соответствующего ранга, если доступ осуществлен с нарушением правил работы с данным компьютером, системой, сетью, обеспечивающими устройствами, например, с отключением систем безопасности, с игнорированием физических условий, создавшихся в месте работы (например, высокой температуры), которые заведомо угрожают сохранности информации. По

мнению Буранбаевой С.Р. объективная сторона преступления охватывает любой способ неправомерного проникновения к охраняемой законом компьютерной информации, который всегда связан с совершением определенных действий и может выражаться в проникновении в компьютерную систему путем: использования технических или программных средств, позволяющих преодолеть установленные системы защиты; незаконного использования паролей или кодов для проникновения в компьютер либо совершение иных действий в целях проникновения в систему или сеть под видом законного пользователя; хищение носителей информации при условии, что были приняты меры к их охране, если это – деяние повлекло уничтожение или блокирование информации [6, с.71-77].

Закон указывает на следующие варианты действий виновного, которые повлекли: уничтожение, блокирование, модификацию, копирование информации, нарушение работы ЭВМ, их системы или сети. Таким образом, неправомерный доступ - сложное понятие, включающее действия по: а) "физическому" проникновению, дающему возможность по своему усмотрению оперировать данным объемом компьютерной информации; б) несанкционированным операциям с компьютерной информацией.

Предметом преступного посягательства по статье 208 УК РК являются:

- Компьютерная информация, под которой в уголовно-правовом аспекте понимаются сведения (сообщения, данные), представленные в форме электрических сигналов, независимо от средств их хранения, обработки и передачи.

- Имущество, то есть совокупность вещей, которые находятся в собственности лица (включая деньги и ценные бумаги), а также имущественных прав на получение вещей или имущественного удовлетворения от других лиц.

- В случае если лицо оперировало сведениями, не относящимися к компьютерной информации (в понимании

уголовного закона), либо его действия не были связаны с завладением имуществом, а преследовали иные цели, например, создание препятствий в реализации прав собственника, уголовная ответственность по статье 208 УК РК исключается.

- Уголовно-наказуемыми по статье 208 УК РК являются лишь нижеперечисленные способы завладения имуществом:

- Ввод компьютерной информации, то есть размещение сведений в устройствах ЭВМ для их последующей обработки и (или) хранения.

- Удаление компьютерной информации, то есть совершение действий, в результате которых становится невозможным восстановить содержание компьютерной информации, и (или) в результате которых уничтожаются носители компьютерной информации.

- Блокирование компьютерной информации, то есть совершение действий, приводящих к ограничению или закрытию доступа к компьютерной информации, но не связанных с ее удалением.

- Модификация компьютерной информации, то есть совершение любых изменений сведений (сообщений, данных), представленных в форме электрических сигналов, независимо от средств их хранения, обработки и передачи.

- Вмешательство в функционирование:
- средств хранения,
- средств обработки,
- средств передачи компьютерной информации,
- информационно-телекоммуникационные сети.

Под вмешательством в функционирование следует понимать осуществление неправомерных действий, нарушающих установленный процесс обработки, хранения, использования, передачи и иного обращения с компьютерной информацией.

Следует отметить, что на практике конструкция статьи 208 УК РК не всегда будет охватывать собой «типичные» схемы хищения чужого имущества с использованием компьютерной техники и информации, а будет применяться к

виновному лицу в совокупности с иными статьями Уголовного кодекса Республики Казахстан.

Понятие “вредоносная программа” для уголовного законодательства Республики Казахстан и в целом для всего законодательства является новым. По смыслу диспозиции ст.210 УК РК вредоносная программа представляет собой программу для ЭВМ, заведомо проводящую к несакционированному уничтожению, блокированию, модификации либо копированию информации, нарушению работы ЭВМ, систем ЭВМ или их сетей. Понятие программы для ЭВМ дается в законодательстве, в частности, в законе Республики Казахстан “Об авторском праве и смежных правах”, как набор инструкций или правил, выраженных словами, цифрами, кодами, символами, знаками, диаграммами или в какой-либо другой форме, которые могут быть использованы в электронной вычислительной машине (ЭВМ) или другим компьютерным устройством с целью достижения желаемого результата, включая также подготовительные материалы, полученные в процессе разработки программы для ЭВМ, и порождаемые ею аудио-визуальные отображения. “Компьютерный вирус” – термин, предложенный профессором Университета Южной Калифорнии Фредом Коэном, представляет собой программу, характеризующуюся способностью скрытого внедрения и саморазмножения с целью поражения (инициирования) программ, локализованных на винчестере компьютера или другом носителе информации.

Использование программы для ЭВМ – это выпуск ее в свет, воспроизведение и иные действия по введению ее в хозяйственный оборот в изначальной или модифицированной форме, а также самостоятельное применение этой программы по назначению. Использование вредоносной программы для ЭВМ для личных нужд (например, для уничтожения собственной компьютерной информации) не наказуемо.

Распространение программы для ЭВМ – это предоставление доступа к вос-

произведенной в любой материальной форме программе для ЭВМ, в том числе сетевыми и иными способами, а также путем продажи, проката, сдачи внаем, предоставления займа, а также создание условий для самораспространения программы.

Неправомерное изменение идентификационного кода абонентского устройства сотовой связи, устройства идентификации абонента, а также создание, использование, распространение программ для изменения идентификационного кода абонентского устройства (ст.213 УК РК), общественная опасность преступления определяется значимостью высоких технологий абонентского устройства сотовой связи в экономической деятельности общества, в результате чего причиняется значительный ущерб организациям или отдельным гражданам.

Законодательством Республики Казахстан предусматривается, что «физические и юридические лица, допустившие повреждения средств связи, сооружений и сетей телекоммуникаций, нарушение установленного порядка изготовления, приобретения, ввоза, использования и регистрации радиоэлектронных средств и высокочастотных устройств, использования радиочастот для работы радиоэлектронных средств всех назначений и высокочастотных устройств, а также создающие ненормированные помехи теле- и радиоприему, несут ответственность в установленном законом порядке (ст.28 Закона РК «О связи» от 18 мая 1999 г. С целью снижения уровня хищения телефонов сотовой связи и исключения возможности беспрепятственного и неправомерного их использования была введена данная уголовно-правовая норма Законом РК от 8 января 2007 г. Объектом данного преступления являются общественные отношения, связанные с правом собственности производителя, а также отношения, складывающиеся в сфере регулирования прав и законных интересов пользователей услугами связи, уполномоченных органов и хозяйствующих субъектов, осуществляющих деятельность в

области связи. Неправомерное изменения идентификационного кода абонентского устройства сотовой связи, создание дубликата карты идентификации абонента сотовой связи, создание, использование, распространение программ для указанных целей, безусловно нарушает порядок распределения ресурса нумерации и выделения номеров сотовой связи, оказывает разрушительное воздействие на установленные правила получения прав пользования номерами телефонов указанной связи. Под телефонами сотовой связи (абонентское устройство, устройство сотовой связи) следует понимать окончательное сертифицированное оборудование абонента, подключенное к сетям радиосвязи для приема и передачи информации, имеющее идентификационный код абонентского устройства и устройства идентификации абонента.

Электрическая связь (телекоммуникация) - передача или прием знаков, сигналов, голосовой информации, письменного текста, изображений, звуков по проводной, радио, оптической и другим электромагнитным системам.

Абонент - пользователь услугами связи, с которым заключен договор об оказании таких услуг при выделении для этих целей абонентского номера или кода идентификации. Под идентификационным кодом абонентского устройства сотовой связи понимается IMEI, который расшифровывается как International Mobile Equipment Identifier, что в переводе означает «международный идентификатор мобильного оборудования». Иначе, идентификационным кодом абонентского устройства (IMEI), является число состоящее из 15 цифр, представляющее собой уникальный серийный номер каждого телефона формата GSM (Глобальная система мобильной связи), который автоматически передается аппаратом в сеть оператора при подключении. Он устанавливается на заводе при изготовлении и служит для точной и полной идентификации устройства в GSM сети.

Устройство идентификации абонента в сотовом телефоне (карта идентификации абонента) предназначено для индивидуали-

зации аппарата сотовой связи и абонента, приобретается независимо от телефона, регистрируется на физическое лицо и устанавливается в корпус аппарата со строго установленным номером. Иначе, данное устройство именуется как Сим-карта.

Заключение

С объективной стороны данного преступления действия виновного выражаются в неправомерном изменении идентификационного кода абонентского устройства сотовой связи, устройства идентификации абонента, а также создание, использование, распространение программ для изменения идентификационного кода абонентского устройства. Несовпадение идентификационного кода абонентского устройства сотовой связи (IMEI) может быть только в двух случаях: либо он был изменен при «перепрошивке» телефона, либо была проведена полная замена корпуса (не сменных панелей, а именно корпуса). Замена корпуса сотового телефона равно-значна стоимости нового телефона. В то же время технические средства связи, используемые на единой сети телекоммуникаций Республики Казахстан, радио-электронные средства и высокочастотные устройства, являющиеся источником электромагнитного излучения, подлежат обязательной сертификации в соответствии с законодательством РК. Перечень средств связи, подлежащих обязательной сертификации, определяется уполномоченным органом по согласованию с органами национальной безопасности и уполномоченным органом по стандартизации, метрологии и сертификации. Таким образом, под неправомерным изменением без согласия производителя или законного владельца идентификационного кода абонентского устройства сотовой связи следует понимать самовольную с применением электронно-технических средств переустановку 15-значного серийного номера телефона формата GSM. Замена указанного номера может быть произведена полностью либо путем хаотичного внесения замены какой-то цифры из заданного числового ряда. Уполномоченный орган разрабатывает и утверждает правила,

устанавливающие порядок получения прав пользования номерами, в том числе определяет основания присвоения номеров, ведет реестр распределенных и резервных ресурсов нумерации. Создание дубликата карты идентификации абонента сотовой связи виновным лицом в нарушении установленных правил путем подделки Сим-карты, сканирования профиля Сим-карты либо имитации ее действия под номер другого абонента также составляет объективную сторону рассматриваемого состава преступления. По конструкции состав рассматриваемого деяния является формальным. Данное преступление считается оконченным с момента совершения действий, предусмотренных настоящей нормой, независимо от наступления преступных последствий.

Например, как показывает практика, наиболее распространенное преступное деяние в виде хищения «электронных денег» состоит из нескольких «технических стадий»: неправомерного завладения компьютерной информацией (ключ доступа, логин, пароль и т.п.)

использование похищенной компьютерной информации в целях присвоения чужого имущества.

«Первая стадия», как правило, заключается в неправомерном копировании компьютерной информации, ответственность за которое предусмотрена ст. 206 УК РК, либо в неправомерном использовании вредоносного программного обеспечения, что преследуется по закону в соответствии со ст. 207 УК РК.

«Вторая стадия» – это уже непосредственное использование полученной неправомерным путем компьютерной информации в целях хищения имущества потерпевшего.

Квалификация по объективной стороне невозможна без установления причинной связи. Причинная связь представляет собой объективно существующую категорию, которая выражает внутреннюю связь и зависимость между общественно опасным действием и наступившим в результате этого вредными последствиями.

В странах зарубежья неправомерный доступ к компьютерной информации уже влечет самостоятельную уголовную ответственность, что мы считаем более верным исходя из того, что виновному лицу может быть достаточно лишь ознакомиться с находящимися в компьютере информации.

Список использованной литературы:

1. Сеитов Т.Б. *Правовые аспекты компьютерной преступности в зарубежных странах и в Казахстане: Учебное пособие.* – Алматы: Данекер, 2009. – 145 с.
2. Ткачев А.В. *Правовой статус компьютерных документов: Основные характеристики.* – М.: Городец-издат, 2010. – 176 с.
3. Строгович М.С. *Курс советского уголовного процесса.* – Т. 2. – М.: Наука, 1980. – 1050 с.
4. Толеубекова Б.Х. *Уголовно-процессуальное право Республики Казахстан. Часть общая: Учебник.* – Алматы: Баспа, 1998. – 705 с.
5. *Уголовное право. Особенная часть: Учебник для вузов / Под ред. Н.И.Ветрова, Ю.И.Ляпунова.* – М.: Новый юрист, 2008. – 1204 с.
6. Буранбаева С.Р. *Қылмыстық саясат және құқық қолдану үрдісін жетілдіру мәселелері. // Абай ат.ҚазҰПУ Хабаршысы, «Юриспруденция» сериясы. -№2 (48). – 2017. – С.71-77.*

УДК: 343.23.01
МРНТИ: 10.77.21

Н.Б. Калкаева¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПТЫЛЫҒЫНЫҢ ЕРЕКШЕ БЕЛГІЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада қылмыстық заңда кәмелетке толмағандардың қылмыс жолына түсуінің негізгі себептері мен жағдайларына ерекше мән берілетіндігі, ең алдымен кәмелетке толмағандардың жасына қатысты және олардың психологиялық дамуындағы ерекшелігіне байланыстылығы көрсетіледі.

Кәмелетке толмағандардың жалпы бағытын білу олардың қоғамға қарсы жеке мінез-құлық, тәртібін болжауға, оларды түзету мен қайта тәрбиелеу шаралары мен әдістерін ойластыруға, құқық бұзушылықтың алдын алуды ертерек жүзеге асыруға мүмкіндік беретіндігі қарастырылады.

Түйін сөздер: қылмыстық құқық, қылмыстық құқық бұзушылық, кәмелетке толмағандар, қылмыстық жауаптылық, қылмыс құрамы.

Н.Б.Калкаева¹

¹ КазНПУ имени Абая (Алматы, Казахстан)

ОСОБЫЕ ПРИЗНАКИ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация

В статье указывается, что в уголовном законе особое значение придается основным причинам и условиям вступления несовершеннолетних на преступный путь, что прежде всего, зависит от возраста и специфики несовершеннолетних в их психологическом развитии.

Предусматривается, что знание общего направления несовершеннолетних позволяет прогнозировать их личностное антиобщественное поведение, продумать меры и методы их коррекции и воспитания, заранее осуществлять профилактику правонарушений.

Ключевые слова: уголовное право, уголовное правонарушение, несовершеннолетние, уголовная ответственность, состав преступления.

N.B.Kalkayeva¹

¹ Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

SPECIAL FEATURES OF CRIMINAL RESPONSIBILITY OF MINORS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

It is specified in article that in the criminal law particular importance is attached to basic reasons and conditions of the introduction of minors in a criminal way, first of all, depends on age and specifics of minors in their psychological development.

It is provided that knowledge of the general direction of minors allows to predict their personal antisocial behavior, behavior, to think over measures and methods of their correction and education, in advance to perform prevention of offenses.

Keywords: criminal law, criminal offense, minors, criminal liability, corpus delicti.

Қазіргі уақытта жоғары, өнегелі, өз Отанын сүйетін өскелең ұрпақты тәрбиелеу мемлекетіміздің басты міндеттеріне айналды. Қоғамымыздың әрі қарай даму барысында балалар мен жастарды тәрбиелеу, сондай-ақ жаңа адам қалыптастыру мәселелері ерекше мәнге ие болуда.

Қоғамның өркениеттік деңгейі, ұлттың беделі сол қоғамдағы кәмелетке толмағандардың қандай жағдайда екендігіне, болашағы бүгінгі күннен басталатын ұрпаққа деген қамқорлық шараларының қаншалықты ойластырылғандығына байланысты.

Бүгінгі күндері мінез-құлқы девиантты кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу, әлеуметтендіру, тұлға ретінде қалыптастыру аса өзекті мәселеге айналды. Зерттеу жұмыстарының едәуір бөлігі ғылыми-техникалық революцияның дамуы, урбанизация, халықтың басым көпшілігінің тұрмысының нашарлауы салдарынан туындаған проблемалардың ушыққан кезіндегі тәрбие жұмысын талдау қажеттігімен байланысты [1, 41 б.].

Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстылықтың кең өріс алуына тосқауыл қоюдың бірден – бір мағызды жолы – кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасын және оның индивидуалдық ерекшеліктерін анықтау болып табылады. Кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасын және оның ерекшеліктерін жете білу, меңгеру және бұл білімді кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстылықпен күрес жүргізу, сондай-ақ олардың қылмыстылығының алдын алу барысында қолдану, сөз жоқ, тиімді әрі нәтижелі жетістіктерге қол жеткізеді [2,131 б.].

Олай болса, зерттеу жұмысымыздың осы бөлімінде кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасына және оның индивидуалдық ерекшеліктеріне тоқталып кткен жөн деп білеміз.

Жасы кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы – бұл заң бойынша жазалау қатерімен тиым салынған, қоғамға қауіпті әрекетті кінәлі түрде жасаған, 14 жасқа толған, бірақ 18 жасқа толмаған, ақыл – есі дұрыс адам тұлғасы болып табылады. Жалпы алғанда, кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы жалпы қылмыскер тұлғасына тән белгілердің барлығына ие, десек те, бұған қоса

олар өздерінің жас және психологиялық, әлеуметтік және өнегелік, сондай-ақ демографиялық және құқылық ерекшеліктерімен ерекшеленеді. Дәлірек айтар болсақ, олардың бұл ерекшеліктері ең алдымен кәмелетке толмағандар тұлғасындағы және олардың психофизиологиялық дамуындағы жас ерекшеліктерімен қамтылады.

Кез келген қылмыскер тұлғасы сияқты, кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы да ерекше түрдегі тұтастық, күрделі және көп қырлы құбылыс. Өзге қылмыскер тұлғасы сияқты ол да қоғамға қауіпті сипатқа ие. Ол жөнінде дұрыс пікір айту жасөспірімнің барлық әлеуметтік қасиеттері мен белгілері, оның әлеуметтік жағымды және әлеуметтік жағымсыз қасиеттері негізінде жасалуы қажет. Кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы әлеуметтік жағдайлармен өзара қатынаста бола отырып, қылмыстық әрекеттің болғанын толық түрде анықтайтын әлеуметтік қасиеттер және қатынастар арқылы толық түрде айқындалады [3,102 б.].

Оның үстіне, кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасын социологиялық, психологиялық, әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан қарастыру арқылы осы тұлғаның құқыққа қарсы әрекет жасауына алып келетін әлеуметтік және психологиялық қасиеттерін, криминогенді ерекшеліктерінің жиынтығын зерттеу жүзеге асырылады.

Кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасына тән ерекшеліктердің бірі – олардың құқықтық және өнегелік санасының елеулі түрде бұрмалануы болып саналады. Яғни, мұндай кәмелетке толмағандар, біріншіден, ар-ұят, борыш, ерік сияқты сезімдеді жеке басының қалауынша немесе өз жолдастарының тілегіне қосыла отырып, өздерінше түсінеді; екіншіден, олар ойын-сауық пен құмар ойындарына бейім болады; үшіншіден өзге адамның қайғы-қасіретіне немқұрайлы қарайды, әлсіздердің есебінен өзін-өзі танытуға, өзін көрсетуге ұмтылады; төртіншіден, олар заң бойынша тыйым салынғандардың барлығын формализм деп санай отырып, заңдардың әлеуметтік мәнін елемейді, заң мақсаттарына өз мақсаттарын қарама-қарсы қояды, сондай-ақ, заң талабы мен нормаларына қарсылық көрсетеді;

бесіншіден, әдетте олар құқық қорғау органдарына қатысты өшпенділік және сенгімсіздік қатынаста болады [4,15 б.].

Сонымен бірге құқыққа қарсы әрекетке ие кәмелетке толмағандар үшін этикалық-құқықтық сферадағы бұрмалану да тән. Және де бұл құқылық білім саласындағы жай ғана проблемасы емес, бұл заң принциптері мен талаптарына теріс қатынастарына теріс қатынас болып табылады.

Кәмелетке толмаған қылмыскерлер өздерінің заң сыйлаушы құрдастарынан жоғарғы агрессивтігімен және импульсивтігімен, дөрекілігімен, көбіне өтірік сөйлеуімен, жоғарғы дәрежедегі тынымсыздығымен және сабырсыздығымен, ар-ұят сезімінің төмендігімен ерекшеленеді. Мұндай кәмелетке толмағандардың әртүрлі конфликті кезінде көбіне күш қолдануға ұмтылуын, оның тұлғасының жоғарғы әсерлегіштігімен (басынан сөз асырғысы келмеуіне, тез ренжуімен және бұрқ етпе мінез-құлқы арқылы) түсіндіруше болады.

Әдетте, кәмелетке толмаған қылмыскер бойынан біреудің қайғысына ортақ болу, әлсіздерге көмек көрсету ұмтылу сезімінің жоқ екендігін байқауға болады. Олар қоршаған дүниені – тұтастай қатал, өмір сүру өте қиын орта деп қабылдайды. Сондықтан олардың бойынан мейірімсіздік, дөрекілік, өзге адамдарға қастандықпен қарау сияқты қасиеттерді жиі байқауға болады.

Кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы үшін танымдық және рухани қажеттіліктердің жат екендігін ескерту қажет. Олардың оқуға деген ынтасты өте төмен, ал өндіріс саласында мұндай қылымыскерлердің еңбек әрекетін орындауға деген ықыласты мүлде жоқ. Ал бұл жағдай өз кезегінде кәмелетке толмаған қылмыскердің мамандыққа тек материалдық және өзге де тұтынушылық пайда көруге бағытталған қатынаста қарауын дамытады. Олар білім алуды, оның деңгейін көтеруді тұлғаның мәдени және рухани дамуының негізгі факторы деп есептемейді. Сондай-ақ олар еңбектің кез келген түрі ауырлық және еңбек етпей-ақ өмір сүруге болады дейді. Олай болса, кәмелетке толмаған қылмыскерлердің көпшілігінің еңбекке қарсы бағыттылыққа ие

екендігін анықтай отырып, олардың бос уақытының шамадан тыс мол болуы олардың тұлғасының жан-жақты және үйлесімді дамуына кедергі болып қана қоймай, сонымен бірге оның тұлғасының нашарлау процесін жеделдетеді деп ойлаймыз.

Кәмелетке толмаған қылымыскер тұлғасы шамадан тыс индивидуалдығымен, өзімшілдігімен, өз тілеген қоршаған адамдардың, көпшіліктің талабына, қарсылығына қарамастан, қалайда орындауға ұмтылуымен сипатталады Мұндай белгілер ересек қылмыскерлерге тән болып табылады. Олардың ауытқушылық, яғни аномалиялық сипаттағы қызығушылықтарының шамадан тыс ұлғаюы кітап оқуға, музыкаға, театрға деген эстетикалық қызығушылығының әлсіреуі есебінен болады.

Кез келген өзге адам тұлғасы сияқты кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы да көптеген әртүрлі жағдайлармен сипатталады. Бұған оның әлеуметтік байланысы (оқудағы, отбасындағы және т.б.), психологиялық қасиеттері мен ерекшеліктері (ақыл-ойы, эмоционалдық ерекшеліктері, темперамент) моральдық қасиеттері (көзқарастары, қызығушылығы, нанымы) демографиялық ерекшеліктері (жынысы, жасы, білімі) және де қоғам алдындағы айыптылығы жатады.

Кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы күрделі және көп қырлы құбылыс, сондай-ақ ол өзге қылмыскерлер сияқты қоғамға қауіпті сипатқа ие. Олар жөнінде дұрыс пікір айту жасөспірім жөніндегі барлық әлеуметтік қасиеттер мен белгілердің, оның әлеуметтік жағымды немесе әлеуметтік жағымсыз қасиеттерінің негізінде, сонымен бірге олардың әлеуметтік және өнегелік, жас және психологиялық, демографиялық және құқылық ерекшеліктерін ескере отырып қана жасалады [5,32 б.].

Кәмелетке толмағандар тұлғасының жоғарыда аталған ерекшеліктерін ескеру, сол кәмелетке толмаған қылмыскерлердің түзелуіне және келешекте олардың қылмыстық әрекет жасауына жол бермеу, сондай-ақ олардың арасындағы қылмыстықтың алдын алу мәселесін тиімді шешу ісінде аса маңызды мәнге ие болып табылады.

Қылмыс жасаған адамның жеке басының ерекшелігін анықтау қылмысты тергеу барысында кінәлінің жауаптылық дәрежесін белгілеу үшін өте қажет. Алайда, сот алдында адам тағдырын нақтылы шешетін қылмыстық жаза тағайындау кезінде тұлғаның жеке бас ерекшеліктерін ескерудің маңызы одан да жоғары.

Қылмыстық заңда кәмелетке толмағандардың қылмыс жолына түсуінің негізгі себептері мен жағдайларына ерекше мән берілген.

Бұл ең алдымен кәмелетке толмағандардың жасына қатысты және олардың психологиялық дамуындағы ерекшелігіне байланысты. Әдетте кәмелетке толмаған жасөспірімдер жақсылық пен жамандықтың ара жігін ажырата бермейді, кейде тентектік пен құқықбұзушылықты да шатастыратыны белгілі. Көптеген жағдайларда олар қылмыс жасай отырып, өз әрекетін және оның салдарынан қоғамдық тұрғыдан сенбеуі мүмкін. Әрине, жас тұлғаның мұндай қасиеттері есейе келе жойылады. Бірақ та кейбір ауыр қылмыс жасау барасындағы бұл қасиеттер жасы кәмелетке толмаған адамның қоғам үшін едәуір қауіпті екенін дәлелдейді [6,162 б.].

Жас қылмыскердің жеке басы, кез келген адамдікі тәрізді оның басының өткізген жағдайлармен қоса сипатталады. Мысалы, адамның әлеуметтік байланыстары (саяси, еңбек, тұрмыстық, отбасылық және т.б.), оның психологиялық қасиеттері мен ерекшеліктері (интеллектісі, ерік сапасы, сезімдік ерекшеліктері, темпераменті), оның демографиялық және физикалық көрсеткіштері (жынысы, жасы, денсаулық жағдайы), сондай-ақ оның өмірбаяны, өмірлік тәжірибесі, білімі, сіңірген еңбегі мен қоғам алдындағы кәніраттары [7, 56 б.].

Бұл психофизикалық, физиологиялық қасиеттердің бірқатар әрбір қылмыс құрамының міндетті элементтері ретінде заң талаптарына енген және осының арқасында кінәлі адамды қылмыстың субъектісі ретінде сипаттайды (әсіресе адамның белгілі бір жасқа жетуі,есінің дұрыстығы т.б.)

Бұл белгілерді сол қылмыстық жауаптылықты анықтау кезінде және соған сәйкес жаза тағайындағанда ескереді. Мысалы, сот

14-жасар жасөспірімнің қылмыстық жауаптылығының дәрежесін шешкенде оны кәмелетке жасы толмағандар жөніндегі комиссияға өткізу арқылы жазадан босатуы не болмаса Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 84-бабында қарастырылған тәрбиелік әсері бар мәжбүрлеу шараларының бірін қолдануы мүмкін [8].

Ал қылмыс жасаған 17 жасқа толған азаматқа қылмыстық жаза тағайындау мәселесі басқаша шешілуі мүмкін.

Өкінішке орай, көптеген кездерде сот өз тәжірибесінде мұндай жағдайларды ескере бермейді. Міне осыған сәйкес біздің қылмыстық теорияда тұлға құрамына енетін элементтер мен белгілерді бірнеше қосымша құрылымдарға бөлуді ұсынып, оған жеке тұлғаның әлеуметтік әсіресе психологиялық және физикалық жағынан сипаттайтын белгілерін кіргізеді.

Сондықтан да кәмелетке жасы толмағандардың қылмыстық ісі бойынша жаза тағайындауды жеке даралау кезінде олардың жеке басының ерекшеліктерін ескеру соттар үшін аса маңызды. Өйткені қылмыстық жаза жас азаматты белгілі шамада түзетіп, сонымен қатар келешекте қайта қылмыс жасауына жол бермейтін болуы керек.

Тұлғаның жеке басының ерекшеліктерін сараптағанда сот еш уақытта екі бірдей дәл ұқсас жасөспірімнің болуы мүмкін еместігін естен шығармауы керек. Өйткені, олардың әрқайсысының өзіне тән темпераменті, мінезі, рухани әлемі мен мінез-құлқының өзіндік ерекшеліктері бар.

Сонымен кәмелетке жасы толмағандардың қылмыстық жауапкершілігін реттеп отыратын заңдардың орындалуы түптеп келгенде жасөспірімдердің жасына, физикалық және психологиялық ерекшеліктеріне байланысты.

Қазіргі кезге дейін қоғам үшін қауіпті әрекет жасаған қылмыскерлердің психологиялық ерекшеліктеріне көптеген зерттеулер жүргізілгені белгілі. Алайда, олардың барлығы физиология мен психология ғылымдарының жетістіктеріне негізделеді.

Кәмелетке толмағандардың жалпы бағытын білу олардың қоғамға қарсы жеке мінезқұлық, тәртібін болжауға, оларды түзету мен қайта тәрбиелеу шаралары мен әдістерін

ойластыруға, құқық бұзушылықтың алдын алуды ертерек жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Өкінішке орай, заң әдебиеттерінде және құқық қолдану тәжірибесінде психологиялық зерттеулердің нәтижелері толық пайдаланылмайды. Сонымен қатар педагогтар мен психологтар да кәмелетке толмағандардың әлеуметтік жағдайдан ауытқыған тәртібін анықтағанда криминологиялық зерттеулер нәтижесінде әркезде ескере бермейді.

Біздің пікірімізше, кінәлі адамның жеке көрсететін қасиеттері – құндылығы оның пайдалы жағын көрсететін қасиеттері – субъектінің әртүрлі әлеуметтік рөлі (өндірістік, қоғамдық, рухани, т.б.) арқылы да анықталады. Кінәлі адам оның жеке басының әлеуметтік – жағымды көріністерінің даму деңгейі байланысты, оның ерекше құндылығымен немесе кейде төменділігімен, кейде жағымсыз қоғамдық құндылықтарымен сипатталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Байқадам А. Кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жақніндегі міндеттерді орындамағаны үшін қылмыстық жауаптылық //Абай ат. ҚазҰПУ Хабаршысы, «Юриспруденция» сериясы. - №1(55), 2019. – 40-45 б.
2. Рахметов С.М., Кулмуханбетова Б.А., Нурымбетов А.А. Наказание. – Алматы, 1998. – 131 с.
3. Азыбаев А.Н. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсіндірме. Жалпы және Ерекше бөліктер. – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. – 768 б.
4. Алауханов Е.О., Рахметов С.М. Жаза. – Алматы, 1999. – 115 б.
5. Шаргородский М.Д. Наказание, его цели и эффективность. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – 160 с.
6. Баймурзин Г. Прикосновенность к преступлению. – Алма-Ата, 1978. – 162 с.
7. Жарықбаев Қ. Психология. – Алматы, 1993. – 256 б.
8. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚР Заңы. – 2019. -URL <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226#z236> (өтініш берген күні: 03.09.2019)

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС
УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС
CRIMINAL PROCEEDING**

УДК: 343.1
МРНТИ: 10.79.01

M.Khvedelidze¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

**LEGAL BASIS OF PROCEDURAL AGREEMENT IN CRIMINAL PROCEEDINGS
(ACCORDING TO THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN)**

Abstract

Initially, theorists and practitioners of Kazakhstan perceived the conciliation proceedings in the criminal process perceived as an alien element that is contrary to the principles, goals and objectives of the criminal proceedings. Long-term debates on the legality of the implementation of plea bargaining in the national system of criminal procedure was completed after in 2011 Kazakhstan adopted an "About Mediation" law, aimed at the reconciliation of the parties in the field of civil, family, labor and other relations. In 2013 the Act was amended that distributes conciliation procedures on criminal proceeding relations. The publicity principles gave way to the expediency principles.

Earlier in the Code of Criminal Procedure of 1997, there has been a decrease in a person's right to penalties, subject to active repentance, which formed the legal basis for this form of conciliation production as a cooperation agreement, incorporated into the newly adopted Code of Criminal Procedure in 2014. The study of foreign legal experience of conciliation procedures showed that the criminal policy of achieving compromise in certain conditions is preferable to policy of pressure and repression.

International legal standards are not in conflict with national legislation and form the basis of the sources of the conciliation production.

Key words: procedural agreement, Institute of implementation, mediation, plea bargain

М.Ж. Хведелидзе¹

*¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
(Алматы, Казахстан)*

**ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРОЦЕССУАЛЬНОГО СОГЛАШЕНИЯ
В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ
(ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН)**

Изначально согласительное производство в уголовном процессе теоретиками и практиками Казахстана воспринималось как чужеродный элемент, противоречащий принципам, целям и задачам уголовного судопроизводства. Длительные дискуссии о правомерности имплементации сделки о признании вины в национальную систему уголовно-процессуального права завершилось после того, как в 2011 году в Казахстане был принят закон «О медиации», направленный на примирение сторон в сфере гражданских, семейных, трудовых и иных отношений. В 2013 году в этот закон были внесены изменения, распространяющие примирительные процедуры на уголовно-процессуальные отношения. Принцип публичности уступил место принципу целесообразности.

Ранее, в УПК 1997 года, имело место право лица на снижении меры наказания при условии его деятельного раскаяния, что и составило правовую основу для такой формы согласительного производства, как соглашение о сотрудничестве, включенной во вновь принятый в 2014 году УПК РК. Исследование зарубежного правового опыта применения согласительных процедур показало, что уголовно-правовая политика достижения компромисса в определенных условиях предпочтительнее политики давления и репрессий.

Международные правовые стандарты не противоречат национальному законодательству и составляют базу источников согласительного производства.

Ключевые слова: процессуальное соглашение, институт имплементации, медиация, сделка о признании вины.

М.Ж. Хведелидзе¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСТЕГІ ІС ЖҮРГІЗУ КЕЛІСІМІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ (ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША)

Қазақстан теоретиктері мен тәжірибелері қылмыстық процесте бастапқыда келісу ісін қылмыстық сот ісін жүргізудің қағидаттарына, мақсаттары мен міндеттеріне қайшы келетін бөтен элемент ретінде қабылдады. Қылмыстық іс жүргізу құқығының ұлттық жүйесіне кінәні тану туралы мәмілені имплементациялаудың заңдылығы туралы ұзақ пікірталастар 2011 жылы Қазақстанда азаматтық, отбасылық, еңбек және өзге де қатынастар саласында тараптардың татуласуына бағытталған "Медиация туралы" заң қабылданғаннан кейін аяқталды. 2013 жылы осы Заңға бітімгершілік рәсімдерді қылмыстық іс жүргізу қатынастарына тарататын өзгерістер енгізілді. Жариялылық принципі орындылығы принципіне жол берді.

Бұдан бұрын, 1997 жылғы ҚДЖК-де, оның іс жүзінде өкінуі жағдайында жаза шарасын төмендету құқығы орын алды, бұл 2014 жылы жаңадан қабылданған ҚР ҚДЖК-не енгізілген ынтымақтастық туралы келісім сияқты келісім Іс жүргізудің осындай нысаны үшін құқықтық негізді құрады. Келісу рәсімдерін қолданудың шетелдік құқықтық тәжірибесін зерттеу белгілі бір жағдайларда ымыраға қол жеткізудің қылмыстық-құқықтық саясаты қысым мен қуғын-сүргін саясатынан артық екенін көрсетті.

Халықаралық құқықтық стандарттар ұлттық заңнамаға қайшы келмейді және келісу өндірісі көздерінің базасын құрайды.

Түйін сөздер: процестік келісім, имплементация институты, медиация, кінәні мойындау туралы мәміле

Procedural agreement - a fairly new phenomenon in the criminal procedure law of the Republic of Kazakhstan (hereinafter - RK). The study of foreign experience has brought its results in the perception of the national law of Kazakhstan Institute of the same name. However, the way of its introduction into the Criminal procedure code of the Republic of Kazakhstan (hereinafter-the CPC of the Republic of Kazakhstan) was quite complex and was accompanied by heated discussions, during which initially arguments against the procedural agreement were put forward much

more than in its favor. Thus, in 2005, the Parliament of the Republic of Kazakhstan discussed the draft Law "on amendments and additions to the criminal, Criminal procedure, Criminal Executive codes of the Republic of Kazakhstan and the Code of administrative offences on simplification of procedures for the investigation of criminal cases and decriminalization of certain elements of crimes". The bill contained provisions on the institution of a plea bargain. At the time of discussion, there were provisions contrary to the Constitution of the Republic of Kazakhstan. As

a result, the Senate of the Parliament rejected the bill in the considered part as requiring revision. At the same time, the Chairman Of the Committee on legislation and legal reform of the Senate of the Parliament of Kazakhstan E. Zhumabayev noted that the issue of the institution of the transaction on consent with the volume of the indictment does not lose its relevance, since the institution of the transaction on plea allows not only to take into account the rights and interests of the individual in criminal proceedings, but also can be an effective method of combating crime in General" [1, p.23].

According to foreign researchers, similar situations occurred during the discussion of the appropriateness of the legislative perception of the procedural agreement in a number of other post-Soviet countries, such as the Republic of Belarus, the Russian Federation, Georgia. Thus, according to V.I. Samarin. and A.Yu. Orekhova, the process of consideration of the bill in the House of representatives of the National Assembly of the Republic of Belarus in 2014 was preceded by "a lot of disputes and discussions among domestic scientists and practitioners in the field of criminal procedure" [2, p.322].

Arguments of opponents of the procedural agreement often resembled more "release of emotions", than really contained reasonable objections. The well-known Russian processualist A.V. Smirnov in his time believed that the deal "plea is a manifestation of the private claim of justice, their main goal is utilitarian – it's the fastest "withdraw" conflict for the sake of procedural economy, as well as (from the accused) mitigation of punishment" [3, p. 249]. And further, he concluded that the plea deal is far from the interests of achieving the truth in a criminal case. However, later the scientist revised his position, which later manifested itself in his active participation in the activities to improve the legal regulation of relations arising under the procedural agreement introduced in 2009 in the code of criminal procedure [4]. Even more harsh judgments were expressed by I. L. Petrukhin. He believed that the concept is alien to the Russian mentality, which is the phenomenon of immoral, vicious, dishonest; bargaining, compromising the power,

testifying to its impotence, inability to solve crimes [5, p. 35].

As a result of long disputes arguments in favor of not only practical expediency, but also theoretical validity of introduction in criminal process of the transaction about a confession of guilt were put in a basis of legislative novelties. About practical expediency quite weighty judgments expressed by a number of modern researchers. So, V.I. Samarin, and A.Y. Nuts, write: "Analysis of law enforcement practice shows that today the state is difficult to effectively counter a large number of criminal acts, relying solely on law enforcement. In particular, remain unsolved a number of grave and especially grave crimes, including crimes against the person in the field of corruption, offences committed by organized criminal groups" [2, p. 321].

It seems to us that in Russia the practical feasibility of the procedural agreement in the criminal proceedings was the basis of the Federal law from 29.06.2009 № 141-FZ "On amendments to the criminal code and Criminal procedure code of the Russian Federation" [6]. During the discussion of the draft law, the explanatory note to it indicated that the proposed novelties on the procedural agreement on cooperation are aimed at improving the effectiveness in the disclosure and investigation of "contract" murders, facts of banditry, drug crimes, and that this legal institution is introduced to combat organized crime and corruption. Analyzing the five-year practice of application in Russia of the procedural cooperation agreement, N.And.Dudin noted that thus settled, the possibility of attracting law enforcement to cooperate with persons in organized groups and criminal communities, provided a significant reduction to such persons, criminal penalties, and the distribution to them of measures of state protection [7].

No less interesting is the theoretical rationale for the use of conciliation procedures in criminal proceedings. The Kazakh researcher U.S. Dzhekebayev, Recalling the views of Teyman S., R.Z. Livshits, V.A. Lazarev, writes that in modern conditions a new way of thinking strongly implies a shift from confrontation to the search for consent from the

suppression of pluralism, from violence to a consensus. The state and law should act as an instrument and means of consent, compromise, concessions, a tool for removing social contradictions, but not as a means of violence, destruction and destruction. The recognition in the modern civilized state and law of the instruments of social compromise does not mean that there are no social contradictions in today's society. As an instrument of social compromise, the state cannot, however, renounce the use of coercion. Without denying the inherent state functions such as suppression, all the focus needs to move towards harmony, social compromise [8, pp. 3-4].

In addition to the above-mentioned circumstances that determine the legality of conciliation procedures in criminal proceedings, global trends and international standards in the field of criminal justice are important. Kazakhstan's desire to create a system of national law that would take a worthy place in the global legal space, objectively involves the study of international experience with the subsequent implementation of the most appropriate models in domestic legislation. According to the Russian S.D. Knyazev, criminal procedural legislation and practice of its application cannot but experience the cumulative impact of constitutional principles and requirements of international standards of criminal justice, adequate and coordinated perception of which should determine the state and development of criminal proceedings [9, p. 61]

The universal Declaration of human rights adopted by the UN General Assembly in 1948 [10, p.14-20] and The international Covenant on civil and political rights of 1966 [10, p. 32-53] play a significant role in the formation of the legal basis of the procedural agreement in criminal proceedings of the Republic of Kazakhstan. Conceptual provisions of these acts act as separate elements included in the content of the Constitution of the Republic of Kazakhstan [11]. The preamble of the Basic law of the country States that the people of Kazakhstan, aware of themselves as a civil society committed to the ideals of freedom, equality and harmony, wants to take a worthy place in the world community. Further, article 4

of the Constitution States that the current law of the Republic of Kazakhstan includes, along with other sources, international treaties ratified by the Republic.

Thus, the awareness of Kazakhstan as a part of the world community a priori assumes the legitimacy of implementation processes in relation to the provisions and principles recognized as world standards. For such forms of criminal proceedings as procedural agreement, seen prospects for further development of the law. A reasonable implementation of the norms of international law, taking into account peculiarities of national legislation will ensure the interests of both the victim and the accused party, to avoid the punitive focus of criminal punishment [1, p. 24].

According to article 4 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, the current law includes the provisions of normative decisions of the constitutional Council and the Supreme Court. Extrapolation of this provision in the sphere of criminal procedure allows us to refer these sources to the legal basis of the procedural agreement. In particular, in its decision No. 3 of March 6, 1997, the constitutional Council of the Republic of Kazakhstan determined that "such a decision of the Supreme Court, which contains explanations to the courts on the application of the legislation (its norms) and formulates certain rules of conduct of subjects in the field of legal proceedings, can be considered as normative" [12].

One of the factors that accelerated the process of inclusion in the CPC of procedural agreement is the Law "on mediation", adopted on January 28, 2011 [12]. Initially, this law was intended to settle disputes arising from civil, labor, family and other legal relations with the participation of individuals and (or) legal entities, which was enshrined in it (paragraph 1 of article 1). Taking into account the accumulation of certain practices, as well as the level and content of social demands associated with mediation, the scope of mediation has been expanded by including it in criminal proceedings. The laws of the Republic of Kazakhstan dated 03.07.2013 [13] and 15.01.2014 [14] amended and supplemented

The law of the Republic of Kazakhstan "on mediation", which revealed the criminal procedural incompleteness of the system of measures ensuring the rights and interests of the individual in criminal proceedings.

These and other circumstances were assessed by the domestic legislator as arguments in favor of returning to the issue of procedural agreement. As a result, a draft was developed, which formed the legal basis of the provisions of the newly adopted Criminal procedure code of the Republic of Kazakhstan under section 13 "Proceedings in cases in which a procedural agreement" [15]. This section includes two chapters: Procedural agreement, special procedure for its conclusion (Chapter 63); Consideration of criminal cases in conciliation proceedings in court (Chapter 64).

The principle of unity of content and form, which underlies the mutual conditionality of

substantive and procedural law, explains the legitimacy of referring to the legal basis of the procedural agreement norms of the criminal code [13]. In particular, article 67 of the criminal code establishes that a person who has fulfilled all the conditions of the procedural agreement may be released from criminal liability. In addition, part 3 of article 55 of the criminal code States that in cases in which all the conditions of the procedural agreement are fulfilled, the term or amount of punishment for committing a criminal offense may not exceed half of the maximum term or amount of the most severe punishment provided for by the relevant article of the Special part of the Criminal code.

Thus, the legal basis of the procedural agreement in the criminal proceedings of the Republic of Kazakhstan may serve as an object of study in order to develop proposals for improving the legislation in this part.

References:

1. Zhumabayev E. Zh. *Legislative ensuring the rights of citizens in pre-trial proceedings [Text] / E. Zh. Zhumabaev // Ensure the constitutional rights of citizens in pre-trial stages of criminal proceedings: Materials of international scientific-practical conference, Astana, 26-27 August 2005 / the Senate; redkol.: R. T. Tusupbekov [et al.]. - Almaty: DP "Edelweiss", 2006. – S. 20-26.*
2. Samarin, V. I., Orekhov, A. Yu. *Theoretical and applied aspect of the introduction of pre-trial cooperation agreement in the criminal procedure legislation of the Republic of Belarus [Text] / V. I. Samarin, A. Yu. Orekhov // Universitetski naukovi Zapiski. – 2014. - No. 2. – P. 321-327.*
3. Smirnov, A.V. *Adversarial process: Monograph [Text] / A.V. Smirnov. – S.-Pb: Alpha, 2001. – 320 c.*
4. See: Smirnov, A.V. *Special procedure for making a court decision at the conclusion of a pre-trial cooperation agreement / A.V. Smirnov. - //Criminal proceedings. – 2009. – No. 10. – C. 5-14.*
5. Petrukhin, I. L. *plea Deals are alien to the Russian mentality [Text] / I. L. Petrukhin // Russian justice. – 2001. – No. 5. – PP. 35-37.*
6. *On amendments to the criminal code and Criminal procedure code of the Russian Federation: Federal law dated 29.06.2009 No. 141-FZ // [electronic resource]// [Consultant/contact@consultant.ru]*
7. See: Dudina, N. A. *On the question of the purpose of the Institute of pre-trial cooperation agreement [Text]/N. A. Dudina // Russian judge. – 2014. - No. 4. – P. 8-10.*
8. Dzhekebayev, U. S. *a Criminal law and criminological problems of legalizing transactions plea [Text] / U. S. Dzhekebayev // permanent theoretical seminar "Legal science and practice". - Almaty, 2002. – 15C.*
9. Knyazev, S. D. *Russian criminal proceedings: constitutional principles and international standards [Text] / S. D. Knyazev // State and law. – 2016. – No. 5. – P. 56-61.*
10. See: *international protection of human rights and freedoms: Compendium. – Moscow, 1990.*
11. *Constitution of the Republic of Kazakhstan: adopted at the national referendum of 30.08.1995: with amendments. and add.: text as at 30.08.2016 // [electronic resource] / / access Mode: <http://adilet.zan/kz/rus/docs/K1400000/>*

12. On the official interpretation of paragraph 1 of article 4, paragraph 1 of article 14, subparagraph 3) of paragraph 3 of article 77, paragraph 1 of article 79 and paragraph 1 of article 83 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan: resolution of the constitutional Council of the Republic of Kazakhstan dated 06.03.1997 №3 // KAZ.truth, 16 March 1997.

13. Criminal code of the Republic of Kazakhstan: 03.07.2014, №226-V [electronic resource] // access Mode: <http://adilet.zan/kz/rus/docs/K1400000226>.

УДК: 343.1

МРНТИ: 10.79.01

T.B. Khvedelidze¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

EVIDENTIARY VALUE OF INFORMATION OBTAINED AS A RESULT OF SECRET INVESTIGATIVE ACTIONS (UNDER THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN)

Abstract

The concept of legal policy of the Republic of Kazakhstan for the period from 2010 to 2020 indicates that an effective criminal policy of the state is impossible without an optimal model of criminal proceedings [1]. This Concept recognizes as a priority the development of criminal procedure law through the further implementation of the fundamental principles of criminal proceedings aimed at protecting human rights and freedoms. The introduction of the code of criminal procedure rules governing the receipt of evidence as a result of the production of secret investigative actions, actualized the issue of criteria for assessing such evidence. Criteria such as relevance, admissibility, reliability and sufficiency, deeply researched and tested by investigative and judicial practice, do not provide adequate evidentiary value of information obtained as a result of secret investigative actions.

This circumstance requires its criminal procedure decisions, so as to exclude the violation of procedural principles, not only at the level of branch of the law, but also at the level of constitutional law, where the latter is based on the provisions of article 75 of the Constitution, enshrining the principles of justice [2].

Keywords: Concept of legal policy, criminal procedure, evidentiary law, evidence, principles of legal proceedings, criteria for evaluation of evidence, secret investigative actions. Introduction

T.B.Хведелидзе¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
(Алматы, Казахстан)

ДОКАЗАТЕЛЬСТВЕННОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ, ПОЛУЧЕННОЙ В РЕЗУЛЬТАТЕ НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ (ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН)

Аннотация

В концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года указывается, что эффективная уголовная политика государства невозможна без оптимальной модели уголовного судопроизводства [1]. Названная Концепция признает в качестве приоритета развитие уголовно-процессуального права путем дальнейшей реализации основополагающих принципов уголовного судопроизводства, направленных на защиту прав и свобод человека.

Введение в УПК РК норм, регламентирующих получение доказательств в результате производства негласных следственных действий, актуализировало вопрос о критериях оценки таких доказательств. Такие критерии, как относимость, допустимость, достоверность и достаточность, глубоко исследованные и опробованные следственно-судебной практикой, не обеспечивают надлежащую доказательственную ценность информации, полученной в результате производства негласных следственных действий.

Данное обстоятельство требует своего уголовно-процессуального решения с тем, чтобы исключить возможность нарушения судопроизводственных принципов не только на уровне отраслевого закона, но и на уровне конституционного права, где последнее основано на положениях ст.75 Конституции РК, закрепляющей принципы судопроизводства [2].

Ключевые слова: Концепция правовой политики, уголовный процесс, доказательственное право, доказательства, принципы судопроизводства, критерии оценки доказательств, негласные следственные действия.

Т.Б. Хведелидзе¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

ЖАСЫРЫН ТЕРГЕУ ӘРЕКЕТТЕРІ НӘТИЖЕСІНДЕ АЛЫНҒАН АҚПАРАТТЫҢ ДӘЛЕЛДЕМЕЛІК МӘНІ (ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША)

Аңдатпа

2020 жылға дейінгі кезеңге 2010 Қазақстанның құқықтық саясатының тұжырымдамасы мемлекеттің қылмыстық саясатын тиімділігі [1] қылмыстық сот ісінің оңтайлы моделі жасалмайынша мүмкін емес болып табылады. Есімді тұжырымдамасы басымдық ретінде адам құқықтары мен бостандықтарын қорғауға бағытталған қылмыстық сот ісін жүргізу негізгі принциптерін одан әрі жүзеге асыру, қылмыстық-процессуалдық заңдарды дамыту таниды. құпия тергеу өндірісімен дәлелдемелерді алу реттейтін Қылмыстық іс жүргізу кодексінің ережелерін кіріспе, мұндай дәлелдемелерді бағалау критерийлерін мәселесін өзекті. Мұндай өзектілігі, ыңғайлылығы, дұрыстығын және жеткіліктілігін ретінде критерийлері, терең зерттеліп, тергеу және сот практикасын жүзеге тырысты, өндірістік құпия тергеу нәтижесінде алынған ақпараттың барабар айғақтық мәні қамтамасыз етпейді.

Бұл факт [2] әділдік қағидаларын бекіту, құқық саласының деңгейінде, сонымен қатар соңғы Конституцияның 75-бабының ережелеріне негізделген конституциялық заң деңгейінде ғана емес, кез-келген sudproizvodstvennyh принциптерін алдын алу мақсатында өз қылмыстық процессуалдық шешімдер талап етеді.

Түйін сөздер: құқықтық саясат тұжырымдамасы, қылмыстық іс жүргізу, дәлелдемелер құқық, дәлелдемелер, әділдік принциптері, дәлелдемелерді бағалау, құпия тергеу критерийлері.

Relevance of the research topic

The last current Concept of legal policy for the period from 2010 to 2020 (hereinafter – the Concept) defines its main goal as strict protection against unjustified charges and convictions, from illegal restrictions on human and civil rights and freedoms, as well as contributing to the strengthening of law and order, the formation of a respectful attitude to the law [1]. Further, the Concept States that an important task to achieve this goal is to ensure

strict observance of the rule of law, the rights and freedoms of citizens in the implementation of operational investigative activities [1].

Focusing on operational investigative activities (hereinafter-the OSA) is key in conjunction with the introduction of criminal procedure in the concept of "covert investigative actions." Their implementation is based on certain provisions of the operational and investigative legislation of the Republic of Kazakhstan. In particular, the newly adopted

Criminal procedure code of the Republic of Kazakhstan (hereinafter-the CPC), put into effect from 01.01.2015. [3], in part 2 of Art. 232 it is established that "secret investigative actions, except for secret control of mail and other items, are carried out on behalf of the pre-trial investigation by authorized units of law enforcement or special state body using the forms and methods of operational and investigative activities". This means that the investigative procedures include only giving instructions on the production of secret investigative actions. And everything else-the scope of the special secret ("secrecy") activities of the bodies carrying out HORDES.

Along with this, the purpose of secret investigative actions is to obtain information about the facts without informing the persons involved in the criminal process, whose interests they affect (part 1 of article 232 of the code of criminal procedure). As you know, information about facts or factual data is, within the meaning of Art. 111 of the criminal procedure code, and there is evidence in the criminal process.

To the evidence, regardless of the form and terms of their reception, apply the following evaluation criteria: relevance to the case (part 3 of article 125 of the CCP RK); admissibility (part 4 of article 125 of the CCP of the RK); authenticity (part 5 of article 125 of the CCP of the RK); suiciency (section 6 of article 125 of the criminal procedure code).

These criteria were applied during the period of the code of criminal procedure of the Kazakh SSR [4], adopted in 1959 and operated with amendments until January 1, 1998. Thus, according to article 158 of the criminal procedure code of the Kazakh SSR, a person could be prosecuted only "if there is sufficient evidence". According to Art. 339 of the criminal procedure code of the Kazakh SSR, the court of cassation was not entitled to prejudge the issues of "reliability or unreliability of a proof." According to Art. 49 of the criminal procedure code of the Kazakh SSR could not "serve as evidence testimony based on information whose source is unknown." A similar provision was contained in article 47 of the criminal procedure code of the Kazakh SSR that "evidence obtained illegally

has no legal force". The substance of these provisions reflected the test of admissibility of evidence. In accordance with Art. 55 of the criminal procedure code of the Kazakh SSR, the expert had the right "to get acquainted with the case materials relating to the subject of examination."

Thus, the criteria for assessing evidence have their roots in Soviet criminal procedure law. These criteria, being developed and scientifically enriched, have retained their role and importance in the criminal procedure law of Kazakhstan in the conditions of sovereignization of the country. The 1997 code of criminal procedure [5] contained independent definitions of evaluation criteria on the relevance of evidence (part 3 of article 128), their admissibility (part 4 of article 128), reliability (part 5 of article 128), their sufficiency (part 6 of article 128).

Until 2015, the application of these criteria for assessing evidence was consistent with the system of investigative actions, as a result of which evidence was obtained. The list of investigative actions in the criminal procedure code 1997. included 15 types: 1) interrogation (article 211); 2) confrontation (article 220); 3) inspection (article 221); 4) exhumation (article 225); 5) the examination (article 226); 6) identification (article 228); 7) searches (article 230); 8) seizure (article 231); 9) imposition of arrest on postal Telegraph dispatches, its inspection, seizure (article 235); 10) the interception of communications (article 236); 11) listening and record of negotiations (article 237); 12) verification and clarification of indications on the spot (article 238); 13) investigative experiment (article 239); 14) appointment of expertise (article 240); 15) obtaining samples for expert research (article 256). As a controversial type of investigative action, some researchers refer to them the detention of a suspect.

In the current code of criminal procedure [3] in addition to the actual investigative actions, the list of which includes 13 types, there are 10 types of covert investigative actions.

Not included in the current CPC of the RK such investigative actions as: 1) imposition of arrest on postal Telegraph dispatches (instead

provided secret investigative action "secret control of mail and other shipments"); 2) the interception of communications (instead provided secret investigative action "secret control, interception and removal of information transmitted over networks electrical (telecommunication) connection"); 3) the interception and recording of conversations (it is partially absorbed by secret investigative action specified in relation to interception). The provision of objects and documents to a person conducting a pre-trial investigation is indicated as an independent investigative action (article 259-261 of the code of criminal procedure).

The criteria for evaluating evidence obtained as a result of the actual investigative actions are not applicable to the evaluation of evidence obtained as a result of covert investigative actions. Assessment of such evidence, in our opinion, should be carried out by applying other criteria focused on the features of appointment and production of secret investigative actions.

The purpose of this work is to substantiate the legitimacy of the development of special criteria for assessing evidence obtained by conducting covert investigative actions.

To achieve this goal in the work the attempt is made to solve the following tasks: a) analysis of issued problem assessment of evidence obtained as a result of production of secret investigative actions; b) determining the degree of applicability of the criterion the relevance of evidence obtained through covert investigative measures; c) determining the degree of applicability of the criterion of admissibility of evidence obtained through covert investigative measures; d) determining the degree of applicability of the criterion of validation of evidence obtained as a result of secret investigative actions; e) development of special criteria for assessing evidence obtained as a result of covert investigative actions.

The research methods consist in applying a dialectical approach to the processes of development of legal institutions, including the institution of evidence, in the context of the priorities defined in the Concept of legal policy of the country [1].

1. Analysis of research problems of evaluation of evidence obtained as a result of the production of covert investigative actions

Taking into account the fact that tacit investigative actions for the first time in the criminal process came with the adoption of the current CPC in 2014 introduced with effect from 1 January 2015. Just over two years application experience in pre-trial undercover investigation evidence is insufficient empirical basis to identify the practically important points in the regulation evaluation of the investigated evidence, however, certain developments of a theoretical nature in the national sectoral research carried out. Thus, the analysis and systematization of investigative action is dedicated to the work of M.Z. Khvedelidze [6; 7; 8; 9]; the questions of the correlation of evidence obtained as a result of investigative actions, information obtained by investigative means, devoted to the work of the author of this article [10; 11; 12]; issues of methodological foundations of the study and regulation of investigative actions devoted to the work of B. H.Toleubekova [13; 14; 15].

As for the CIS countries, everything is connected with the presence or absence of norms on secret investigative actions in the CPC of the respective countries.

The criminal procedure legislation of the Russian Federation practically preserves the traditional approach to the materials of the OSA used for the purpose of proof. In particular, article 89 of the code of criminal procedure States that "in the process of proof, it is prohibited to use the results of investigative activities if they do not meet the requirements for evidence" of the current code of criminal procedure. Commenting on this provision, B.T. Bezlepkin writes that the actual data which are received as a result of quickly-search actions, for example, from the person rendering assistance to intelligence services on a confidential basis, can be used in criminal procedural proof only on condition that they are rechecked by an investigative way [16, page 135].

According to the code of criminal procedure [17] obtaining evidence is based on

the production of investigative actions and any "secret" actions are not provided.

At the same time, Russian theorists and practitioners are trying to justify the expediency of including in the code of criminal procedure provisions, the use of which will equate the information (materials) obtained through the implementation of the OSA, to the evidence obtained as a result of investigative actions. This position is reflected in the works of M.P. Polyakov [18] A.P. Kruglikova [19], P.V. Jesterov [20], A.A. Bororiginal [21] and others.

The legislation of the Kyrgyz Republic related to criminal proceedings in terms of evaluation of evidence, it seems to us, retains the traditional rules established in the Soviet period of development of law [22]. In particular, article 93 of the criminal procedure code States that the investigator, Prosecutor, court, jury assess the evidence on their inner conviction, based on a comprehensive, complete and objective examination of all the circumstances of the case in their totality, while guided by the law. Despite the controversy of this provision, it should be noted that the Kyrgyz legislator does not give any guidelines on the evaluation criteria. In fairness, it should be said that the conditions of admissibility of evidence mentioned in article 81 ("Evidence") of the criminal procedure code. But this is the only rule in which there are provisions on the criteria for evaluating evidence. The peculiarity of the criminal procedure code IS to provide a total of 12 investigative actions: 1) inspection (article 177); 2) exhumation (article 178); 3) examination (article 180); 4) investigative experiment (article 182); 5) verification of testimony on the spot (article 183); 6) search and seizure (article 184); 7) seizure of postal and Telegraph items, their inspection and seizure (article 187); 8) listening to negotiations (article 188); 9) interrogation (article 189); 10) confrontation (article 196); 11) presentation for identification (article 197); 12) appointment of expertise (article 199). Judicial authorization of any investigative actions is not seen in the CPC of the KR.

There are no special studies on the problems of evaluation of information and materials obtained by investigative means,

neither in international literary sources nor in publications of Kyrgyzstan in modern conditions.

The CPC of the Republic of Tajikistan [23] provides for the evaluation of evidence on all known four criteria (article 88). However, the Code does not contain any definition of each of the criteria. In total, there are 13 types of investigative actions, among which there are none that are carried out on an operational-investigative basis.

According to the code of criminal procedure of Turkmenistan [24] of all known criteria for assessing evidence provided: 1) admissibility of evidence (article 125, part 1 of article 136); 2) relevance; 3) sufficiency (part 1 of article 136). Such criterion as reliability is not mentioned in the CPC of Turkmenistan. There are no explanations or definitions of these criteria in the Code. The legislation of Turkmenistan does not provide for any investigative actions requiring the use of operational investigative measures, techniques or methods. The Code provides for 13 types of investigative actions and there is no rule on the procedure for the use of information and materials obtained on the basis of the OSA.

Under the code of criminal procedure of the Republic of Uzbekistan [25] there are 14 types of investigative actions, among which there is none, the production of which would require the use of operational investigative measures, techniques or methods. Evaluation of evidence (Art. 95) is carried out according to the criteria: 1) relevance; 2) admissibility; 3) reliability; 4) sufficiency. The legislature of their determination.

Due to the absence in the CPC of countries such as Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan investigative actions that have signs of "secrecy", any holistic research on the special nature of the evaluation of evidence, the receipt of which would be associated with the OSA, objectively does not exist.

2. Relevance of evidence obtained as a result of secret investigative actions

According to part 3 of article 125 of the code of criminal procedure, evidence is considered relevant if it is factual data that confirm, refute or question the conclusions

about the existence of circumstances relevant to the case. Evaluation of evidence obtained as a result of investigative actions, according to the criterion of relevance – sufficiently researched and proven investigative and judicial practice aspect.

From a theoretical point of view, relevance is the ability of evidence to establish the existence or absence of the circumstances sought in a case. Relevance is a necessary quality of any proof. If the information does not have any significance for the criminal case, they should not be recognized as evidence. However, it said the ability of evidence is not always obvious, but can wear and conjectural, probabilistic in nature [26, p. 524].

Signs of relevance of evidence are the ability of evidence to indicate: a) the presence or absence of a socially dangerous act (crime, criminal offense); b) the guilt of the person who committed the act; c) other circumstances relevant to the case. The relevance of evidence is understood as the relationship of this evidence to the circumstances within the subject of proof, and other data relevant to the case [27, p. 41]. When talking about the relevance of evidence, it is assumed that these actual data are important for the works that they represent a means of truth-seeking, refer to the case directly or indirectly, directly or through other evidence [28, p. 282].

The relevant evidence is evidence that testifies to the facts, events, phenomena to be established and thus contributes to the accumulation of evidentiary material in the relevant subject of criminal jurisdiction. In addition, the relevant should also be recognized and evidence that informs not so much about the circumstances to be proved, but about the reliability of previously obtained information [29, p.155].

With regard to covert investigative actions, the criterion of relevance of evidence cannot be applied in the traditional sense for the following reasons. First, the information necessary for the investigation can be obtained by secret means, provided that the persons whose interests they affect are not informed about the secret investigative action [part 1 of article 232 of the code of criminal procedure]. This means that

the suspect, his counsel, the victim are deprived of the opportunity to appeal against the decisions and actions of authorized persons in cases where the probability of the unavailability of such information about the circumstances of the case is high enough. Thus, the principle of freedom of appeal of procedural actions and decisions (article 31 of the CPC) is not observed. The consequences of violation of any of the principles, according to article 9 of the code of criminal procedure, consist in the recognition of the materials collected at the same time have no force of evidence. Secondly, only the results of secret investigative actions are subject to investigation. Outside of this activity there are ways to get results. According to part 2 of article 233 of the code of criminal procedure, the actual data relevant to the investigation shall be attached to the Protocol of information research. Thus, the Protocol of secret investigative action is absent – it" replaces " the Protocol of research of already ready results. Obviously, this "replacement" contains a number of contradictions. In particular, the Protocol must be drawn up according to the rules of article 199 of the CPC. This article regulates the procedure for drawing up the Protocol of the investigative action. This circumstance is the basis for classifying the procedural action "Investigation of information obtained as a result of secret investigative actions, and its use as evidence" (article 238 of the criminal procedure code) as investigative. However, reference to other provisions of the code on investigative actions (Chapters 26-29, 31-35) indicates that this action is not mentioned as investigative. Third, according to part 1 of article 239 of the code of criminal procedure, the results of secret investigative actions are evaluated according to the rules established by art. 25 and 125 of the code of criminal procedure, namely: by internal conviction and in terms of all four known evaluation criteria, including the criterion of relevance. This means that the reference to articles 25 and 125 of the code of criminal procedure in terms of assessing the results obtained through the production of secret investigative actions is not only incorrect, but frankly illegal. Fourthly, according to article

240 of the code of criminal procedure, when a person conducting a pre-trial investigation establishes that the results of secret investigative actions, relevant information or materials are not attached to the materials of the criminal case as irrelevant to the case. In other words, they are assessed as irreducible evidence. The paradox is that part 2 of article 240 of the code of criminal procedure provides for the right of an interested person to apply for his acquaintance with the information recognized as irrelevant to the case. This is despite the fact that covert investigative actions are carried out subject to confidentiality. Further, at research of results of secret investigative actions and an assessment regarding their relevance there are the persons authorized to carry out pre – judicial investigation, and if necessary-with participation of the expert and the corresponding employee of body of inquiry who are obliged to keep secret the data which became known to them in the course of research of data and materials by them. The question arises: how the person against whom secret investigative actions were carried out, learns about what information and materials were recognized as irrelevant to the case under investigation in order to subsequently exercise their right to familiarize themselves with these information and materials? Moreover, it is impossible to explain what is the need to provide for such a right of the person concerned in General.

Thus, the results and materials obtained through the production of secret investigative actions may not be evaluated for their relevance to the criminal case under investigation according to the General rules provided for the evaluation of evidence obtained through the production of investigative actions. This should be done according to different rules, which are not reflected in the CPC. This may mean that the required information and materials must be evaluated according to a different criterion, excluding not only the violation of confidentiality, but also the application of other General rules aimed at evaluating evidence obtained in the traditional way.

3. Admissibility of evidence obtained as a result of secret investigative actions

The legislative definition of admissibility of evidence consists in the recognition of factual data relevant to the case, provided that they have the ability to confirm, refute or question the conclusions about the existence of circumstances related to the Commission of a criminal offense (part 4.125 code of criminal procedure). This provision is specified in article 112 of the criminal procedure code, according to which the actual data is evaluated as invalid as evidence when received with violations of the criminal procedural law, or which may affect the reliability of the obtained actual data. As violations entailing unconditional recognition of the actual data as inadmissible, the legislator establishes:

1) the use of torture, violence, threats, deception, as well as other illegal actions and ill-treatment;

2) the use of misconceptions of a person participating in criminal proceedings regarding their rights and obligations arising from failure to explain, incomplete or incorrect explanation thereof;

3) carrying out a procedural action by a person who does not have the right to carry out criminal proceedings;

4) participation in the procedural action of the person to be challenged;

5) a material violation of the procedure of procedural action;

6) obtaining factual data from an unknown source or from a source that cannot be identified;

7) application of methods in the course of proving that contradict modern scientific knowledge.

The above list can be referred to private criteria for assessing evidence (evidence) on the basis of admissibility.

The doctrinal interpretation of the admissibility criterion is quite varied. Often the concept of admissibility is reduced to establishing the degree of compliance with the requirements of the law on the procedure and sources of evidence. So, B. H. Toleubekova writes: "Admissibility of the proof is its legality, legality of use for establishment of the truth. It is determined primarily by the admissibility of the source in which the proof is contained "

[28, p. 282]. A similar opinion was once expressed by R.S. Belkin, who wrote: "the Admissibility of evidence, one of the main criteria for evaluating evidence in terms of their suitability as judicial evidence and the possibility of their use in proof. In determining the admissibility of evidence takes into account the legitimacy of the sources, tools, techniques, and other conditions of obtaining evidence and their use" [30, p. 65].

The admissibility of evidence Yu.K. Orlov understood not so much as an evaluation criterion, but as one of the properties of evidence. In particular, he wrote: "the Validity is the suitability of evidence in the form ... means adhering when working with evidence of all formal requirements, as a rule, expressly provided by law, the Permissibility ... applies only to the form and not the content of proofs" [31, p. 42-44].

Authors such as L.M. Karneev, P.A. Lupinskaya, I.V. Tyrice believed that relevance reflects not only external, formal evaluation evidence, but also affects their content. The explanation these authors find in the unity of form and content [32, p. 238]. Along with this, V.D. Arseniev was convinced that the content of evidence determines their relevance, and the procedural form – their admissibility [32, 112]. In other words, the admissibility of evidence is their procedural goodness [27, p. 17].

A slightly different position is taken by N. V. Sibileva, who believes that the evaluation of evidence according to the criterion of their admissibility is closely related to the requirement of ethical standards when obtaining them. Compliance with morality, in her opinion, is the most important component of the assessment [34, p. 16]. No matter how the criminalists and processualists of the Soviet period of development of law argue about this, the moral component of the admissibility criterion is clearly indicated in article 125 of the code of criminal procedure. Thus, the prohibition of torture, the use of delusions of persons, obtaining data from an unknown source—the essence of the ethical prohibitions.

New in the modern evidentiary law is the point of view, according to which one of the

reasons for the wrong assessment of admissibility of evidence is the confusion of the property of admissibility of evidence with the relevance and(or) reliability of evidence. This point of view V. S. Balakshin [35] supports A.A. Parygina [36, p. 44].

Thus, there have been no significant changes in the legislative regulation of admissibility. At the same time, theoretical approaches indicate certain trends aimed at a broader interpretation and a clearer differentiation from related criteria (relevance and reliability) of admissibility in the evaluation of evidence. The latter circumstance is significant in relation to the evaluation of data obtained as a result of covert investigative actions, according to the criterion of their admissibility as evidence.

One of the grounds for the recognition of factual data relevant to the case is the violation of the ban on the conduct of procedural actions by a person who does not have the right to carry out criminal proceedings (paragraph 3) of part 1 of article 112 of the code of criminal procedure). In accordance with paragraph 23) and paragraph 25) of article 7 of the criminal procedure code of the Republic of Kazakhstan prosecution bodies (Prosecutor, investigator, body of inquiry, inquirer) are participants in the process authorized to carry out pre – trial proceedings in a criminal case. According to part 2 of article 232 of the code of criminal procedure, secret investigative actions are carried out on behalf of the pre-trial investigation by the authorized unit of law enforcement or special state body using the forms and methods of the OSA. The Express interpretation of this provision is as follows:

- the body of inquiry refers to the body of pre-trial investigation, i.e. to the body of criminal prosecution. And it means that the body of inquiry has the right to give the order on production of secret investigative action: a) to authorized division of law enforcement body; b) to authorized division of special state body;

- according to Art. 3 of the ZRK "on law enforcement service" to law enforcement agencies include: 1) prosecutors; 2) internal Affairs; 3) anti-corruption service; 4) the service of economic investigations [37]. The same

bodies, except for the Prosecutor's office, belong to the bodies of inquiry (p. p. 1), 3), 3-1) part 2 of article 61 of the CPC). Special state bodies, in accordance with article 3 of the ZRK "on special state bodies of the Republic of Kazakhstan", include: 1) national security bodies; 2) the authorized body in the field of foreign intelligence; 3) the state security Service [38]. To the bodies of inquiry includes all special bodies with the exception of the authorized body in the field of foreign intelligence (p. 2) and p. 9) CH. 2 st. 61 УПК RK).

Thus, as the bodies entitled to carry out pre-trial proceedings, the CPC establishes separate bodies of inquiry. It follows that the investigator, the Prosecutor, the inquirer, the body of inquiry has the right to give instructions for the production of secret investigative actions to individual bodies of inquiry or the relevant units of these bodies.

Clarification of these circumstances is important in connection with the need to determine the appropriate entity authorized to carry out covert investigative actions. Otherwise, there are grounds for declaring the data inadmissible as evidence. The difficulty lies in the fact that in the presence of a list of bodies of inquiry in the CPC RK (Art. 61) in the law there is no definition itself. The need to provide a legislative definition of "body of inquiry" in his works says N. Pavlov [39, p. 33-34]. It specifies that bodies of inquiry are subdivided into two groups: 1) bodies of inquiry-establishments; 2) bodies of inquiry - officials. In this case, the direct perpetrators of covert investigative actions are the subjects of both groups. Regarding the second group, N. Pavlov notes that "they are personified, marked, although they need an appropriate decoding" [39, p. 35]. Institutions as bodies of inquiry in their content are based on direct executors, represented by authorized persons. The stated allows to consider that the operative body of inquiry is the subject of criminal procedural relations, at the same time-the person authorized to carry out secret investigative actions.

For the recognition of evidence is admissible is set to a finding of lack of significant violations of the procedure for performance of procedural acts. In our case-the

order of production of secret investigative action. The code of criminal procedure provides the conditions and grounds for their production (article 232), terms of production (article 236), the study of the data and material objects. However, there are no regulations on the procedure of their production in the CPC. This procedure is determined by special departmental acts that are closed and have restrictions on access to them. It is obvious that a full assessment of the materials obtained as a result of covert investigative actions, for admissibility on such grounds as significant violations of the procedure of procedural action, is not provided due to the characteristics of the covert investigative actions themselves. If it is impossible to establish in General the fact of non-compliance with the rules of production of secret investigative action in the context of a set of procedures, the question of their materiality or insignificance loses all meaning.

4. Reliability of evidence obtained as a result of secret investigative actions

The legislative determination of the credibility of the evidence is to establish the conformity of evidence of validity (p. 5st.125 OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE).

As noted A. A. Parygina, reliability is "the legal requirement, which is reported to the investigating authorities and the court information relevant to the facts of objective reality [36, p.45]. To approve E. P. Grishina, when the validity is evaluated on formal grounds as directly provided for in the criminal procedure code, reliability is assessed by its content [40, p.12]. As Yu. K. Orlov rightly notes, the peculiarity of the evaluation of evidence by the criterion of reliability is that this property is determined only at the end of the proceedings. Up to this point the evaluation of evidence for their validity is conditional [31, p.54].

Of practical interest is the view that, in contrast to the truth, reliability means not only the validity of the information relevant to the case, but also the validity, reasonableness and practical verifiability of the available information. Reliability is also understood as a reliable source of evidence [27, p.18]. It is obvious that it is almost impossible to establish

the sign of "reliability of the source" on secret investigative actions by the powers of the criminal prosecution body. A paradoxical situation is created: the evidence itself is a way of establishing information that is important for the case; the reliability of information obtained on the basis of secret investigative actions can be established on the basis of evidence obtained as a result of investigative actions. This does not take into account the likelihood of errors in establishing the reliability of information obtained as a result of investigative and as a result of covert investigative actions. The situation is complicated by the appearance of a contradiction between the data obtained by these methods. Which of them are considered reliable? It is quite simple to check the "reliability" of the source of information about the facts obtained as a result of investigative actions. The use of the method of exclusion when checking the reliability of information obtained on the basis of secret investigative actions, a long and not always perfect way. Even in cases where the evidence obtained through the production of investigative action is recognized as unreliable, it can not be argued that the information obtained through the production of secret investigative action automatically become reliable. No and no. There are no grounds for such a statement. The reason, in our view, is that here there is the phenomenon of "hysteron of proteron", is unacceptable in criminal process [41, p. 108].

Thus, the reliability test for information obtained as a result of covert investigative actions is not always effective and reliable.

5. Ways to improve the evaluation of evidence obtained as a result of covert investigative actions

Complexity of efficiency of application of estimated criteria of relevance, admissibility, reliability to the data received as a result of secret investigative actions seems obvious.

Given the fact that covert investigative actions in themselves are of a special nature, and the criteria for their evaluation can not be limited to those enshrined in article 125 of the criminal procedure code. The application of the

evaluation criteria known to science and practice can take place with certain reservations precisely when it comes to covert investigative actions. Along with this, other criteria for evaluating information that reflects or corresponds to the specifics of covert investigative actions are needed.

As ways to improve the legislation on the collection and evaluation of evidence, as well as additional guarantees of legality, we have formulated the following proposals.

1. Add article 19 of the code of criminal procedure part 5 as follows: "5.A conviction cannot be based solely on evidence obtained as a result of secret investigative actions. These proofs must be confirmed by other proofs received as a result of production of procedural and investigative actions".

2. According to article 234 of the criminal procedure code, the Prosecutor carries out the authorization of secret investigative actions. Taking into account the fact that covert investigative actions somehow invade the sphere of constitutionally protected human rights and freedoms, we believe it is expedient to entrust such authorization to the investigating judge, for which it is necessary to make appropriate additions and changes to article 234 of the criminal procedure code.

3. In the procedural position of a person interested in the outcome of the case (suspect, accused, defendant, their defenders), include the right to require verification of the reliability and admissibility of evidence obtained as a result of secret investigative actions.

4. To assess the evidence obtained as a result of secret investigative actions, to provide such a criterion as good faith. The name of the criterion is conditional. Its semantic content is important here. If the accuracy itself excludes every doubt, its attribute must be the honesty of the performer of the investigative action. Obviously, this is only a hypothetical model. The mechanism of application of this criterion goes beyond the existing rules of evaluation of evidence. In any case, the formulation of the problem does not yet require an exhaustive solution.

References:

1. *The concept of legal policy of the Republic of Kazakhstan for the period from 2010 to 2020. - Approved by the decree of the President of the Republic of Kazakhstan №834 from 29.08.2009-with amendments as of 16.01.2014.*
2. *Constitution of Kazakhstan. - Adopted at the Republican referendum on August 30, 1995. - as amended as of 10.03.2017 // Legal Bulletin of Kazakhstan, №6 (54), March 2017. – S. 1-26.*
3. *Code of criminal procedure of the Republic of Kazakhstan. – Accepted 04.07.2014 No. 231-V SAM. Introduced with effect from 01.01.2015 With changes and additions as 22.12.2016 SAM G. No. 28-VI/KAZ.however, 10.07.2014 g.*
4. *Criminal procedure code of the Kazakh SSR. - Approved by the Supreme Council Of the Kazakh Soviet Socialist Republic of 22.07.1959, put into effect from 01.01.1960 // Vedomosti of the Supreme Council and the Government of the Kazakh SSR, 1959., №22-23, Art. 178*
5. *Code of criminal procedure of the Republic of Kazakhstan. - Adopted December 13, 1997 №206-I. Put into effect from 01.01.1998*
6. *Khvedelidze M. J. the System of investigative actions in the criminal procedure legislation of the Republic of Kazakhstan//Khabarshy/Vestnik KazNPU named afterAbaya, Series: "Jurisprudence", №3(41), 2015. – P. 46-50.*
7. *Khvedelidze M. Zh. Investigative actions as an institution of criminal procedure law of the Republic of Kazakhstan: methodological aspect/ / Khabarshy / Bulletin of KazNPU.Abaya, Series: "Jurisprudence", №3(41), 2015. – P. 55-59.*
8. *Khvedelidze M. J. General rules for performance of investigative acts under the legislation of the Republic of Kazakhstan// Khabarshy/Vestnik KazNPU named afterAbaya, Series: "Jurisprudence", №3(41), 2015. – S. 50-55.*
9. *Khvedelidze M. Zh. Institutional approach to the concept of "secret investigative actions" in criminal procedure law// Habarshy / Bulletin of KazNPU.Abaya, series "Jurisprudence", №2(42), 2015 – Pp. 112-123.*
10. *Khvedelidze T. B. the Use of operational and investigative data in the process of proof in a criminal case (under the legislation of the Republic of Kazakhstan)// Khabarshy/Bulletin of KazNPU.Abaya, Series: "Jurisprudence", №2(44), 2016. – P. 81-85.*
11. *Khvedelidze T. B. a Systematic approach to understanding the nature of the investigative actions in criminal proceedings// Khabarshy/Vestnik KazNPU named afterAbaya, Series: "Jurisprudence", №3(45), 2016. – P. 69-74.*
12. *Khvedelidze T. B. Conceptualization of a model of the legislation of the Republic of Kazakhstan on operatively-search activity// Khabarshy/Vestnik KazNPU named afterAbaya, Series: "Jurisprudence", №1(47), 2017. – P. 222-228.*
13. *Toleubekova B. H. Methodological bases of the essence of investigative actions in criminal proceedings// Khabarshy/Vestnik KazNPU named afterAbaya, Series: "Jurisprudence", №3(45), 2016. – S. 13-25.*
14. *Toleubekova B. H. the Subject of proof and the composition of the criminal offense: the ratio and the problem of compliance with the CPC and the criminal code of the Republic of Kazakhstan/ / Khabarshy / Bulletin of KazNPU.Abaya, Series: "Jurisprudence", №2(44), 2016. – P. 64-75.*
15. *Toleubekova B. H. on the unification of the terminological apparatus of the Criminal procedure code of the Republic of Kazakhstan/ / Khabarshy / Bulletin of KazNPU.Abaya, Series: "Jurisprudence", №3(41), 2015. – S. 44-46.*
16. *Bezlepkin B. T. Commentary on the Criminal procedure code of the Russian Federation (article by article). - 4th ed., Rev. and extra – M.: TK velbi, 2004. – 944c.*
17. *Criminal procedure code of the Russian Federation. – Adopted by the State Duma 22.11.2001 g. Introduced 21.01.2002 G.//S: the Russian Federation. – 2001, №52. St.4921.*
18. *Polyakov M. p. Using the results of the OSA in criminal proceedings: a step forward, two steps back/ / Proceedings of the international scientific and practical conference on the adoption of the new*

Criminal procedure code of the Russian Federation: Moscow, 4-6 February 2002. – M., 2002. – P. 153-155.

19. Kruglikov A. P. *On the question of truth in criminal proceedings // Russian justice, №1, 2013. – P. 42-46.*

20. Zhesterev P. V. *Conclusive proof as vector modern criminal procedure repression//Russian investigator, No. 4, 2017. – S. 20-26.*

21. Barygin A.A. *Problems of legal regulation of admissibility and reliability of expert opinion//Russian investigator, No. 3, 2017. – S. 44-46.*

22. *Criminal procedure code of the Kyrgyz Republic. - Adopted on 24.05.1999. Enacted by the law of the Kyrgyz REPUBLIC of 30.06.1999 №63 // Collection of criminal procedure codes of Central Asian countries (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan). – Almaty, 2010. – P. 301-486.*

23. *Criminal procedure code of the Republic of Tajikistan // Collection of criminal procedure codes of Central Asian countries (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan). – Almaty, 2010. – P. 301-486.*

24. *Code of criminal procedure of Turkmenistan. - Adopted and put into effect 01.07.2009// Collection of criminal procedure codes of Central Asian countries (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan). – Almaty, 2010. – 658 S.-869.*

25. *Code of criminal procedure. – Approved by the Law RU from 22.09.1994, No. 20013-XII. Entered into force from 01.04.1995 // Collection of criminal procedure codes of Central Asian countries (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan). – Almaty, 2010. – S. 870-1080.*

26. *Dictionary of law / ed. - M.: Institute of new economy, 2007. – 1152 c.*

27. *A Glossary of key terms in the criminal process/edited by K. Yu.N., associate Professor V.K. Bobrova. – M., 2001. – 160C.*

28. *Toleubekova B.H. evaluation of evidence/ / Criminal procedure law of the Republic of Kazakhstan. Part Common.: Academic course. In 2 books. Book two. – Almaty, 2004. – S. 274-285.*

29. *Rossinsky S. B. the criminal process of Russia: a course of lectures. – Moscow: EKSMO, 2007. – 576 c.*

30. *Belkin R. S. Forensic examination. – M.: Published."BECK", 1997. – 342 c.*

31. *Orlov Yu. K. Fundamentals of the theory of evidence in criminal proceedings: Scientific and practical guide. - M.: "Prospect", 2000. – 144c.*

32. *Theory of evidence in Soviet criminal proceedings. – Moscow: Legal.lit, 1973. – 728 c.*

33. *Arsenyev V. D. Questions of the General theory of judicial proofs. – M., 1964. – 240S.*

34. *Sibileva N. V. Admissibility of evidence in the Soviet criminal process/autoref.Diss. ... candidate of law.N. (12.00.09). – Kharkov, 1986. – 24s.*

35. *Balakshin V. S. the Ratio of the admissibility of evidence with their relevance and reliability//Legality. 2016, No. 3. – P. 8-14.*

36. *Barygin A.A. Problems of legal regulation of admissibility and reliability of expert opinion//Russian justice, 2017. No. 3. – S. 44-46.*

37. *About law enforcement service-the Law of the Republic of Kazakhstan of 06.01.2011 No. 380-IV. – Almaty: Lawyer, 2016. – 64 c.*

38. *About special state bodies of the Republic of Kazakhstan. - Law of the Republic of Kazakhstan dated 13.02.2012 №552-IV // KAZ. Truth, 14 February 2012., # 46 (26865).*

39. *Pavlov N.E. Subjects of criminal proceedings: Uch. POS. – M.: New lawyer, 1997. – 144 c.*

40. *Grishina E. p. Reliability of evidence and ways to ensure it in criminal proceedings / autoref. Diss. ... candidate of law.N. (12.00.09). – M., 1996. – 24 s.*

41. *Philosophical encyclopedic dictionary. – Moscow: INFRA-M, 2004. – 576 c.*

БІЛІМ БЕРУ ҚҰҚЫҒЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРАВО EDUCATIONAL LAW

УДК: 34:37.016
МРНТИ: 10.01.45

Д.Ж. Белхожаева¹, А.А. Альиуразова¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

СЕМИНАР САБАҚТАРЫНА ДАЙЫНДАЛУ ҮШІН ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУЛАР

Аңдатпа

Осы мақалада «Азаматтық құқық» пәні бойынша семинар сабақтарына дайындалу үшін әдістемелік нұсқаулар қарастырылған. Семинар оқу үрдісінің белсенді нысанының бірі болып табылады, барлық оқу пәндерін жүргізу кезінде кеңінен қолданылады. Жалпы ереже бойынша, семинар шығармашылық талқылауға негізделеді, қарастырылып отырған тақырыпқа байланысты шығармашылық пікір таласқа негізделеді.

Түйін сөздер: семинар, лекция, студент, пән, тәжірибе, сабақ, оқу үрдісі.

Д.Ж. Белхожаева¹, А.А. Альиуразова¹
¹КазНПУ имени Абая (Алматы, Казахстан)

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ДЛЯ ПРОВЕДЕНИЯ СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ

Аннотация

В данной статье предлагаются методические рекомендации по проведению семинарских занятий по предмету Гражданское право. Одной из активных форм учебных занятий являются семинары, они используются при преподавании всех учебных дисциплин. Как правило, они строятся на основе живого творческого обсуждения, товарищеской дискуссии по рассматриваемой тематике.

Ключевые слова: семинар, лекция, студент, предмет, практика, занятия, учебный процесс.

D.Zh. Belkhozhaeva¹, A.A. Alzhurazova¹
¹ Abai KazNPU (Almaty, Kazakhstan)

METHODICAL RECOMMENDATIONS FOR HOLDING SEMINAR

Abstract

In this article methodical recommendations for holding seminar classes in a subject Civil law is considered. One of active forms of studies are seminars, they are used when teaching all subject matters. As a rule, they are under construction on the basis of live creative discussion, a friendly discussion on the considered subject.

Keywords: seminar, lecture, student, subject, practice, occupations, educational process.

XXI ғасырда білімін дамыта алмаған елдің тығырыққа тірелері анық. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев өзінің жыл сайынғы Қазақстан Халқына Жолдауында білім мен ғылым саласына көп көңіл бөлуде. Елбасымыздың биылғы Жолдауы – егемен еліміздің тұрақты дамуын қамтитын, мемлекетіміздің барлық саласына, соның ішінде білім беру саласына серпін беретін, халқымыздың, болашағымыз жастарымыздың игілігін көздейтін шынайы іс-жоспарға құрылған, халықты ынталандыру мақсатында алдына небір керемет бағыттар қойған тарихи құжат болды.

Елбасымыз «... барлық дамыған елдердің сапалы бірегей білім беру жүйесі бар. Ұлттық білім берудің барлық буынының сапасын жақсартуда бізді ауқымды жұмыс күтіп тұр» - деп атап көрсетті [1, 2 б.]. Соның ішінде жоғары оқу орындарының білім беру жүйесі де кредиттік технологияларға көшіп, оқытудың белсенді әдістерін пайдалана отырып, жаңашыл оқытушы ұстаз қалыптастырған жүйені енгізгелі де біршама уақыттың жүзі болды. Бұл жүйе бізге өзінің көптеген жаңа жағдайлардың белсендіру әсерін жүзеге асырады.

«Азаматтық құқық» пәні бойынша семинар және тәжірибелік сабақтары әртүрлі нысандарда өткізіледі (жалпы сұрау, есептер шешу, сот шешімдерін талқылау, мамандықты меңгеру ойындары, ауызша баяндамалар, рефераттарды қорғау, үй тапсырмасын талдау). Семинарды немесе тәжірибелік сабақты өткізу нысанын оқытушы әр сабақта анықтайды және алдын ала хабарлайды.

«Семинар» деген сөз латын тіліндегі "seminarium" сөзінен туындаған және аудармасында студенттердің белсенді қатысуымен өткізілетін топтық сабақтардың нысанын белгілейді [2, 425 б.]. Семинар – ұсынылған қайнар көздер мен әдебиетті оқу бойынша студенттің дербес жұмысының нәтижесі. Семинардың мақсаты – әдебиет бойынша дербес жұмыстың нәтижелерін тексеру, түсініксіз мәселелерді талқылау, аудитория алдында баяндау дағдыларын беру.

Студенттің дербес жұмысы дегеніміз не? Дербес жұмысты атқару дегеніміз –

ұсынылған әдебиетті, қайнар көздерді оқу, семинар сұрақтарына жауаптарға дайындалу мақсатында, пән бойынша білімдерді тереңдету мақсатында, курстың тақырыптары бойынша реферат немесе баяндама жасау мақсатында оқылғанға қысқаша мәнжазбаларды жасау.

Әдебиетті оқудың жалпы ережелері:

1. Оқу кезеңдері:

- 1) кітаппен алдын ала танысу;
- 2) алғы сөзді немесе кіріспені оқу;
- 3) мәтінді оқу.

2. Мәтінді ұқыпты оқыңыз – түсініксіз жерлерге қайта оралып.

3. Мәтінді мұқият оқыңыз – маңызды жерлерін жібермей.

4. Мәтінді зейінділікпен оқыңыз – оқып жатқаныңызды ойдан тастамай.

5. Мәтінді логикалық соңына дейін оқыңыз – абзац, параграф, тарау, бөлімінің және т.б. соңына дейін.

«Азаматтық құқық» пәні бойынша есептер мен сот шешімдерін талқылауға байланысты нұсқаулар:

Есептер мен сот шешімдерін талқылау кезінде ұстанылатын кезеңдерді төрт сатыда қарастырылуы тиіс. Олар:

1) Есеп немесе шешімнің қысқаша мазмұнын анықтау. Алғаш есеп немесе сот шешімін құқықтық тұрғыдан маңызды мән жайларын қысқаша түйіндеуіміз керек. Себебі қысқаша мазмұндау, ойымыз және бағытымызды нақтылай түсуімізге көмегі тиіп, ойымыздың жан жаққа бөлінбеуінде маңызды.

2) Шешілуі тиіс құқықтық мәселені (проблема) анықтау. Осы екінші кезеңде есеп немесе сот шешіміндегі құқықтық мәселе қандай құқықтық институт бойынша шешілетіндігін анықтауымыз тиіс. Мысалға есептегі шешілуі тиіс мәселе отбасы құқығымыздағы неке институтына байланысты болып, некеге тұру шарттары. Осылайша құқықтық мәселені (проблеманы) анықтауымыз, бізге осы мәселе, қандай құқықтық қатынас (отбасылық, міндеттемелік, қылмыстық тб құқықтық қатынас), реттеген нормативтік актіні және заңнамадағы қандай нормаларды (баптарды) қолданатынымызды анықтауда тиімділік көрсетеді.

3) Шешімі. Есеп немесе сот шешіміне байланысты проблеманы анықтағаннан кейін, шешім беруге кірісеміз. Себебі проблеманың қандай құқық қатынас екендігіне байланысты қандай құқықпен реттелгендігін анықтадық. Ал институтты анықтау арқылы заңнамадағы қандай нормалармен реттелгендігін анықтадық, осылайша нормативтік актіден осы мәселені реттеген нормаларды анықтап, осы нормаларға сәйкес мәселені алғаш нормативтік актіге сәйкес шешеміз. Нормативтік актіге сәйкес шешкеннен кейін тәжірибеде аталған мәселе (проблема) қалай шешім табуда екендігіне тоқталамыз. Яғни осы мәселе тәжірибеде, сот шешімдерінде қалай шешімге жетуде. Мұнда жергілікті сот, жоғарғы сот шешімдері, жоғарғы соттың нормативтік қаулыларында мәселе қалай шешілуде екендігіне тоқталамыз. Тәжірибеде мәселе қалай шешілгендігіне тоқталғаннан кейін, мәселеге (проблемаға) байланысты доктринадағы пікірлерге тоқталамыз. Яғни осы мәселеге байланысты осы саладағы ғалымдардың, мамандардың пікіріне тоқталамыз.

Сонымен қорытсақ есеп немесе сот шешімін талқылау кезінде шешім кезеңін үш бағытта қарастырамыз: біріншісі нормативтік актіге сәйкес, екіншісі тәжірибеге (практикаға) сәйкес, үшіншісі доктринаға сәйкес. Мұнда ескеретін жәйт барлық құқықтық мәселеге байланысты норма, тәжірибе, доктрина әрдайым әр пікірде болмауы мүмкін.

4) Мәселеге (проблемаға) байланысты өз пікіріңіз. Осы орайда есепті немесе сот шешімін талқылап отырған студент құқықтық мәселеге байланысты өз пікірін жазуы мүмкін. Бірақ өз пікірін жазу міндетті емес. Ал өз пікірін жазғанда оны құқықтық негіздеуі тиіс. Құқықтық негіздеу дегеніміз, норманың аталған құқық саласының белгілі принципіне, субъектінің құқығы бұзылғандығы, конституцияға қайшылығы, жалпы негіздерге қайшылығы сияқты өз пікірін қолдайтын құқықтық дәйектердің болуы.

«Азаматтық құқық» пәні бойынша ойынды жүргізу ережелері семинарға

қатысушы-студенттер екі немесе үш топқа бөлінеді. Семинар тақырыбы бойынша әр топ қарсыластарға сұрақтарды дайындайды. Оларды дайындау үшін қайнар көздер мен сұрақтардың саны шектелмеген. Сұрақтарға қойылатын талаптар: дұрыс, сауатты, анық құрастырылуға тиіс; семинар тақырыбының шеңберінде құрастырылуға тиіс. Іскерлік ойындар еңбек пен ізденімпаздықты білдіретін, талап ететін шығармашылық жұмыс. Бұл имитациялы модельдегі ойыншылардың әрекеті.

Ойынды қолдану үшін оқу процесінде негізгі мақсат пен мүддені анықтап алу керек. Бұл мақсатқа өзара сөйлесу қарым-қатынасын орнату, әлеуметтік қатынас, танымдық және тәжірбиелік ара қатынас жатады.

Бастамасында топтар таңдау жүргізеді: бірінші, екінші және жауап беретін топ анықталады. Сұрақты талқылауға 15 секунд беріледі, уақыт өтісімен топ өкілі қойылған сұраққа жауап береді. Жауаптарды оқуға болмайды. Көмек көрсету, толықтыру, ұжымдық жауап беруге жол берілмейді. Сұрақты қойған топ берілген жауапты келесі кесте бойынша бағалайды: дұрыс; дұрыс емес; дұрыс, бірақ толық емес. Толық емес жауап дұрыс емес жауапқа теңестіріледі.

Қойылған сұраққа дұрыс жауапты берген топқа 1 балл беріледі және топ жауап беру құқығын сақтайды. Сұрақты қарсылас тобы ұсынады. Қойылған сұраққа дұрыс емес жауапты берген топ жауап беру құқығынан айырылады. Дұрыс жауапты сұрақты қойған немесе болса келесі үшінші топ береді. Жауап беру құқығы келесі кезектегі топқа өтеді. Әрі-қарай ойын шеңбер бойынша өтеді.

Тәртіп ережелері: Ойында барлық даулы жағдайларды оқытушы шешеді. Балдарды қойылған сұрақтарға дұрыс жауапты берген топ алады. Сұрақ қойғаны үшін топ балдарды алмайды. Сұрақтар семинар тақырыбының шеңберінен тыс, дұрыс емес, сауатсыз құрастырылған жағдайда оқытушы сұрақтарды ойыннан алып тастауға құқылы болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауы // Айқын Республикалық қоғамдық саяси газеті. -2014. -№ 7 (2401).
- 2 Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. – М., 1999. – 1871 с.

УДК 334.021:35

МРНТИ 06.56.31

Л.И. Жазылбек¹

*¹Казахский национальный педагогический университет им. Абая
(Алматы, Казахстан)*

РОЛЬ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ И АКАДЕМИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные вопросы человеческого капитала и роль образования в эпоху четвертой промышленной революции, а также вопросы о необходимости уникальной структуры компетенций, которая формируется на пересечении профессиональных областей знания представителей науки и бизнеса. Обоснованы ключевые факторы конкурентоспособности и успешности страны такие как, высокое качество и доступность образования на всех уровнях, соответствующих лучшим международным стандартам, через тесную интеграцию науки, производства и бизнеса.

Ключевые слова: человеческий капитал, экономика знаний, образование, образование для всех, бизнес -среда, предпринимательство.

Л.И. Жазылбек¹

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

БІЛІМ ЭКОНОМИКАСЫ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КӘСІПкерлік ЖӘНЕ АКАДЕМИЯлық МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЖОҒАРЫ БІЛІМНІң РӨЛІ

Аңдатпа

Мақалада адам капиталының өзекті мәселелері және төртінші өнеркәсіптік революция дәуіріндегі білім берудің рөлі, сондай-ақ ғылым мен бизнес өкілдерінің кәсіби білім салаларының қиылысында қалыптасатын құзыреттіліктің бірегей құрылымының қажеттілігі туралы сұрақтар қарастырылған. Ғылымның, өндірістің және бизнестің тығыз интеграциясы арқылы үздік халықаралық стандарттарға сәйкес келетін барлық деңгейдегі білім берудің жоғары сапасы мен қолжетімділігі сияқты елдің бәсекеге қабілеттілігі мен табыстылығының негізгі факторлары негізделген.

Түйін сөздер: адам капиталы, білім экономикасы, білім беру, барлығына білім беру, бизнес-орта, кәсіпкерлік.

L.I. Zhazylybek¹

¹ Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

THE ROLE OF HIGHER EDUCATION IN THE FORMATION OF ENTREPRENEURIAL AND ACADEMIC CULTURE IN THE KNOWLEDGE ECONOMY

Abstract

The article deals with topical issues of human capital and the role of education in the era of the fourth industrial revolution, as well as the need for a unique competence structure that is formed at the intersection of professional fields of knowledge of representatives of science and business. The key factors of competitiveness and success of the country, such as high quality and availability of education at all levels corresponding to the best international standards through the close integration of science, industry and business are substantiated.

Keywords: human capital, knowledge economy, education, Education for all, business environment, entrepreneurship.

Нынешний этап мирового развития определяется стремительно развивающимися процессами Четвертой промышленной революции, в которой все более усиливается роль человеческого капитала. Основной составляющей человеческого капитала является образование, его доступность и качество. В связи с глобальными процессами развития новой научно-технологической революции, роль образования еще более возрастает. «В наше время преимущества в конкурентной борьбе уже не определяются ни размерами страны, ни богатыми природными ресурсами, ни мощью финансового капитала. Теперь все решает уровень образования и объем накопленных обществом знаний» [1]. Формирование современной экономики, основанной на знаниях, требует качественных изменений практически во всех сферах общественной жизни, особенно в сфере образования. Ощутимые изменения в основополагающих сферах общественной жизни осуществляются уже сегодня:

1) произошла смена технологий во всех отраслях производства и предоставления услуг, появились новые правила организации и новые методы производства;

2) получили распространение сетевые организации, отличающиеся принципиально новыми схемами взаимодействия и управления; 3) источником прибыли в подавляющем большинстве развивающихся отраслей всех сфер экономики становятся знания.

В период феодализма базой экономики была земля, в индустриальную эпоху – капитал, в период постиндустриальной эпохи основой формирования богатства становятся знания, социальные связи, технологии. Это неизбежно приводит к усилению интенсивности взаимодействия представителей академической и бизнес-среды. Источники накопления капитала имеют теперь интеллектуальную основу, в связи с этим трансформируется не только экономическая, но и академическая среда, включая деятельность по производству новых знаний [2].

В современной экономике результаты интеллектуальной деятельности используются в качестве основного ресурса. Полезность нового знания или интеллектуального продукта становится критически значимой. Степень полезности чего-либо определяется на свободном рынке тем, сколько за это готовы заплатить. Таким образом, возникает необходимость преобразовывать новое знание в ресурс, т.е. приносить сознательную предпринимательскую деятельность в академическую среду. При этом можно говорить о становлении типа предпринимателей, предметом интересов которых является извлечение прибыли из интеллектуальной деятельности, причем не только собственной, такие люди должны обладать особым набором компетенций: с одной стороны, компетенциями представителей академической среды, а с другой – деловыми компетенциями. Кроме того, они должны

обладать умениями и навыками устанавливать взаимосвязи сферы производства знаний и бизнеса и организовывать процесс превращения знаний в ресурс, приносящий прибыль. Предпринимателям общества знаний необходима совершенно новая, уникальная структура компетенций, которая формируется на пересечении профессиональных областей знания представителей науки и бизнеса.

Специфика знания как экономической категории проявляется, с одной стороны, в его способности выступать ресурсом в производстве новых знаний, с другой стороны, в его способности порождать в процессах общественного воспроизводства обширные внешние эффекты, обеспечивающие производство новых знаний и повышающие уровень производительности факторов производства. Особое положительное воздействие оказывает на будущие поколения развитие образования. Необходимо говорить о существовании своего рода “мультипликатора знаний” (точнее, “мультипликатора инвестиций в знания”), поскольку первоначальное увеличение инвестиций в знания (инвестиций в образование, научные исследования, программное обеспечение) вызывает многократное изменение национального дохода [3].

Правительства многих стран, в том числе и Казахстан пошли на определенные уступки и согласились предоставить вузам больше автономии с целью повышения реакционной способности системы образования, но в обмен на применение эффективных процедур обеспечения качества, подтверждающих разумное использование государственных средств.

С 1990 г. отчитывает свое начало глобальное движение, именуемое «Образование для всех» - Education for all. Тогда мир озаботился неравенством в получении базового общественного блага – образования. Это благо, как заложено в корне этого слова, образует, т.е. формирует людей. Уже давно существует понимание, что проблемы в нашей жизни кроются не в материальном, а духовном мире. Согласно концепции ОДВ образование - не самоцель, а скорее возможность измениться, изменить свои знания, ценности, поведение и образ жизни для того, чтобы выжить, повысить

качество своей жизни и жизни следующих поколений. Это установка была утверждена, а затем подтверждена на трех Всемирных форумах образования - Джомтьен (1990), Дакар (2000) и Инчхон (2015). Не лишним будет проиллюстрировать жизненную важность образования. По данным ЮНЕСКО, если каждый обучающийся из стран с низким уровнем дохода окончит школу с базовыми навыками чтения, из бедности можно будет спасти 171 млн людей. Если бы все матери в данных странах имели начальное образование, можно было бы спасти 1,7 млн детей от задержки в развитии, при среднем образовании - 12,2 млн детей [4].

Ключевым направлением в развитии высшего образования в Казахстане в русле мировых трендов является качество подготовки специалистов. В стране было увеличено количество грантов на специальности, востребованные в условиях 4 промышленной революции. На образовательном рынке должны остаться лишь те вузы, которые обеспечивают высокое качество обучения, а критерием успешности вуза становится обеспечение занятости и трудоустройство выпускников. Президент РК Н.А. Назарбаев заявил: «На рынке должны остаться только те из них, которые обеспечивают высокое качество образования. Важно развивать партнерство с ведущими университетами мира, привлекая на работу, по опыту Назарбаев Университета, лучших зарубежных топ-менеджеров. Считаю необходимым на базе имеющейся образовательной инфраструктуры создать новый региональный вуз по примеру Назарбаев Университета. Важно развивать партнерство с ведущими университетами мира, привлекая на работу, по опыту Назарбаев Университета, лучших зарубежных топ-менеджеров. Считаю необходимым на базе имеющейся образовательной инфраструктуры создать новый региональный вуз по примеру Назарбаев Университета» [5].

В связи с этим важным является реализация ряда инициатив Департамента высшего и послевузовского образования, Департамента дошкольного и среднего образования совместно с Национальной палатой предпринимателей РК «Атамекен»

в целях формирования новых компетенций для развития навыков предпринимательства, экономико-правовой грамотности, которые направлены на стимулирование предпринимательской активности у молодежи. Это поспособствовало внедрению в школах в 2019 году предмета «Основы предпринимательства и бизнеса» и в вузах дисциплины «Основы предпринимательства». Поставлена задача обучения школьников и студентов необходимым навыкам и подходам открытия бизнеса на основе разработанных учебных материалов в соответствии с учебной программой по курсу, а также освоение современных инновационных подходов оценивания достижений целей обучения. В целях эффективной реализации данных инициатив НПП «Атамекен» провели курсы повышения квалификации для ППС Каз НПУ имени Абая и других вузов РК, осуществляющих подготовку по направлению «Бизнес, управление и право», а также группе образовательных программ «Подготовка учителей основы права и экономики» и другим смежным направлениям, учителям школ для последующего обучения студентов и школьников основам предпринимательства.

Исходя из вышеизложенного хотелось бы отметить, что актуальной и своевременной была бы поддержка государства в виде выделения государственных грантов для подготовки специалистов по образовательной программе **6B014–Подготовка учителей с предметной специализацией общего развития (Основы права и экономики)**, востребованность которых очевидна.

Наращение численности таких людей позволит сформироваться новой субкультуре интеллектуального предпринимательства и значительно повысит эффективность взаимодействия науки и бизнеса. В настоящий момент Академия наук, университеты, исследовательские институты, консалтинговые центры оказались в поле зрения исключительно плотной сети бизнес-структур, связанных со знанием. Потребность бизнеса в новых технологиях, обусловленная растущей конкуренцией, заставляет искать возможности капитализации идей в научных учреждениях.

Любая деятельность определяется ценностями и образцами поведения, составляющими культуру данного общества. Академическая культура – это прежде всего культура нравственности и служения обществу. Наиболее рельефно современное понимание ценностей академической культуры было сформулировано в Бухарестской декларации этических ценностей и принципов высшего образования в Европе: «Ключевыми ценностями добросовестного академического сообщества являются честность, доверие, прямота, уважение, ответственность и подотчетность» [6].

К основным ценностям европейской академической культуры относятся:

- интеллектуальная свобода и социальная ответственность;
- моральная ответственность самостоятельных исследователей и ученых не только за процесс исследований (выбор темы, методы и добросовестность), но и за их результаты;
- стремление отдельных научных сообществ к сотрудничеству в мировом масштабе;
- право ученых свободно выражать свое мнение о научных и этических аспектах исследовательских проектов и их результатов и устремляться от участия в проектах, противоречащих их убеждениям и совести [7].

Дальнейшее развитие высшего образования в Казахстане в соответствии с мировыми трендами будет осуществляться по пути интернационализации, тесной интеграции с наукой, производством, бизнесом, массивификации и высокого качества, соответствующего лучшим международным стандартам. Таким образом, высокое качество и доступность образования на всех уровнях являются ключевыми факторами конкурентоспособности и успешности страны. Сегодня Казахстан проводит модернизацию образования для того, чтобы в XXI веке стать обществом с высоким качеством человеческого капитала – высокообразованной и интеллектуальной нацией, обладающей знаниями, навыками и компетенциями для построения лучшего будущего [8].

Список использованных источников

1. Жаркенова А. Образование - важнейший фактор развития человеческого капитала [Электрон.ресурс]. – 2018. – URL:<https://ehistory.kz/ru/publications/view/4671> (дата обращения: 03.09.2019)
2. Шиверских М.Р. Взаимодействие предпринимательской и академической культуры в экономике знаний // Вопросы образования, 2010. – № 4. – С. 70-83.
3. Цыплакова Д.А. Внешние эффекты знаний как объективная предпосылка формирования экономики знаний © 2010 Российская экономическая академия им. Г.В. Плеханова, Экономические науки. Сер. Экономическая теория– 2010. – 9(70). – С. 45-48
4. Incheon Declaration – Sonbola [Электрон.ресурс]. –2015. – URL: [www.sonbola-ngo.com > cms > lib > downloads](http://www.sonbola-ngo.com/cms/lib/downloads) (дата обращения: 03.09.2019)
5. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни». 5 октября 2018 г. / akorda.kz. (Дата обращения: 05.09.2019)
6. Бухарестская декларация этических ценностей и принципов высшего образования в Европе [Электрон.ресурс]. – 2005. – URL: [www.tyuiu.ru > media > files > bukharestskaja-deklaratsija](http://www.tyuiu.ru/media/files/bukharestskaja-deklaratsija)(дата обращения: 03.09.2019)
7. Шиверских М.Р. Взаимодействие предпринимательской и академической культуры в экономике знаний // Вопросы образования, 2010. – № 4. С. 70-83.
8. Жаркенова А. Образование - важнейший фактор развития человеческого капитала [Электрон.ресурс].–2018. URL:<https://ehistory.kz/ru/publications/view/4671>(дата обращения: 03.09.2019)

УДК: 342.951:351.82

МРНТИ: 10.17.45

Б.Х. Толеубекова¹, Ж.Ю. Сайлибаева¹, З. Тыныбекова¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
(Алматы, Казахстан)

СОЦИАЛЬНОЕ РАССЛОЕНИЕ: ДИНАМИКА ПО УРОВНЮ ДОХОДА (ИНДЕКС ДЖИНИ) ПО МАТЕРИАЛАМ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация

Данные информационно-аналитического центра РК позволяют считать, что процессы расслоения населения Казахстана в последние 3-5 лет стали принимать гипертрофированные формы. Поляризация между беднейшей и сверхбогатой частями населения страны содержит в себе риск нарушения стабильности общественных отношений, что не соответствует официальной политике государства. Для определения критической массы в процессе расслоения общества в экономической сфере применяется так называемый индекс Джини или коэффициент Джини (второй вариант предпочтительнее). Движение денежных потоков, их объемы и направленность являются одними из показателей или критериев оценки уровня динамики экономических отношений, используемых для выработки путей выравнивания дисбаланса с целью удержания процессов социального расслоения в пределах нормы.

Работа выполнена в рамках международного проекта по теме «Нормативно-правовое регулирование и механизмы государственной политики обеспечения равенства возможностей в высшем образовании и условиях постсоветской трансформации (на примере Республики Казахстан)».

Ключевые слова: дифференциация доходов, коэффициент Джини, прожиточный уровень, состояние и развитие системы образования.

Б.Х. Толубекова¹, Ж.Ю. Сайлибаева¹, З.Тыныбекова¹
¹Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

ӘЛЕУМЕТТІК СТРАТИФИКАЦИЯ: ТАБЫС ДЕНГЕЙІ БОЙЫНША ДИНАМИКА (ДЖИНИ ИНДЕКСІ) ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ НЕГІЗІНДЕ

Аңдатпа

Қазақстан Республикасының ақпараттық-аналитикалық орталығының деректері Қазақстан халқының стратификациясы соңғы 3-5 жыл ішінде гипертрофиялық формада бола бастағанын айтады. Ел халқының ең кедей және өте бай бөліктері арасындағы поляризация қоғамдық қатынастардың тұрақтылығын бұзу қаупін тудырады, бұл мемлекеттің ресми саясатына сәйкес келмейді. Экономикалық салада стратификация процесінде критикалық массаны анықтау үшін Джини индексі немесе Джини коэффициенті қолданылады (екінші нұсқа қолайлы). Ақша ағындарының қозғалысы, олардың көлемі мен бағыты – әлеуметтік стратификация процестерін қалыпты шектерде ұстап тұру үшін теңгерімсіздікті теңдестіру тәсілдерін әзірлеу үшін қолданылатын экономикалық қатынастар динамикасының деңгейін бағалаудың кейбір индикаторлары немесе өлшемдері.

Жұмыс «Жоғары білім беруде және посткеңестік трансформация жағдайында мүмкіндіктер теңдігін қамтамасыз етудің мемлекеттік саясатының нормативтік-құқықтық реттеу және механизмдері» тақырыбы бойынша халықаралық жоба шеңберінде орындалған (Қазақстан Республикасының мысалында).

Түйін сөздер: табысты саралау, Джини коэффициенті, күнкөріс деңгейі, білім беру жүйесінің жағдайы және дамуы.

*B.H. Toleubekova¹, Z.Y. Saylibayeva¹, Z. Tynybekova¹
¹ Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)*

SOCIAL STRATIFICATION: DYNAMICS BY INCOME LEVEL (GINI INDEX) BASED ON MATERIALS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

The data of the information and analytical center of the Republic of Kazakhstan suggest that the stratification of the population of Kazakhstan in the last 3-5 years began to take hypertrophic forms. The polarization between the poorest and super-rich parts of the country's population carries the risk of disturbing the stability of public relations, which does not correspond to the official policy of the state. To determine the critical mass in the process of stratification of society in the economic sphere, the so-called Gini index or Gini coefficient is used (the second option is preferable). The movement of cash flows, their volumes and orientation are some of the indicators or criteria for assessing the level of dynamics of economic relations used to develop ways to balance the imbalance in order to keep social stratification processes within normal limits.

The work was carried out as part of an international project on the topic “Normative legal regulation and mechanisms of state policy to ensure equal opportunities in higher education and the conditions of post-Soviet transformation (for example, the Republic of Kazakhstan)”.

Keywords: income differentiation, Gini coefficient, subsistence level, state and development of the education system.

По данным Информационно-аналитического центра, за годы суверенизации сфера образования Казахстана претерпела как количественные, так и качественные

изменения, основные показатели которых сводятся к следующим:

– за 25 лет независимости Казахстана валовой внутренний продукт в номиналь-

ном выражении вырос более чем в 500 раз. Ежегодный темп прироста в среднем составил 2,9% в год;

- с 1998 года в Казахстане отрицательные темпы прироста не зафиксированы. При расчете показателя в американских долларах, последние 3 года наблюдается падение ВВП. Ежегодный средний темп прироста ВВП на душу населения составил 2,6% в год;

- в среднем, рост производительности труда составляет 5% в год. Последние 17 лет Индекс производительности труда (ИПТ) не опускался ниже планки предыдущего года даже в период мирового экономического кризиса 2008-2009 гг.;

- ИПТ в образовании уступает среднему значению показателя по стране;

- в 2016 году уровень инфляции в Казахстане составил 8,5%. В то же время в странах ОЭСР данный показатель был равен 1,1%;

- для достижения задач 4-ой Глобальной ЦУР ООН рекомендует целенаправленно увеличивать финансирование образования и выделять на ее нужды не менее 4-6% от ВВП. В Казахстане ежегодно объем инвестиций в образование не опускался ниже планки 3% от ВВП. С 1991 года этот показатель составляет ежегодно в среднем 3,8% от ВВП;

- с 2001 по 2016 годы ежегодные расходы на среднее образование более чем в

2 раза превышают финансирование других уровней образования вместе взятых. За этот период затраты на дошкольное образование увеличились в 54 раза, среднее - 12, ТиПО – 36 и высшее – в 20 раз. Доля расходов от ВВП на среднее образование в Казахстане сопоставима со странами ОЭСР (2,1% и 2,2% соответственно). В то же время доля расходов на дошкольное, ТиПО и высшее образование в три раза ниже, чем в странах ОЭСР [1, с.15].

О дифференциации доходов населения в Республике Казахстан в 2018 году

Как указывается в Национальном докладе о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан [1], по данным обследования домашних хозяйств доля населения, имеющего доходы ниже величины прожиточного минимума в 2018 году составила 4,3%.

Вместе с тем, сохраняется значительная дифференциация доходов в городской и сельской местности. Так, в городской местности доля населения с доходами ниже величины прожиточного минимума составила 2,5%, а в сельской местности - 6,7%. Уровень бедности в сельской местности в 2,7 раза выше, чем в городской местности (табл.1).

Таблица 1.

Динамика уровня бедности в Казахстане за 2017/2018 годы

(в целях сопоставимости данные за 2017 год пересчитаны по новой структуре прожиточного минимума, введенной с 1 января 2018 года).

Годы	Динамика уровня бедности в РК за 2017-2018 гг.(%).		
	Всего	Городское население	Сельское население
2017	5,8	3,0	9,5
2018	4,3	2,5	6,7

Рассматривая уровень бедности в разрезе регионов в 2018 году, следует отметить, что наиболее высокие значения зарегистрированы в Туркестанской (10,8%), Восточно-Казахстанской (6,3%) областях, наименьшие отмечаются в городе Астана (Нур-Султан) (0,9%) (табл.2).

Таблица 2.

Доля населения, имеющего доходы ниже величины прожиточного минимума по регионам в 2018 году (%).

№	Регионы	Доля населения с доходом ниже пр.минимума	№	Регионы	Доля населения с доходом ниже пр.минимума
1	Всего по РК	4,3	10	Кызылординская обл.	4,9
2	Акмолинская обл.	4,2	11	Мангистауская обл.	4,9
3	Актюбинская обл.	2,9	12	Павлодарская обл.	3,1
4	Алматинская обл.	3,7	13	Северо-Каз. обл.	4,7
5	Атырауская обл.	2,3	14	Туркестанская обл.	10,8
6	Западно_каз. обл.	3,2	15	Восточно-Каз. обл.	6,3
7	Жамбылская обл.	4,8	16	г.Астана (Нур-Султан)	0,9
8	Карагандинская обл.	2,3	17	г.Алматы	2,8
9	Костанайская обл.	4,1	18	г.Шымкент	2,5

По дифференциации доли населения, имеющего доходы ниже величины прожиточного минимума, в региональном разрезе с учетом типа местности, можно отметить, что наиболее высокие значения уровня бедности наблюдались в сельской местности Восточно-Казахстанской (11,7%), Туркестанской (11,1%) и Мангистауской (7,3%) областей (табл.3).

Таблица 3.

Доля населения, имеющего доходы ниже величины прожиточного минимума в городской и сельской местности по регионам в 2018 году (%).

№	Регионы	% населения с доходом ниже пр. минимума		№	Регионы	% населения с доходом ниже пр. минимума	
		город	село			город	село
1	Всего по РК	2,73	6,5	10	Кызылординская обл.	4,6	5,3
2	Акмолинская обл.	3,4	4,9	11	Мангистауская обл.	1,3	7,3
3	Актюбинская обл.	1,9	4,7	12	Павлодарская обл.	2,1	5,3
4	Алматинская обл.	3,3	3,8	13	Северо-Каз. обл.	3,9	5,3
5	Атырауская обл.	0,5	4,7	14	Туркестанская обл.	8,7	11,4
6	Западно_каз. обл.	1,4	5,2	15	Восточно-Каз. обл.	3,0	11,7
7	Жамбылская обл.	2,3	6,2	16	г.Астана (Нур-Султан)	0,9	-
8	Карагандинская обл.	1,7	4,4	17	г.Алматы	2,8	-
9	Костанайская обл.	2,0	6,5	18	г.Шымкент	2,5	-

Для оценки дифференциации в распределении доходов используется также сопоставление данных по долям доходов каждой из 10-ти процентных групп населения к общему объему доходов.

Коэффициент Джини в 2018 году составил 0,289. Степень расслоения в период 2014-2018 гг. выросла на 0,02 % (табл.4).

Таблица 4.

Доля доходов населения по 10-процентным (децильным) группам и индексу Джини в 2014-2018 годах (%)					
	2014	2015	2016	2017	2018
10-процентные группы населения					
1 дециль	4,09	4,15	4,15	4,07	4,06
2 дециль	5,33	5,33	5,35	5,23	5,26
3 дециль	6,18	6,19	6,21	6,10	6,13
4 дециль	7,05	7,03	7,05	6,92	6,89
5 дециль	8,01	7,96	7,97	7,82	7,74
6 дециль	9,08	9,00	9,02	8,89	8,79
7 дециль	10,36	10,30	10,29	10,21	10,09
8 дециль	12,05	12,03	11,99	11,98	11,89
9 дециль	14,68	14,68	14,65	14,79	14,83
10 дециль	23,17	23,33	23,32	23,99	24,32
Коэффициент Джини, по 10-процентным группам населения	0,278	0,278	0,278	0,287	0,289

Примечание: Коэффициент Джини — статистический показатель степени расслоения общества данной страны или региона по какому-либо изучаемому признаку. Используется для оценки экономического неравенства.

Коэффициент Джини изменяется от 0 до 1. Чем больше его значение отклоняется от нуля и приближается к единице, тем в большей степени доходы сконцентрированы в руках отдельных групп населения.

Индекс Джини — процентное представление этого коэффициента.

Наиболее часто в современных экономических расчётах в качестве изучаемого признака берётся уровень годового дохода. Коэффициент Джини можно определить как макроэкономический показатель, характеризующий дифференциацию денежных доходов населения в виде степени отклонения фактического распределения доходов от абсолютно равного их распределения между жителями страны.

Иногда коэффициент Джини (как и кривую Лоренца) используют также и для выявления уровня неравенства по накопленному богатству, однако в таком случае

необходимым условием становится неотрицательность чистых активов домохозяйства [3].

Доля населения, имеющего доходы ниже величины прожиточного минимума (уровень бедности) — отношение численности населения, имеющего доходы, использованные на потребление, ниже величины прожиточного минимума в процентах к общей численности населения.

Коэффициент Джини дает возможность численно оценить степень неравенства. Он устанавливает степень отклонения фактического распределения доходов по численно равным группам населения от линии их равномерного распределения.

* С 1 января 2018 г. изменена структура прожиточного минимума. Фиксированная доля расходов на непродовольственные товары и услуги установлена в размере 45% к стоимости минимальной потребительской корзины (совместный приказ Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 7 сентября 2017 года № 296 и Министра национальной экономики Республики Казахстан от 9 октября 2017 года № 354) [2].

Список использованных источников

1. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан, 2016 год. – Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2017. – 482 с.
2. О дифференциации доходов населения в Республике Казахстан в 2018 году. – Комитет по статистике МНЭ РК. // zakon.kz / (дата обращения: 06.08.2019).
3. Коэффициент Джини // ru/Wikipedia.org/ (дата обращения: 06.08.2019).

УДК 342.951; 351.84/85
МРНТИ 10.17.45

Б.Х. Толубекова¹, Ж.Ю. Сайлибаева¹, З.Тыныбекова¹
¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
(Алматы, Казахстан)

СРЕДНИЙ УРОВЕНЬ РАСХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА НА УСЛУГИ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Последнее десятилетие в Казахстане отличается значительным ростом расходов населения, в том числе в виде оплаты за образовательные услуги. Ценовая политика в образовательной сфере носит динамичный характер. Отсутствие стабильности в данной сфере отражается на способностях населения Казахстана пользоваться образовательными услугами сообразно сформировавшимся потребностям в этом. Темпы прироста в средней заработной плате значительно ниже процессов удорожания оплаты за обучение. Вместе с тем, это не проблемы отдельно взятой семьи и индивида. Это проблемы общесоциального характера, затрагивающие управленческие аспекты, являющиеся предметом регулирования административного права.

Статья подготовлена в рамках международной программы исследования на тему «Нормативно-правовое регулирование и механизмы государственной политики обеспечения равенства возможностей в высшем образовании и условиях постсоветской трансформации (на примере Республики Казахстан)».

Ключевые слова: система образования, мировой экономический кризис, образовательная программа, затраты на образование

Б.Х. Толубекова¹, Ж.Ю. Сайлибаева¹, З.Тыныбекова¹
¹Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТТЕРІНЕ ШЫҒЫНДАРЫНЫҢ ОРТАША ДЕҢГЕЙІ

Аңдатпа

Қазақстанда соңғы онжылдық халықтың шығындарының, оның ішінде білім беру қызметтеріне ақы төлеу түрінде едәуір өсуімен сипатталады. Білім беру саласындағы баға саясаты серпінді. Бұл саладағы тұрақтылықтың болмауы Қазақстан халқының бұған белгіленген қажеттіліктерге сәйкес білім беру қызметін пайдалану мүмкіндігіне әсер етеді. Орташа жалақының өсу қарқыны оқу құнынан едәуір төмен. Алайда, бұл жалғыз отбасы мен жеке адамның проблемасы емес. Бұл әкімшілік құқықтық реттеудің мәні болып табылатын басқарушылық аспектілерге әсер ететін жалпы әлеуметтік сипаттағы мәселелер.

Мақала «Жоғары білім берудегі тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету үшін мемлекеттік саясаттың нормативтік құқықтық реттеу және тетіктері және посткеңестік кеңістіктегі қайта

құру жағдайларында (мысалы, Қазақстан Республикасы)» халықаралық зерттеу бағдарламасының аясында дайындалды.

Түйін сөздер: білім беру жүйесі, әлемдік экономикалық дағдарыс, білім беру бағдарламасы, білім құны

*B.H. Toleubekova¹, Z.Y. Saylibayeva¹, Z. Tynybekova¹
¹ Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)*

THE AVERAGE LEVEL OF EXPENSES OF THE POPULATION OF KAZAKHSTAN ON EDUCATION SERVICES

Abstract

The last decade in Kazakhstan is characterized by a significant increase in population spending, including in the form of payment for educational services. The pricing policy in the educational sector is dynamic. The lack of stability in this area affects the ability of the population of Kazakhstan to use educational services in accordance with the established needs for this. The growth rate in the average wage is significantly lower than the cost of tuition. However, these are not the problems of a single family and individual. These are problems of a general social character, affecting managerial aspects that are the subject of administrative law regulation.

The article was prepared as part of an international research program on the topic "Normative legal regulation and mechanisms of state policy to ensure equal opportunities in higher education and the conditions of post-Soviet transformation (for example, the Republic of Kazakhstan)."

Key words: education system, world economic crisis, educational program, education costs

По данным Национального доклада о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (2016 год), достижения в сфере образования обусловлены следующими изменениями экономического обеспечения населения:

- в период с 1996 по 2016 годы денежные расходы населения постоянно росли и увеличились более чем в 18 раз. Доля расходов на образование от общих затрат населения в 2016 году составила 3,3%;

- в период с 2011 по 2016 годы на образование тратилось в среднем 15,7 тыс. в год или чуть более 1 тыс. тг. в месяц на душу населения;

- начиная с 1993 года зафиксировано увеличение среднемесячной заработной платы населения. В 2016 году она составляла 142,4 тыс. тг. Средний темп прироста показателя за последние 22 года составил 4,9%. С 2001 по 2016 годы зарплаты работников в сфере образования выросли более чем в 6,5 раз. При этом в 2016 году она все еще в 1,5 ниже средней зарплаты по стране;

- в Казахстане доходы населения распределяются более равномерно по сравне-

нию со многими другими странами мира. Коэффициент Джини в РК равен 0,28 по сравнению с 0,32 среди стран ОЭСР. Десятая часть населения Казахстана с самыми высокими доходами зарабатывает в 5,6 раз больше десятой части беднейшего населения в стране;

- с 1999 по 2016 годы количество безработных в стране снизилось более чем в 2 раза, уровень безработицы - с 13,5% до 5%. Это на 1,3% меньше, чем в странах ОЭСР в 2016 году;

- в новом тысячелетии Казахстану удалось сократить уровень молодежной безработицы более чем в 4 раза. В 2016 году зафиксирован наименьший уровень молодежной безработицы - 4,1% и 3,8% в возрасте 15-28 лет и 15-24 лет соответственно;

- в 2016 году численность населения страны составляла 17,6 млн человек. В последние 7 лет темп прироста численности населения сохраняется на уровне 1,4-1,5% в год. За период независимости Казахстана естественный прирост населения (разница между рождаемостью и смертностью) всегда оставался положительным;

- наибольшее отрицательное сальдо внешней миграции зафиксировано в 1994 году. В тот год страну покинуло 5% от общего населения. С 2012 года количество выбывших за пределы Казахстана превысило количество прибывших в страну. Отрицательное сальдо внешней миграции в 2015 году составило - 13,5 тыс. человек;

- с 2003 по 2015 годы положительное сальдо миграции наблюдается только у населения с общим средним и неполным средним образованием. Наибольшее отрицательное сальдо зафиксировано в группе населения с высшим и средним специальным образованием, что свидетельствует об «утечке мозгов» и замещении трудоспособного населения с высшим образованием мигрантами с низким уровнем образования и негативно отражается на качестве человеческого капитала и экономике страны в целом [1, с.15-16].

Как указывается в Национальном докладе о состоянии и развитии системы

образования Республики Казахстан (2016 год), одним из определяющих показателей развития страны и эффективности производства является Индекс производительности труда (ИПТ). За период с 1995 по 2016гг., даже в период мирового экономического кризиса 2008-2009 годы, ИПТ во всей экономике Казахстана не опускался ниже планки предыдущего года. Более того, в среднем, производительность труда в стране росла почти на 5% в год. Но, несмотря на это, наблюдаются признаки того, что основные движущие силы роста исчерпали себя [1, с.22].

В сравнении с остальными отраслями, ИПТ в сфере образования чаще был ниже, чем в среднем по стране. Более того, в период с 2012 по 2016 гг. наблюдается ухудшение производительности труда по отношению к предыдущему году. Это свидетельствует о снижении эффективности труда работников в сфере образования (табл. 1).

Таблица 1.

Индекс производительности труда, в % к предыдущему году

Годы	Индекс производительности труда		Годы	Индекс производительности труда	
	В целом по экономике	В области образования		В целом по экономике	В области образования
1999	103,2	102,6	2008	107,5	101,7
2000	107,9	100,7	2009	100,8	100,8
2001	105,5	108,2	2010	100,8	97,5
2002	109,8	103,3	2011	103,4	100,0
2003	105,3	103,3	2012	105,1	99,0
2004	105,3	101,5	2013	102,8	99,6
2005	109,1	105,0	2014	104,6	96,5
2006	109,4	100,0	2015	100,6	99,2
2007	107,5	101,7	2016	101,8	99,4

Источник: КС МНЭ РК

Снижение ИПТ в сфере образования косвенным образом негативно отражается на качестве образования.

С 1996 по 2016 годы денежные расходы населения увеличились более чем в 18 раз. Доля расходов на образование от общих затрат населения в 2016 году составила 3,3%. В период с 2011 по 2016 годы на образование тратилось в среднем 15,7 тыс. тг в год, или чуть более 1 тыс. тг в месяц на душу населения [1, с.28]. В городе затраты на образование в среднем на 5,9 тыс. тг больше, чем в селе (табл. 2).

Таблица 2.

Расходы населения на образование, на душу населения, тенге

Год	Всего по РК	Город	Село
2011	14 075	16 227	11 490
2012	14 838	16 801	12 469
2013	15 945	18 195	13 201
2014	16 529	19 167	13 281
2015	16 360	19 412	12 335
2016	16 697	20 247	11 939

В общей структуре расходов на образование в 2016 году население больше всего потратило средств на высшее образование – 1/5 часть всех затрат. По сравнению с 2015 годом выросли расходы на питание (3,7%) и покупку школьной формы (3%) (табл. 3).

Таблица 3.

Структура расходов населения на образование (%)

№	Виды расходов	Годы			
		2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6
1	Плата за общее среднее образование	0,5	0,2	0,3	0
2	Плата за начальное образование	0,5	0,5	0,4	0
3	Образование для взрослых и прочее	0,7	0,9	0,7	0,3
4	Покупка учебников	2,9	2,9	0,7	0,6
5	Услуги репетиторов	3,0	3,1	3,6	1,8
6	Расходы на проезд на транспорте	7,1	7,2	5,9	5,4
7	Покупка униформы для школьников	4,2	4,7	2,9	2,9
8	Плата за профессиональное среднее образование	8,3	7,3	7,4	9,5
9	Неформальные расходы на образование	5,3	5,8	8,1	10,0
10	Плата за наем жилья для студентов (учащихся)	5,1	4,7	5,5	11,7
11	Плата за дошкольное образование	20,6	22,0	24,1	14,3
12	Расходы на питание	17,8	18,0	14,9	18,6
13	Плата за высшее образование	23,9	22,7	25,6	21,9

Источник: КС МНЭ РК

Динамика среднемесячной заработной платы населения в РК связана с мировыми экономическими процессами (мировой экономической кризис, инфляция). Рост заработной платы, выраженный в тенге, в долларовом (США) эквиваленте демонстрирует ее падение с 2013 года. За период с 2013 – 2016 гг. зарплата выросла с 109 141 тенге до 142 351 тенге; в долларовом выражении зарплата за этот же период снизилась с 717 до 416 долларов в месяц (табл. 4).

Таблица 4.

Среднемесячная заработная плата населения в РК

№	Годы	Средняя з/п в месяц		№	Годы	Средняя з/п в месяц	
		в тенге	в \$ США			в тенге	в \$ США
1	2	3	4	5	6	7	8
1	1993	128	24	13	2005	34 060	256
2	1994	1 726	48	14	2006	40 790	324
3	1995	4 786	79	15	2007	52 479	428
4	1996	6 841	102	16	2008	60 805	505
5	1997	8 541	113	17	2009	67 333	456
6	1998	9 683	124	18	2010	77 611	527
7	1999	11 864	99	19	2011	90 028	614
8	2000	14 374	101	20	2012	101 263	679
9	2001	17 303	118	21	2013	109 141	717
10	2002	20 323	133	22	2014	121 021	675
11	2003	23 128	155	23	2015	126 021	568
12	2004	28 329	208	24	2016	142 351	416

Источник: КС МНЭ РК

Список использованных источников

4. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан, 2016 год. – Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2017. – 482с.

Авторлар туралы мәлімет
Сведения об авторах
Information about authors

Альшуразова А.А., ст.преподаватель кафедры Юриспруденции Института Истории и права КазНПУ имени Абая, e-mail: alshurazova-0807@mail.ru

Багитжанов С.Б., магистрант специальности 6М030100-Юриспруденция Института Права Университета Сулеймана Демиреля, e-mail: sul2bag@gmail.com

Белхожаева Д.Ж., ст.преподаватель кафедры Юриспруденции Института Истории и права КазНПУ имени Абая, e-mail: dinar_15@list.ru

Байсымакова Д.С., ст.преподаватель кафедры Международного права КазУМОиМЯ имени Абылайхана, e-mail: dana_2274@mail.ru

Буранбаева С.Р., старший преподаватель кафедры Юриспруденции Института истории и права КазНПУ имени Абая, e-mail: miss.Saliman@mail.ru

Бурибаев Е.А., доктор юридических наук профессор, заведующий кафедрой Юриспруденция Института истории и права Казахского национального педагогического университета им. Абая, e-mail: yermek-a@mail.ru

Ерханов Б.Е., магистрант специальности 6М030100-Юриспруденция Института Права Университета Сулеймана Демиреля, e-mail: yerkhanovb@gmail.com

Жазылбек Л.И., доцент кафедры Юриспруденции Института Истории и права КазНПУ имени Абая, e-mail: lzhazyzbek@mail.ru

Калкаева Н.Б., к.ю.н., ассоциированный профессор кафедры Юриспруденции Института истории и права КазНПУ имени Абая, e-mail: nesibeli77@mail.ru

Маметниязов Ю. М., магистрант специальности 6М030100-Юриспруденция Института Права Университета Сулеймана Демиреля, e-mail: yusup.sdu.edu.kz@gmail.com

Мейрбекова Г.Б., ассоциированный профессор кафедры «Юриспруденция» КазНПУ имени Абая, e-mail: Meirbekova67@mail.ru

Сайлибаева Ж.Ю., к.ю.н., ст.преподаватель кафедры юриспруденции Института истории и права КазНПУ имени Абая, e-mail: zhanel.sailibayeva@mail.ru

Толеубекова Б.Х., доктор юридических наук, профессор кафедры Юриспруденция Института истории и права Казахского национального педагогического университета им. Абая, e-mail: madina_khv@mail.ru

Тыныбекова З., магистр юридических наук кафедры юриспруденции Института истории и права Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Казахстан, г.Алматы, e-mail: zulfiyat@mail.ru

Хамзина Ж.А., доктор юридических наук, профессор кафедры Юриспруденция Института истории и права Казахского национального педагогического университета им. Абая, e-mail: 1114090@rambler.ru

Хведелидзе Т.Б., к.ю.н., ассоциированный профессор кафедры юриспруденции Института Истории и прва КазНПУ им.Абая, e-mail: khvedelidze_tima@mail.ru

Хведелидзе М.Ж., вагистр, специалист Управления науки Казахского национального педагогического университета им.Абая, e-mail: madina_khv@mail.ru

АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗҰПУ ХАБАРШЫСЫ
«ЮРИСПРУДЕНЦИЯ» СЕРИЯСЫ
(nesibeli77@mail.ru)

Құрметті авторлар!

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Тарих және құқық институты «Хабаршы/Вестник», Юриспруденция Сериясына 2019 ж. №4 шығарылымына заң ғылымдары бойынша ғылыми мақалаларды қарастырып, жариялауға қабылдайды.

Көлемі 10 беттен аспайтын мақаланы жариялау құны – 3500 теңге (пошта шығынынан бөлек). Мақаланың жарияланатындығы туралы шығарылған редколлегия алқасының шешімінен кейін сіздің электрондық поштаңызға реквизиттер бойынша қосымша мәліметтер жіберіледі.

Мақаланың қабылдану мерзімі – 2019 жылдың 1 желтоқсанына дейін.

Мақала жариялауға қатысты тапсырысты шығарылымның бас редакторының электрондық поштасына жіберіңіз: nesibeli77@mail.ru

Тапсырыс нысаны:

№	Автор туралы мәлімет
1	Аты-жөні (толық) + фото: 70x95
2	ИИН (төлем жасау үшін)
3	Ғылыми дәрежесі
4	Ғылыми атағы
5	Жұмыс орны
6	Қызметі
7	Индексі көрсетілген поштаның мекен-жайы (журнал жіберу үшін)
8	Электрондық пошта адресі, байланыс телефондары

Мақала тапсырыс парағына қоса тіркеледі. Мақаланың жазылу тәртібі төмендегідей рәсімделеді:

- ӘӨЖ (индекс) Сол жақ бұрышқа бас әріптермен – ӘӨЖ, FTAMP*;
- Бір жолдан кейін мақала атауы ортада БАС ӘРІПТЕРМЕН (қою шрифтпен);
- Бір жолдан кейін ортада автордың аты-жөні, ғылыми дәрежесі, атағы, жұмыс орны;
- Бір жолдан кейін аңдатпа (от **80** до **100**сөздерден) – үш тілде (қазақша, орысша және ағылшын);
- Бір жолдан кейін кілт сөздер (10-12 сөздерден немесе сөз тіркестерінен);
- Бір жолдан кейін мәтін;
- Бір жолдан кейін әдебиеттер тізімі (курсивтік шрифтпен);
- Мақала көлемі – 10 бет (минималды көлем – 5 бет, ерекше жағдайда – 15-17 бет);
- Мәтін Word 97-2003 редакторы бойынша терілуі тиіс;
- Шрифт Times New Roman;
- Кегль – 14;
- Жоларалық интервал 1,0;
- Парақ параметрі: жоғары және төменгі – 20 мм, сол – 30 мм, оң – 15 мм.

Сілтеме: дәйексөз тәртібі қатарымен – [1, с. 15] – **1** – дәйексөз қайнар көзі тәртібі, **15 б.** – бетін және оның номерін көрсету.

*FTAMP – Ғылыми-техникалық ақпараттың мемлекетаралық рубрикаторы.

Ескерту!

Мақала мәтіні былай құрылымдалған болуы керек: Кіріспе (өзектілігі, мақсаты және міндеттері, әдістемесі/ зерттеу әдісі); сондай-ақ, негізгі бөлім бірнеше құрылымдық құрамдас элементтерден құрылуы тиіс; негізгі тұжырымдар (қорытынды). Мақала мәтіні бетте екі бағанада орналасады.

**ВЕСТНИК КазНПУ ИМ. АБАЯ
СЕРИЯ «ЮРИСПРУДЕНЦИЯ»**

Уважаемые авторы!

Институт истории и права Казахского национального педагогического университета имени Абая принимает к рассмотрению и опубликованию научные статьи по юридическим наукам в № 4, 2019 г. издания «Хабаршы/Вестник», Серия «Юриспруденция».

Стоимость публикации объемом не более 10 страниц – 3500 тенге (без учета почтовых расходов). Реквизиты счета для производства оплаты сообщаются дополнительно на ваш электронный адрес после принятия редколлегией решения об опубликовании присланной статьи.

Крайний срок представления статей – до 1 декабря 2019 г.

Заявку на публикацию следует отправлять по электронной почте гл. редактору издания: nesibeli77@mail.ru

Форма заявки:

№	Сведения об авторе
1	Ф.И.О. полностью +фото: 70x95
2	ИИН (для оформления счета на оплату)
3	Ученая степень
4	Ученое звание
5	Место работы
6	Занимаемая должность
7	Почтовый адрес с указанием индекса (для пересылки журнала)
8	Адрес электронной почты, контактный телефон

К заявке прилагается статья. Порядок оформления статьи см. ниже:

- В левом верхнем углу прописными буквами – УДК, МРНТИ*;
- Через строку название статьи по центру ЗАГЛАВНЫМИ БУКВАМИ (полужирным шрифтом);
- Через строку ФИО автора, ученая степень, ученое звание, место работы – выравнивание по левому краю с отступом в 6 символов;
- Через строку аннотация (от **80** до **100** слов) – на трех языках (казахском, русском и английском);
- Через строку ключевые слова (не более 10-12 слов или словосочетаний);
- Через строку текст;
- Через строку список литературы (шрифт - курсив);
- Объем статьи – до 10 страниц (минимальный объем – 5 страниц, в исключительных случаях – 15-17 страниц);
- Текст должен быть набран в редакторе Word 97-2003;
- Шрифт Times New Roman;
- Кегль – 14;
- Междустрочный интервал 1,0;
- Параметры страницы: верхний и нижний – 20 мм, левый – 30 мм, правый – 15 мм.

Оформление ссылок: последовательно в порядке цитирования – [1, с. 15] – **1** – порядковый номер источника цитирования, **с.15** – указание на страницу и ее номер.

*МРНТИ – Межгосударственный рубрикатор научно-технической информации.

Внимание!

Текст статьи должен быть структурированным и состоять из: Введение (актуальность, цели и задачи, методология, метод исследования); основная часть, которая также может содержать несколько структурных составляющих элементов; основные выводы (заключение). Текст статьи размещается на странице в две колонки.

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

Кузнецов Е.А.¹

¹д.и.н., профессор, Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,
г.Алматы, Казахстан, e-mail: yermek-a@mail.ru

АКТУАЛЬНОСТЬ БОРЬБЫ С КИБЕРПРЕСТУПНОСТЬЮ

Аннотация

В нынешнее время в условиях высокого развития ИКТ террористические организации, а также различные объединения экстремистского толка, берущие за основу догмы и положения религии ислам, получили своеобразный информационно-технологический «бонус» в виде различных социальных сетей и сообществ в Интернете. Данное обстоятельство позволяет им все более активно нести свою разрушительную идеологию и вербовать в свои ряды все больше и больше последователей в различных точках мира.

В данной статье рассмотрены некоторые проблемы распространения не только открытого призыва к террористическим действиям, но и предпосылок религиозного экстремизма, выражающихся в видео-проповедях сомнительного характера в таких широко используемых информационных ресурсах, как Youtube и социальная сеть «В Контакте» на территории РК. В работе также проанализирована доступность подобных видео материалов и групп для казахстанского сегмента пользователей вышеуказанного видеохостинга и социальной сети.

Ключевые слова: информационное пространство, Интернет, социальные сети, идеология, интернет-сообщества, угроза, радикализм, религиозный экстремизм, терроризм, салафизм, Казнет

Е.А. Кузнецов¹

¹т.ғ.д., Абай атындағы Қаз ҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының профессоры,
Алматы қ., Қазақстан, e-mail: yermek-a@mail.ru

КИБЕРҚЫЛМЫСПЕН КҮРЕСУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Аңдатпа

Бүгінгі таңда ақпараттық технологиялардың кең етек жайып, әлдеқайда озық дамуының арқасында кейбір террористік және экстремистік сипаттағы ұйымдардың қолына әлеуметтік желі мен видеохостингтер сияқты түрлі Ғаламтор құралдары түсіп, олардың ислам дінінің негізгі қағидалары мен доғмалары негізінде бұрмаланып жасалған деструктивті идеологиясының әлдеқайда кең таралып, жаһанның түкпір-түкпіріне жетуіне өз үлесін қосып отыр.

Бұл мақаладатеррористік актілерге бүгіндежеліде кеңінен таралған «ВКонтакте» атты әлеуметтік жүйесі арқылы ашық тікелей шақыру мәселесі ғана емес, сонымен қатар, терроризмнің анық бастамаларының бірі ретінде саналатын діни экстремизм алғышарттарының желідегі Youtube видеохостингі арқылы таралуы және де күмән тудыратын видео және аудио материалдардың, экстремизм идеяларын алға тартатын түрлі ғаламтор қауымдастықтарының мәселесі де қарастырылады.

Түйін сөздер: ақпараттық кеңістік, ғаламтор, әлеуметтік желілер, ғаламтордағы қауымдастық, идеология, радикализм және діни экстремизм, терроризм және салафизм, Казнет

Kuznetsov E.A.¹

¹d.p.s., professor of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: yermek-a@mail.ru

RELEVANCE AGAINST CYBERCRIME

Abstract

Nowadays, in a condition of high ICT-s developmentsome terrorist organizations, as well as various associations of an extremist nature, taking as a basis dogmas of Islamreligion, received a kind of information-technology "bonus" in the form of various social networks and communities on the Internet. This fact allows them

to more actively carry their destructive ideology and recruit into its ranks more and more followers in different parts of the world.

This article describes some of the problems of the proliferation not only of open recruitment to terrorist actions, but also of religious extremism assumptions expressed in the video sermons of questionable character in such widely used information resources as Youtube and social network "VKontakte" in the territory of the Republic of Kazakhstan. There is also analyzed the availability of such materials and videos for groups of Kazakhstani segment of users.

Keywords: Information Space, Internet, social networks, the ideology, Internet communities, the threat of radicalism and religious extremism, terrorism, salafism, KazNET

Современная ситуация на мировой арене с ее активными военными действиями на Ближнем Востоке и широким распространением деструктивной идеологии, построенной на исламском радикализме, не оставляет никаких сомнений в том, что терроризм имеющий под собой религиозную основу представляет собой особую опасность. Из конфликтов, некогда имеющих локальный характер терроризм перерос в глобальную проблему всего человечества, требующей от международного сообщества действовать, объединяя всевозможные усилия как в правовой сфере, так и в финансовой.

Исключением не являются и действия, направленные на постоянную защиту и контроль

информационного пространства каждого государства и союза, как актора международных отношений. Представляя собой сложную многокомпонентную систему информационное пространство государства подвергается частым кибератакам как со стороны других стран-конкурентов, так и со стороны террористических организаций. Но если данный вид угроз является довольно динамичным и ярко выраженным, то наличие пропагандистских групп, страниц и сообществ радикального толка в интернет пространстве любой страны представляется как механизм замедленного действия, пусть менее выраженного, но имеющего не менее серьезные последствия.

Список использованной литературы:

1 Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность. Послание Президента РК от 31 января 2017 г. – Алматы: Казахстанская правда, 2017. – С.3

2 Карин, Е. Что произошло в Актобе и Алматы? Специфика радикализма в Казахстане [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL:<http://caa-network.org/archives/7386> (дата обращения: 15.02.2017)

3 Сколько людей "сидят" в соцсетях в Казахстане? [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL:<https://tengrinews.kz/internet/skolko-lyudey-sidyat-v-sotssetyah-v-kazahstane-288639/>(дата обращения: 15.02.2017)

4 Каратаева, Л. (ИГИЛ) ДАИШ подкрался виртуально [Электрон.ресурс]. – 2015. – URL:<http://kisi.kz/ru/categories/regional-naya-i-nacional-naya-bezopasnost/posts/igil-daish-podkralsya-virtual-no> (дата обращения: 14.02.2017)

5 Votobekov, U. ISIS and Central Asia: A Shifting Recruiting Strategy [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL:<http://thediplomat.com/2016/05/isis-and-central-asia-a-shifting-recruiting-strategy/>(дата обращения: 17.02.2017)

6 Смайыл, М. В Казахстане ведут борьбу с интернет-пропагандой экстремизма [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL:http://bnews.kz/ru/news/obshchestvo/religiya/v_kazahstane_vedut_borbu_s_internetpropagandoi_ekstremizma-2015_10_31-1180077 (дата обращения: 15.02.2017)

7 СПИСОК религиозной литературы и информационных материалов, признанных экстремистскими и запрещенных к ввозу, изданию и распространению на территории Республики Казахстан [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL:<http://pravstat.prokuror.kz/rus/o-kpsisu/spisok-religioznoy-literatury-i-informacionnyh-materialov-priznannyh-ekstremistskimi-i> (дата обращения: 14.02.2017)

8 Обеспечить безопасность. – Алматы: Казахстанская правда, 2016. – С.1

9 Шингалиева А.К., Симтиков Ж.Ж. Салафизмнің Қазақстанға ықпалы // Вестн. КазНПУ. Сер. Международная жизнь и политика – 2016. – № 4. – С. 74.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ

«Юриспруденция» сериясы

№3 (57), 2019

Алматы, 2019
